

Ocaliĉ od zapomnienia...



PATRONI TARNOWSKICH ULIC

TARNÓW 2003

Barbara Sawczyk, Maria Sąsiadowicz, Ewa Stańczyk

Ocalić
od zapomnienia ...

PATRONI TARNOWSKICH ULIC

TOM 1: A - M

Tarnów 2003

Wydawca:
Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego
ul. Krakowska 4
33–100 Tarnów
www.biblioteka.tarman.pl
e-mail: mbp@biblioteka.tarman.pl

Wydanie II poprawione i uzupełnione

Redaktor i opracowanie graficzne:
Barbara Sawczyk

Projekt okładki:
Maria Bystrowska

ISBN: 83-915445-2-4

Druk:
Witek Druk 33-100 Tarnów ul. Prostopadła 13A
tel. (014) 626 26 04, 626 20 26
Nakład 1000 egz.

*Nie jesteśmy, by spożywać
urok świata, ale po to,
by go tworzyć i przetaczać
przez czasy jak skalę złotą.*

*Dni i noce z nami biegną,
a my z nimi ku przodowi,
w trudzie tworząc piękno, piękno,
które znów służy trudowi.*

*Jesteśmy w pół drogi. Droga
pędzi z nami bez wytchnienia.
Chciałbym i mój ślad na drogach
ocalić od zapomnienia.*

*Konstanty Ildefons Gałczyński
"Pieśni" /fragmenty/*

W S T Ę P

do wydania pierwszego

Od wieków utrwaliła się tradycja nazywania i oznaczania domów, ulic, placów. Najwcześniej pojawiały się nazwy ulic łączących dwie miejscowości, później poszczególne drogi określano nazwą powstałą od charakterystycznego budynku bądź usytuowanego przy niej obiektu, niektóre nazwy informowały o położeniu miasta, o cechach geograficznych, geologicznych czy botanicznych. W miastach średniowiecznych nazewnictwo związane było także ze zgrupowaniem przy danej ulicy określonych warsztatów rzemieślniczych. W miarę rozbudowy miast czy powiększania się ich obszarów, przez przyłączanie okolicznych osad wiejskich, zaistniała potrzeba "odgórnego" nazywania ulic. Pojawili się więc patroni ulic – osoby wybitne i zasłużone w ciągu dziejów dla kraju bądź konkretnego regionu; osoby powszechnie znane i szanowane; osoby, które wniosły w powszechne dziedzictwo kultury niezaprzeczalne wartości.

Wiele miast w Polsce od dawna posiada opracowania dotyczące patronów swoich ulic. Warszawa, Kraków czy Poznań już w okresie międzywojennym wydały takie publikacje, a są to: Z. Ś. Słupskiego "Warszawa - ludzie, od których ulice wzięły nazwy" (Warszawa 1927), St. Tomkiewicza "Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów, ich nazwy i zmiany postaci" (Kraków 1926), Z. Zaleskiego "Nazwy ulic w Poznaniu z planem Wielkiego Poznania" (Poznań 1926). Współcześnie Wrocław, Katowice, Sopot, Ostrołęka i inne miasta opublikowały katalogi i leksykony patronów własnych ulic. Dzisiaj do tych miast dołącza Tarnów.

Niniejsza publikacja opracowana w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. J. Słowackiego z okazji 90 lat jej działalności (1908 - 1998) zamierzona jest jako trzyczęściowe wydawnictwo. Ukazująca się obecnie część prezentuje sylwetki patronów tarnowskich ulic w układzie alfabetycznym od litery A do M. Część druga zawierać będzie nazwiska od litery N do Ż, w trzeciej zaś znajdują się opracowania dotyczące historycznych nazw ulic – poświęconych organizacjom społecznym, wojskowym, harcerstwu, upamiętniającym narodowe i lokalne wydarzenia. W miarę gromadzenia materiałów oraz nadania nowych patronów

również ta część (trzecia) zawierać będzie uzupełnienia z poprzednich dwóch tomów.

Na przedstawienie każdej postaci składa się portret, biogram oraz bibliografia w wyborze. Przy niektórych osobach posłużono się cytatem pełniej je ilustrującym czy zwracającym uwagę na najważniejszy, charakterystyczny rys osobowości danej postaci. Przygotowując "Patronów..." pominięto m. in. postaci historyczne, wybitnych przedstawicieli nauki, kultury i sztuki czyli tych wszystkich, do których czytelnik może łatwo dotrzeć poprzez inne opracowania biograficzne (np. Kościuszko, Mickiewicz) a nie mające związku z Tarnowem. Prezentowani w tym wydawnictwie patroni to osoby wpisane w pejzaż Tarnowa dzięki swojej działalności społecznej, politycznej, konspiracyjnej, literackiej, artystycznej, pedagogicznej, duszpasterskiej; to osoby w jakikolwiek inny sposób związane z miastem, regionem czy diecezją tarnowską. Wszystkim winniśmy pamiętać za ich zasługi, za odwagę w realizowaniu życiowych powołań, za niezniszczalny wkład w historię nie tylko naszego miasta.

Ich wszystkich chcemy ocalić od zapomnienia . . .

red.

W S T Ę P

do wydania drugiego

Po czterech latach od pierwszego wydania „Patronów tarnowskich ulic” powracamy do tej publikacji i ponownie oddajemy ją do rąk Czytelników. Wznowienie tomu uzasadnione było dużą popularnością i zapotrzebowaniem na tarnowskim rynku czytelniczym tą pozycją, a także koniecznością dokonania poprawek i uzupełnień.

Poprawione zostały więc błędy, które niestety wkradły się do pierwszego wydania – przede wszystkim data sprowadzenia prochów generała Józefa Bema do Tarnowa, numer uchwały Rady Miasta nadającej imię ulicy ks. Stanisława Indyka oraz lata prezesury Franciszka Kruszyny w Tarnowskim Związku Legionistów Polskich.

Wszystkie biogramy zostały uzupełnione pod kątem zachowanych w Tarnowie i regionie pamiątek, pomników, tablic pamięci, ważnych i ciekawych miejsc, wydarzeń czy wreszcie szkół noszących imię poszczególnych patronów. Również przy każdym biogramie poszerzono bibliografię, uwzględniając zwłaszcza najnowsze pozycje wydawnicze.

W niniejszym wydaniu dołączono także nowe nazwiska patronów tarnowskich ulic – Artura Grottgera, Karola Halskiego, oraz rodzinę Ledóchowskich z biogramami bł. Marii Teresy, bł. Urszuli i o. Włodzimierza.

Dziękujemy Czytelnikom, którzy zechcieli podzielić się z nami swymi uwagami nad pierwszym wydaniem „Patronów...” i życzliwie wskazali na omyłki, za które teraz wszystkich przepraszamy.

Specjalne słowa podzięki kierujemy pod adresem członków Rodzin poszczególnych patronów oraz tarnowskich historyków i instytucji, dzięki którym zdobyliśmy wiele cennych informacji i fotografii wykorzystanych w publikacji.

Mamy nadzieję, że nowe wydanie „Patronów tarnowskich ulic” będzie się cieszyć podobnym zainteresowaniem mieszkańców Tarnowa oraz tych, którym bliskie sercu są dzieje naszego regionu.

red.

JÓZSEF ANTALL **(1896 – 1974)**



**POLITYK WĘGIERSKI
PEŁNOMOCNIK RZĄDU
WĘGIERSKIEGO
DS. UCHODźCÓW CYWILNYCH
MINISTER
ODBUDOWY KRAJU
PRZEWODNICZĄCY
WĘGIERSKIEGO CZERWONEGO
KRZYŻA**

József Antall urodził się w 1896 r. na Węgrzech. Pozostając pod urokiem wykładów z historii gimnazjalnego profesora Adoriana Diveky (późniejszy wykładowca Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie i założyciel pierwszego Instytutu Węgierskiego w Polsce) Antall żywo zainteresował się historią i kulturą polską. Jego szczerą sympatią dla narodu polskiego wzrosła, gdy podczas walk w okolicach Limanowej w czasie pierwszej wojny światowej, małopolscy chłopci uratowali mu życie.

Zaraz po wybuchu drugiej wojny światowej na Węgrzech utworzył się Węgiersko-Polski Komitet Opieki nad Uchodźcami. Oceniając wraz z Węgierskim Czerwonym Krzyżem sytuację polityczno-militarną Polski, już w dwa tygodnie po rozpoczęciu działań wojennych, podjęto przygotowania do przyjęcia uchodźców polskich. 21 września 1939 r. rząd premiera Telekiego powołał do życia Biuro do Spraw Uchodźców, działające w ramach organizacyjnych IX Departamentu MSW. Kierownictwo Biura powierzono ówczesnemu ministerialnemu sekretarzowi dr Józsefowi Antallowi, który od razu podjął intensywne działania dla zabezpieczenia pomocy materialnej, opieki kulturalnej a przede wszystkim wsparcia moralnego. Bardzo szybko w kręgach polskich uchodźców znana była jego bezinteresowna działalność i niezwykle wręcz oddanie sprawie

polskiej. József Antall wytrwale zabiegał o stworzenie odpowiednich okoliczności, w których można było podnieść poza kolejnością zasiłki dla wojskowych, cywilów, studentów, dbał o poprawę warunków obozowych, nie zezwalał na podejmowanie przez komendantów obozów dodatkowych środków zabezpieczających. Odegrał wielką rolę niosąc pomoc nielegalnej ewakuacji żołnierzy polskich na Zachód, m. in. poprzez wyposażenie setek uchodźców w fałszywe paszporty, dzięki czemu tak wielu Polaków mogło wziąć udział w walkach pod Narwikiem, Tobrukiem, czy bitwie o Anglię.

Również sami uchodźcy organizowali zbiórki na cele dobroczynne z przeznaczeniem dla żołnierzy polskich przebywających w niemieckich obozach jenieckich. I w tę działalność włączył się dr József Antall pośrednicząc w przekazywaniu Polakom pieniędzy i paczek. Związał się bardzo mocno ze Schroniskiem dla Polskich Sierot Uchodźczych, które pod swoim szyldem otaczało opieką również dzieci pochodzenia żydowskiego.

Mimo nieustannych ingerencji, pogroźek i nacisków za strony niemieckiej József Antall przez 5 lat skutecznie działał w interesie uchodźstwa polskiego. 19 marca 1944 r. armia niemiecka wkroczyła na Węgry i w tym samym dniu gestapo rozpoczęło aresztowania. Aresztowany został także dr József Antall, a wraz z nim w ręce Niemców dostały się dokumenty IX Departamentu MSW z nazwiskami i adresami wielu uchodźców i łączników polskich, francuskich, włoskich, holenderskich i belgijskich. W następstwie tego Niemcy rozpoczęli masowe aresztowania. Po aresztowaniu Antalla sytuacja uchodźców polskich wyraźnie się pogorszyła, a w krótkim czasie stała się wręcz krytyczna. József Antall przebywał w niemieckim więzieniu kilka miesięcy, poddawany nieustannym przesłuchaniom i torturom nie załamał się, również nikogo nie wydał. Później twierdził, że od śmierci uratowali go polscy współwięźniowie, którzy podczas przesłuchań zaprzeczali jakimkolwiek powiązaniom węgierskiego polityka z ich działalnością. Po zwolnieniu z więzienia ukrywał się i dzięki temu przetrwał do końca wojny. Po wyzwoleniu József Antall powrócił do działalności politycznej i społecznej. Pełnił funkcje sekretarza stanu, ministra odbudowy kraju, deputowanego do Węgierskiego Zgromadzenia Narodowego, posła do parlamentu, prezesa Węgierskiego Czerwonego Krzyża.

Dr József Antall zmarł 24 lipca 1974 r. Pochowany został na budapeszteńskim cmentarzu Parkasreti. Podczas pogrzebu jego trumnę zdobiły m. in. Order Wolnych Węgrow, Order Europy Stowarzyszenia Kombatantów Państw

Sprzymierzonych oraz "Polonia Restituta" – Krzyż Komandorski z Gwiazdą i Medal Józefa Bema.

József Antall przyczynił się do uratowania życia wielu tarnowianom, a szczególnie żołnierzom tarnowskiego 16 Pułku Piechoty, których wojenne losy rzuciły na Węgry. 7 grudnia 1991 r. przy ul. Waryńskiego w Tarnowie dokonano uroczystego odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej pamięci dra Józsefa Antalla, który jeszcze w czasie wojny nazwany został przez uchodźców polskich zaszczytnym mianem "Ojca Polaków".

B. S.

Z inicjatywy Tarnowskiego Towarzystwa Przyjaciół Węgier Miejska Rada Narodowa uchwałą Nr VII/33/75 z dnia 16 kwietnia 1975 r. w dzielnicy Piaskówka jednej z ulic nadała imię Józsefa Antalla.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Lagzi I.: Uchodźcy polscy na Węgrzech w latach drugiej wojny światowej. Warszawa 1980*
2. *Nowak J. R.: Węgry 1939 – 1974. Warszawa 1975*
3. *Nowak J.R.: Węgry bliskie i nie znane. Warszawa 1980*
4. *Pulnik M.: József Antall. [nota biograficzna opracowana dla Muzeum Okręgowego w Tarnowie]*

WOJCIECH BANDROWSKI (1808? - 1870)



DOKTOR PRAW BURMISTRZ TARNOWA

Wojciech Bandrowski był pierwszym autonomicznym burmistrzem Tarnowa - poza tą informacją praktycznie nie znajdujemy w źródłach żadnych innych wiadomości biograficznych.

W dniach 18, 26 i 28 marca 1867 r. odbyły się wybory do pierwszej autonomicznej rady miejskiej w Tarnowie. Rada miej-

ska stanowiła organ uchwałodawczy i kontrolujący. W wyniku wyborów powołano 36 radnych i 18 zastępców. Na pierwszym posiedzeniu Rady, 9 maja 1867 r., radni pod przewodnictwem ks. Michała Króla wybrali spośród siebie Zwierzchność czyli organ wykonawczy i zarządzający, który stanowił burmistrz, jego zastępcę oraz pięciu asesorów. 24 głosami przegłosowano kandydaturę dra Wojciecha Bandrowskiego, który wcześniej był członkiem komitetu redakcyjnego pisma "Zgoda" – demokratycznego periodyku ukazującego się w Tarnowie w okresie Wiosny Ludów w 1848 r. Zapewne ten fakt przyczynił się do dokonania przez radnych takiego wyboru burmistrza.

W czasie trwania kadencji burmistrza Bandrowskiego dokończono w Tarnowie budowę parku miejskiego, zwanego Ogrodem Strzeleckim. Na jednej z sesji Rady burmistrz Bandrowski powiedział m. in.: *"../ będą jeszcze wymagane znaczne na ogród koszty, jednakowoż miasto co ma tak wielkie dochody, co przed sobą ma przyszłość, nie powinno się tem odstraszać i tak dobroczynną zaniedbywać instytucję"*. Bandrowski poświęcił się również "całą duszą" sprawie budowy kolei łączącej Tarnów z Węgrami (Słowacją).

W marcu 1870 r. odbyły się kolejne wybory do Rady Miejskiej, a 12 maja 1870 r. dr Wojciech Bandrowski ponownie został wybrany burmistrzem Tarnowa. Wkrótce po rozpoczęciu urzędowania zmarł, 25 sierpnia 1870 (nowym burmistrzem został Feliks Jarocki). w 1887 r. staraniem Rady Miejskiej nad grobem zasłużonego burmistrza w murze Starego Cmentarza została wprawiona marmurowa tablica z napisem:

D.O. M.
CIENIOM
ŚP. DRA. WOJCIECHA BANDROWSKIEGO
ADWOKATA KRAJOWEGO I BURMISTRZA MIASTA TARNOWA
ZMARŁEGO 25. SIERPNIA 1870 R.
W 62GIM ROKU SWEGO ŻYCIA
RADA MIEJSKA

B. S.

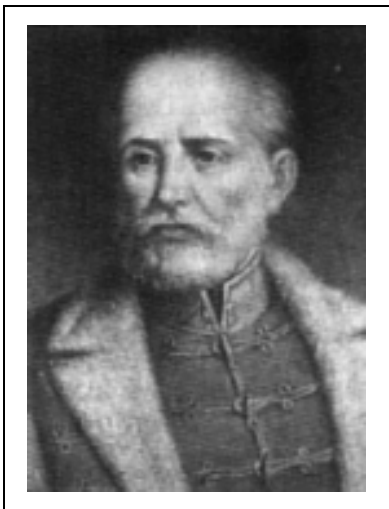
Ulica nazwana imieniem Wojciecha Bandrowskiego istnieje w Tarnowie od 1875 roku i nigdy nie była zmieniana.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bańburski K.: *Wojciech Bandrowski. „Tarniny”* 1996 nr 11 s. 14
2. Leniek J., Herzig Fr., Leśniak Fr.: *Dzieje miasta Tarnowa. Tarnów* 1911
3. *Park Miejski w Tarnowie zwany Ogrodem Strzeleckim. Praca zbior. pod red. Stanisława Potępy. Tarnów* 1976
4. Potępa Stanisław : *Wojciech Bandrowski. W: Tarnów. Wielki przewodnik. T. 1: Stare Miasto. Tarnów* 1994 s. 115-116
5. *Tablica pamiątkowa. „Unia”* 1887 nr 16 s.5

JÓZEF ZACHARIASZ BEM

(1794 - 1850)



**GENERAL WOJSK POLSKICH
W POWSTANIU LISTOPADOWYM
NACZELNY WÓDZ
ARMII WĘGIERSKIEJ
WIOSNY LUDÓW
BOHATER OBU NARODÓW
PRAKTYK I TEORETYK
ARTYLERII**

*“Wątpić w zwycięstwo?
Przecież Bem z nami,
Szermierz wolności –
– szafarz naszych losów,
On – Ostrołęki gwiazda krwawa
Idzie na czele
płomień zemsty niosąc”.
/Sándor Petöfi/*

Józef Zachariasz Bem urodził się 14 marca 1794 r. w Tarnowie. Mając 15 lat wstąpił do armii Księstwa Warszawskiego dowodzonej przez ks. Józefa Poniatowskiego. Po półrocznej nauce w Szkole Elementarnej Artylerii i Inżynierii Ks. Warszawskiego otrzymał pierwsze szlify oficerskie. W randze porucznika artylerii konnej odbył kampanię napoleońską 1812 roku, a w 1813 wyróżnił się w czasie obrony twierdzy gdańskiej, obleganej przez wojska koalicji antynapoleońskiej. W następnych latach był wykładowcą w Szkole Zimowej i równocześnie prowadził doświadczenia z zakresu artylerii rakietowej. Wyniki badań opublikował w dziele pt. “Uwagi o rakietach zapalających” (1819), w praktyce zaowocowały one powołaniem w wojsku polskim pierwszej półbaterii rakietników konnych (1823) i pieszych (1824).

Jako wybitny dowódca zasłynął Bem w czasie Powstania Listopadowego, dokonując godnych podziwu szarż artyleryjskich w zwycięskiej bitwie pod Iganiami (19.04.1831), po której został pułkownikiem oraz w bitwie pod Ostrołką (25.05.1831), ratując armię polską przed całkowitym pogromem. Bem otrzymał wtedy Złoty Krzyż Virtuti Militari oraz miano "krwawej gwiazdy Ostrołki". Po upadku powstania wyemigrował do Francji, gdzie związał się z konserwatywnym obozem ks. Adama Czartoryskiego. Brał czynny udział w organizacji ruchów niepodległościowych, zabiegał o formowanie legionów polskich, opublikował pracę z zakresu historii pt. "O powstaniu narodowym w Polsce" (Paryż 1848).

W okresie Wiosny Ludów Bem przybył do Galicji i we Lwowie próbował stworzyć Gwardię Narodową. W wyniku niepowodzenia udał się do walczącego Wiednia, gdzie otrzymał dowództwo sił rewolucyjnych broniących miasta przed wojskami habsburskimi. Po upadku Wiednia w przebraniu woźnicy przedostał się na Węgry. Tu przywódca powstania Lajos Kossuth powierzył mu naczelne dowództwo armii siedmiogrodzkiej. W czasie świetnej kampanii siedmiogrodzkiej (23.12.1848–20.03.1849) dokonał swoich największych czynów bojowych, odnosząc szereg zwycięstw nad Austriakami. W ostatnich tygodniach powstania był naczelnym wodzem sił węgierskich, zdobył sobie wielki autorytet wśród Węgrów, Serbów i Rumunów, obdarzony został pieśczośliwym przydomkiem "Bem Apo" – "Ojczulek Bem".

Po upadku powstania udał się do Turcji spodziewając się kolejnego wybuchu międzynarodowego konfliktu zbrojnego, który przyczyniłby się do pokonania zaborczych mocarstw i oswobodzenia Polski. Chcąc służyć w armii tureckiej przyjął Islam a wraz z nim nowe imię Murat oraz tytuł Paszy. Jednak pod naciskiem Rosji i Austrii Turcy odsunęli Bema od wszelkiej działalności wojskowej i politycznej przenosząc go do odległej twierdzy w Aleppo, na skraju pustyni synajskiej (1850).

Gen. Józef Bem zmarł w Aleppo (Syria) 10 grudnia 1850 r. w wieku 56 lat. Pochowano go na miejscowym muzułmańskim cmentarzu Dżebel-el-Isam. 30 czerwca 1929 r. specjalnym pociągiem dokonano uroczystego przewiezienia prochów Generała z Aleppo do Tarnowa. Tu z udziałem wojska i zagranicznych delegacji złożono je w Mauzoleum na wysepce w parku miejskim (zw. Ogrodem Strzeleckim).

W sześćdziesiątą rocznicę śmierci gen. Bema, w 1910 r., na domu, w którym się urodził, wmurowano tablicę upamiętniającą ten fakt. Dom znajduje się przy placu również nazwanym jego imieniem. W budynku tarnowskiego ratusza w Muzeum Okręgowym znajduje się stała wystawa poświęcona życiu i działalności Bema. Nieopodal rynku, na początku ul. Wałowej, z inicjatywy Tarnowskiego Towarzystwa Przyjaciół Węgier, wzniesiono spiżowy pomnik przedstawiający Bema w węgierskim płaszczu generalskim, chwytającego za szablę. Autorami tego dzieła są tarnowscy artyści rzeźbiarze Bogdana Ligęza-Drwał i Stefan Niedorezo. Pomnik został odsłonięty 11 maja 1985 r. Najważniejszym miejscem w Tarnowie związanym z generałem jest oczywiście jego Mauzoleum, znajdujące się na wysepce otoczonej malowniczym stawem w Ogrodzie Strzeleckim. Rok przed sprowadzeniem prochów gen. Bema do Tarnowa, w 1928 r. burmistrz miasta dr Julian Kryplewski zamówił projekt i wykonanie u krakowskiego architekta prof. Adolfa Szyszko Bohusza. Jest to sarkofag wzniesiony na sześciu kolumnach korynckich, z datami (urodzin, śmierci, sprowadzenia prochów do rodzinnego miasta) i napisami (w języku polskim, węgierskim i tureckim) na ścianach sarkofagu. Jedną z tarnowskich szkół – SP Nr 15 przy ul. Krupniczej – od 15 kwietnia 1960 r. nosi imię Gen Józefa Bema. Szkoła posiada także sztandar z wizerunkiem patrona. Na frontonie budynku szkolnego znajduje się płaskorzeźba Gen. Bema przywieziona jako dar z Balatönfüred na Węgrzech, a wewnątrz szkoły umieszczono popiersie patrona wykonane przez rzeźbiarzy Bogdanę i Anatola Drwałów. Są tu także dwa portrety autorstwa tarnowskich malarzy Łukasza Jewuły i Jacka Janickiego. Od czasu nadania imienia szkoła utrzymuje stały kontakt ze szkołami węgierskimi w Kiskörös, Balatönfüred i Budapeszcie, których patronem jest Gen. Bem. Szkoła jest zbiorowym członkiem Tarnowskiego Towarzystwa Przyjaciół Węgier; co dwa lata uczestniczy w Międzynarodowym Festiwalu Folklorystycznym w Kecskemet; została odznaczona węgierskim odznaczeniem „Pro Patria Hungarica”.

B. S.

Miejska Rada Narodowa uchwałą Nr 4/II/61 zmieniła nazwę dawnej ul. Polskiego Października nadając jej imię gen Józefa Bema.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bańburski K.: *Przewodnik po Tarnowie*. Tarnów 2000
2. Chrzanowska P.: *Wizerunki Józefa Bema*. Tarnów 1983
3. Chudzikowska J.: *Generał Bem*. Warszawa 1990
4. Csaplaros I.: *Generał Józef Bem w legendzie*. "Zeszyty Tarnowskie" 1972 nr 4 s. 104 – 112
5. *Generał Józef Bem. Przewodnik po wystawie*. Oprac. Alicja Majcher-Węgrzynek. Tarnów 1980
6. *Generał Józef Bem (1794-1850). W 200 rocznicę urodzin*. Kalendarium. Oprac. Alicja Majcher-Węgrzynek. Tarnów 1994
7. Harbut St.: *Po prochy generała Bema. Wrażenia i rozważania z podróży przez Rumunię, Bułgarię, Turcję, Palestynę i Syrię*. Warszawa 1929
8. Kozłowski E.: *Józef Bem 1794 – 1850*. Warszawa 1990
9. Kozłowski E.: *Nowe dokumenty o gen Józefie Bemie*. Tarnów 1975 [wyboru dokonał Norbert Lippóczy].
10. Móraski K.: *Józef Bem*. Warszawa 1975
11. Naimski L.: *Generał Józef Bem. Szkic biograficzny*. Tarnów 1928
12. Przybyszewska M.: *Tarnowski słownik biograficzny*. T. 1. [Tarnów, 1991] s. 8 – 10
13. Tokarz W.: *Bem Józef*. W: *PSB*. T. 1. Kraków 1935 s. 416-419
14. Wałęga St.: *Generał Józef Bem – bohater trzech narodów*. "Zeszyty Tarnowskie" 1987 [nr 6] s. 20 – 38
15. Wróbel St.: *Generał Józef Bem syn miasta Tarnowa*. Tarnów 1969
16. Żychowska M.: *Sprowadzenie zwłok gen. Józefa Bema do Tarnowa 30 czerwca 1929*. W: *Park Miejski w Tarnowie zwany Ogrodem Strzeleckim*. Praca zbior. pod red. Stanisława Potępy. Tarnów 1976 s. 89-114

JAN BIELATOWICZ (1913 – 1965)



**ŻOŁNIERZ
POETA
PROZAIK
KRYTYK
BIBLIOGRAF**

“Jednej złej nocy, po wielu latach, kiedy już ziemia rodzinna usunęła mi się spod stóp, a trąba powietrzna rzuciła daleko od domu, szukałem ucieczki przed bezsennością i powrotu na bezpieczną łódkę na morzu

strachu. Powrotu do domu rodzinnego, portu nieomylnego, miejsca nie usuwającego się spod stóp, gdy ziemia się obróci. Schronienia przed trąbami powietrznymi, trzęsawiskami, błędnymi ogniami, smokami i południcami, chociaż z domowymi duchami i strachami”.

/Jan Bielatowicz/

Jan Bielatowicz urodził się 16 listopada 1913 r. w Nisku, był synem Mariana i Zofii z Chodzińskich. Ojciec Jana był lekarzem, który w 1922 r. wraz z rodziną zamieszkał w Tarnowie. Po ukończeniu szkoły podstawowej im. M. Kopernika Jan Bielatowicz uczęszczał do I Gimnazjum im. K. Brodzińskiego. W latach gimnazjalnych był współzałożycielem międzyszkolnego pisma młodzieży tarnowskiej „Czyn”, gdzie drukował swoje pierwsze próby literackie. Pisał także do pisma „Nasze Życie” – organu młodzieżowego szkół średnich, które wydawało Kółko Historyczne II Państwowego Gimnazjum im. Hetmana Jana Tarnowskiego. Maturę zdał w 1931 roku i rozpoczął studia polonistyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Brał czynny udział w życiu kulturalnym Krakowa, był działaczem Młodzieży Wszechpolskiej (organizacji

politycznej działającej na wyższych uczelniach, związanej ze Stronnictwem Narodowym) i prezesem Koła Naukowego Polonistów. Obok polonistyki studiował także prehistorię i języki słowiańskie (słowacki, czeski i rosyjski) oraz łacinę z greką, niemiecki i francuski. Po ukończeniu studiów w 1937 r. kontynuował pracę publicystyczną i literacką na łamach prasy katolickiej. Pierwszą książką jaką autor opublikował przed wojną była antologia "Poezja młodego Podhala". W kwietniu 1939 r. J. Bielatowicz ożenił się z Ireną Drożdżówną.

Po wybuchu drugiej wojny światowej Jan Bielatowicz jako podchorąży Strzelców Podhalańskich wziął udział w kampanii wrześniowej. Po klęsce przedostał się na Węgry, gdzie został internowany. W 1940 r. przez Jugosławię i Turcję dotarł do oddziałów polskich na Bliskim Wschodzie i został przydzielony do 3. Batalionu Brygady Strzelców Karpackich. Brał udział w kampanii libijskiej, w walkach o Tobruk, walczył pod Monte Cassino. Nie porzucił jednak swojej pasji, był poetą i pisarzem. Artykuły, wiersze i reportaże ogłaszał w pismach "Przy kierownicy w Tobruku" (1941), "Gazecie Polskiej" (Jerozolima od 1941), "Orle Białym" (od 1942). Odznaczony był m.in.: dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino oraz pośmiertnie Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

Po wojnie Jan Bielatowicz przebywał początkowo we Włoszech. Tu powstała "Passeggiata" (Rzym 1947), do której okładkę zaprojektował tarnowski artysta malarz Stanisław Westwalewicz, przebywający wtedy w Rzymie. We wrześniu 1946 r. Jan Bielatowicz wraz z żoną wyjechał do Anglii, gdzie zdecydował się pozostać na stałe, strzegąc swej niezależności artystycznej. Podjął pracę w Katolickim Ośrodku Wydawniczym "Veritas", od 1949 r. był redaktorem naczelnym katolickich czasopism: "Gazeta Niedzielną", "Życie" i "Droga". W 1955 r. otrzymał nagrodę Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie dla krytyka literackiego. Od marca 1955 r. redagował w wydawnictwie "Veritas" serię "Biblioteka Polska", a dla Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa w Monachium opracowywał recenzje książek krajowych i emigracyjnych, a także tłumaczył z języka włoskiego i angielskiego.

Niespodziewanie Jan Bielatowicz zapadł na ciężką chorobę, a od 1959 r. żył z częściowym paraliżem. Zmarł 21 listopada 1965 r. w londyńskim szpitalu, pochowany został na cmentarzu South Ealing w Londynie. Na nagrobku umieszczono napis: "Pisarz – żołnierz, Jan Bielatowicz".

Jan Bielatowicz w swojej twórczości wiele miejsca poświęcił walkom II Korpusu, Brygadzie Strzelców Karpackich i Bitwie o Monte Cassino. Dla tarnowian najciekawszą pozycją jest „Książeczka”, nostalgiczny tom wspomnień, powrót autora do kraju lat dziecińczych i młodości. Za „Książeczkę” wydaną przez „Veritas” J. Bielatowicz otrzymał nagrodę londyńskich „Wiadomości” za najlepszą książkę polską wydaną na emigracji w 1961 r. W latach 60-tych pojedyncze egzemplarze „Książeczki” docierały do Tarnowa różnymi drogami, dopiero w połowie lat 80-tych Księża Filipini opublikowali ją w kserograficznym wydaniu dla drugiego obiegu, a fragmenty drukowały „Tarnowskie Azoty”. Oficjalne wydanie „Książeczki” i „Opowieści starego kaprała” ukazało się w 1986 r. w Instytucie Wydawniczym PAX. Z tej okazji odbyła się w Tarnowie w dniach 12-13.XII.1986 sesja poświęcona pamięci Jana Bielatowicza, zorganizowana przez tarnowskich działaczy PAX-u i Wydawnictwo. W sesji uczestniczyła wdowa po pisarzu Irena Bielatowicz. 16 listopada 1989 r. w obecności Ireny Bielatowicz odsłonięto dwie tablice pamiątkowe – na domu, w którym w latach 1922-1931 przy ul. Katedralnej 2 mieszkał J. Bielatowicz oraz w gmachu I LO im. K. Brodzińskiego.

M. S.

Rada Miejska w Tarnowie uchwałą Nr XXVII/313/92 z dnia 17 września 1992 r. jednej z ulic w dzielnicy Piaskówka nadała imię Jana Bielatowicza.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bielatowicz J.: *Książeczka*. Londyn 1961
2. Głomb J.: Jan Bielatowicz (1913 – 1965). „Rocznik Tarnowski” 1990 [R. 1] s. 141-148
3. Głomb J.: *Tarnów w twórczości Jana Bielatowicza*. W: *Tarnowskie drogi niepodległości*. Tarnów 1989 s. 233-247
4. Głomb J.: *Zielony Jasiek. O Janie Bielatowiczu*. Tarnów 1992
5. Paluch B.: *Odys do domu powróci. Jan Bielatowicz*. Tarnów 1989
6. Szczypka J.: *O Janie Bielatowiczu*. W: Bielatowicz J.: *Książeczka. Opowiadania starego kaprała*. Warszawa 1986 s. V-XXVII
7. *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*. T. 1: A-B. Oprac. zespół pod red. Jadwigii Czachowskiej i Alicji Szałagan. Warszawa 1994 s. 149-151

ROMAN BRANDSTAETTER (1906 – 1987)



KATOLICKI PISARZ
POETA
DRAMATURG
TŁUMACZ

“Leży na niewielkim pagórku u stóp Podkarpacia. Na szczycie wznosi się wspaniała gotycka katedra i renesansowy ratusz z pięknymi attykami i rzeźbami włoskiego mistrza Padovano. Starówka ze swoimi podcieniami, z wąskimi uliczkami, zaułkami i Wielkimi Schodami, fragmentami baszty i

murów przy ul. Wałowej, szczątki renesansowej bóżnicy – to wszystko jest bardzo włoskie. Herbem miasta jest półksiężyc z gwiazdą. Panuje tutaj ciepły klimat. Do pełni włoskiego charakteru Tarnowa – bo mowa o tym mieście – brak tylko błękitnego morza bijącego o podnóże Góry św. Marcina uwieńczonej ruinami zamku Tarnowskich /.../. A niebo? Neapolitańskie! Może jest w tym określeniu nieco przesady, ale ponieważ jest to niebo mojego dzieciństwa, przesada jest nie tylko w pełni uzasadniona, ale posiada wszelkie cechy umiarkowanego prawdopodobieństwa”.

/Roman Brandstaetter/

Roman Brandstaetter urodził się 3 stycznia 1906 r. w Tarnowie w żydowskiej rodzinie inteligenckiej, jako syn Ludwika i Marii z domu Brandstaetter. Najwcześniejsze wzmianki dotyczące rodu Brandstaetterów sięgają XVII wieku, gdy praprzodkowie Romana w skutek antyżydowskiego edyktu cesarza Leopolda I opuścili Górną Austrię i osiedlili się w Polsce. W Tarnowie, w II połowie XIX

wieku zamieszkał Abraham Brandstaetter, pradziadek Romana, uciekający z Warszawy przed 25-letnim obowiązkiem służby wojskowej, jaki na Żydów nałożyły władze carskie. Dziadek Romana - Mordechaj Dawid, był uznanym prozaikiem hebrajskim, autorem opowiadań i nowel tłumaczonych na język angielski, niemiecki i rosyjski – wywarł silny wpływ na swojego wnuka.

Chłopiec uczęszczał do I Państwowego Gimnazjum Męskiego im. K. Brodzińskiego w Tarnowie. Egzamin dojrzałości złożył w 1924 r. w Krakowie i w tym samym roku rozpoczął studia z zakresu filozofii i filologii polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem profesorów S. Windakiewicza i T. Lehra-Spławińskiego. W czasie studiów zadebiutował wierszem pt. "Elegia o śmierci Sergiusza Jesienina" (1926). W 1928 r. wydał u Gebethnera i Wolfa pierwszy tomik poezji zatytułowany "Jarzma". Po otrzymaniu dyplomu, w latach 1929-1931 przebywał w Paryżu jako stypendysta, prowadząc badania nad działalnością społeczno-polityczną Adama Mickiewicza. Owocem jego paryskich studiów był tytuł doktora filozofii, który otrzymał w 1932 r. Po powrocie do kraju zamieszkał w Warszawie i zajął się pracą literacką i publicystyczną, drukując utwory i artykuły w "Miesięczniku Żydowskim" i "Kurierze Literacko-Naukowym". W 1935 r. Brandstaetter odbył podróż do Turcji, Grecji i Palestyny. Wtedy po raz pierwszy zetknął się z ziemią przodków.

Po wybuchu drugiej wojny światowej udał się do Wilna, tutaj w 1940 r. poślubił Żydówkę Tamarę Karren, którą poznał jeszcze w Warszawie. Po kilkumiesięcznym pobycie w Wilnie, inwigilowany przez NKWD, Roman Brandstaetter wraz z żoną udał się do Palestyny, gdzie dzięki pomocy profesora Stanisława Kota otrzymał pracę w nasłuchu radiowym w Polskiej Agencji Telegraficznej w Jerozolimie. W latach 1941-1946 napisał sześć dramatów, w tym "Powrót syna marnotrawnego", jeden z najbardziej znaczących w jego twórczości. Pobyt Romana Brandstaettera w Jerozolimie był okresem przełomowym, tutaj bowiem nastąpiło jego przejście na katolicyzm, które on sam nazywał Spotkaniem. W 1946 r. opuścił Palestynę i przez Egipt udał się do Rzymu, przyjął chrzest i ożenił się z Reginą Wiktorówną (z żoną rozstał się na mocy Przywileju św. Pawła). We Włoszech zainspirowany postacią św. Franciszka i pięknem Asyżu tworzył kolejne utwory ("Kroniki Asyżu", "Teatr Świętego Franciszka"). Tutaj też powstawały następne dramaty ("Noce narodowe", "Przemysław II").

Roman Brandstaetter do Polski powrócił w 1948 r. Zamieszkał w Poznaniu, gdzie został kierownikiem literackim Teatru Polskiego i Opery im. St.

Moniuszki. W tym czasie był wiceprezesem Oddziału Poznańskiego ZZLP. W 1950 r. opuścił Poznań i przeniósł się do Zakopanego, gdzie mieszkał przez 10 lat. Tu pełnił funkcję przewodniczącego Rady Kultury przy MRN oraz kontynuował swą pracę literacką. Powstały wtedy m. in. dramaty: „Ludzie z martwej winnicy”, „Milczenie”, „Kopernik” i inne utwory poetyckie. Podjął się również tłumaczeń dzieł Shakespeare’a („Hamlet”, „Król Ryszard III”).

W 1960 r. powrócił do Poznania i poświęcił się wyłącznie twórczości literackiej. Powstały kolejne dramaty („Medea”, „Zmierzch demonów”), tomiki poezji („Pieśń o moim Chrystusie”, „Hymny Maryjne”), kontynuował też przekłady dzieł Shakespeare’a oraz rozpoczął cykl przekładów poematów biblijnych z języka hebrajskiego i podjął się tłumaczenia Nowego Testamentu. W twórczości Brandstaettera na uwagę zasługuje czterotomowa powieść „Jezus z Nazaretu”, w której autor zawarł głębię swoich przeżyć religijnych, niezachwianą i żywą wiarę w Jezusa – oczekiwanego Mesjasza. Przez wszystkie lata współpracował z pismami katolickimi, publikując na łamach: „Kierunków”, „Przewodnika Katolickiego”, „W Drodze”, „Niedzieli”, „Gościa Niedzielnego” i „Tygodnika Powszechnego”.

Brandstaetter otrzymał wiele nagród literackich m. in.: Nagrodę Literacką Amerykańsko-Polskiej Fundacji im. Alfreda Jurzykowskiego w Nowym Jorku za całokształt twórczości oraz za przekłady dzieł Shakespeare’a (1970), Nagrodę Polskiego PEN Clubu za wybitne osiągnięcia w dziedzinie przekładu z języka hebrajskiego (1973), Nagrodę Literacką im. Władysława Pietrzaka (1958 i 1974) za całokształt twórczości, I Nagrodę w konkursie – plebiscycie Radia Wolna Europa za najlepszą książkę roku 1975 (za „Krag biblijny”), Nagrodę Literacką im. Jana Kasprowicza (1981), Nagrodę im. Bł. Brata Alberta (1985), Nagrodę im. G. von Herdera (1987). Był członkiem honorowym Académie des Poètes de Rhodanie we Francji. Odznaczono go m. in.: Krzyżem Kawalerskim (1955) i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976), Odznaką Honorową Miasta Poznania (1978) i Odznaką Zasłużony Działacz Kultury (1981).

Roman Brandstaetter do rodzinnego Tarnowa przyjechał w 1957 r. na zaproszenie tarnowskiego teatru, gdzie Ireneusz Erwan reżyserował jego sztukę pt. „Milczenie”. Był to pierwszy od ponad trzydziestu lat powrót pisarza do rodzinnego miasta. Później przyjechał jeszcze raz na zaproszenie Seminarium Duchownego, gdzie wziął udział w wieczorze poezji. Tarnowowi poświęcił wiele

miejsca w swojej twórczości, a jego tęsknotę za “rajem utraconym” odnajdujemy w “Kręgu biblijnym” i w “Przypadkach mojego życia”.

Roman Brandstaetter zmarł na zawał serca 28 września 1987 r. w Poznaniu i tam został pochowany. Przed śmiercią prosił przyjaciół, aby do trumny włożyli mu różaniec, który otrzymał od Ojca Świętego Jana Pawła II oraz reprodukcję rzeźby Chrystusa Ukrzyżowanego, z którą nie rozstawał się nigdy od czasu owej pamiętnej jerozolimskiej nocy, gdy pod wpływem tego wizerunku dokonało się jego „nawrócenie – spotkanie”.

Przyjaciel pisarza, dominikanin o. Jan Góra, w “Domu św. Jacka” na Jamnej k/ Zakliczyna, poświęcił pisarzowi jeden z pokoi, eksponując w nim wiele pamiątek związanych z twórcą. W Tarnowie, jedna ze szkół – Gimnazjum Nr 11 przy ul. Szujskiego – w czerwcu 2002 r. otrzymała imię Romana Brandstaettera.

B. S.

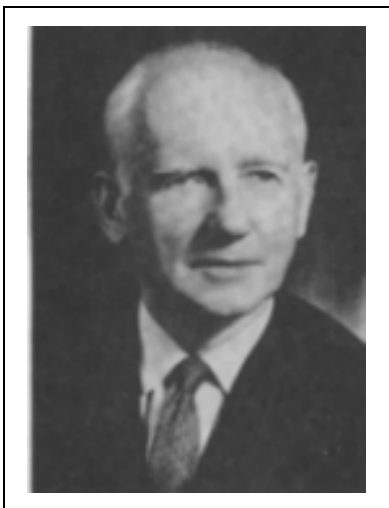
Rada Miejska w Tarnowie uchwałą Nr XIII/112/95 z dnia 23 lutego 1995 r. nową ulicę w dzielnicy Piaskówka nazwała imieniem Romana Brandstaettera.

BIBLIOGRAFIA:

1. Chadzinikolau N., Mańkowski J.: *Roman Brandsatetter*. W: *Pisarze Wielkopolski*. Informator. Poznań 1971 s. 20-32
2. Brandstaetter R.: *Listy 1947-1969*. Warszawa 1999
3. Góra J.: *Był jak przechodzień do domu Ojca*. Poznań 1997
4. Góra J.: *Gość wiecznego domu. O Romanie Brandstaetterze*. Poznań 1990
5. Góra J.: *Trzy życia i trzy śmierci Rabbiego Romana Brandstaettera z Tarnowa, z Galilei*. W: *Wybitni Tarnowianie. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji Dnia Fundacji 19 maja 2000 r. Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego*. Tarnów 2001 s. 11-17
6. Jasińska Z.: *Inspiracja i wyraz religijny w twórczości Romana Brandstaettera*. “W Drodze” 1981 nr 2 s. 27-33
7. Kulesza D.: *Tragedia ukrzyżowana. Dramaty chrześcijańskie Romana Brandstaettera i Jerzego Zawieyskiego*. Białystok 1999
8. Lichniak Z.: *Bliżej Brandstaettera*. W: *Poezje. Wiersze liryczne. Poematy*. Roman Brandsatetter. Warszawa 1980 s. 5-[89]
9. Naganowski T.: *Brandsatetter w Ossolineum*. “Ze Skarbcza Kultury” 1986 z. 41 s. 153-171, il.
10. *Roman Brandstaetter - pisarz związany z Tarnowem*. Poradnik Bibliograficzny. Oprac. Barbara Sawczyk. Tarnów 1995
11. *Rozmowy z Romanem Brandsatetterem*. [Rozm.] Romana Brzezińska. Cz. 1: *Moja podróż sentymentalna*. “Życie i Myśli” 1989 nr 7/8 s. 68-80; Cz. 2: *Do Itaki*. “Życie i Myśl” 1990 nr 3/4 s.45-55; Cz. 3: *Droga pod górę*. “Życie i Myśl” 1990 nr 11/12 s. 43-54

12. Ryszka Cz.: *Romana Brandstaettera wyznanie wiary w Biblię. W: Milczący obecny i inne szkice o pisarzach katolickich. Katowice 1984 s. 149-162*
13. *Świat Biblii Romana Brandstaettera. Ogólnopolska interdyscyplinarna sesja naukowa, 20-22.X 1999 r. w Auli Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Szczecin 1999*
14. *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny. T. 1: A-B. Oprac. zespół pod red. Jadwigii Czachowskiej i Alicji Szalagan. Warszawa 1994 s. 247-252*

JERZY BRAUN **(1901 – 1975)**



HARCERZ
POETA
PISARZ
FILOZOF
DZIAŁACZ POLITYCZNY

Jerzy Braun urodził się 1 września 1901 r. w Dąbrowie Tarnowskiej jako syn Karola notariusza i Heleny z Millerów. Szkołę 4-klasową ukończył w Dąbrowie Tarnowskiej, później przez rok uczęszczał do V Gimnazjum w Krakowie. Przed wybu-

chem I wojny światowej Braunowie przenieśli się do Tarnowa i Jerzy został uczniem II Gimnazjum im. Hetmana Jana Tarnowskiego, w którym w 1919 r. złożył egzamin dojrzałości. W czasach gimnazjalnych zainteresował się ideą harcerstwa, należał do III Drużyny Harcerzy im. Michała Wołodyjowskiego, w latach 1917-1918 był jej drużynowym, a w 1919 r. Komendantem Miejscowym Harcerzy w Tarnowie. Rozpoczął wówczas wydawanie miesięcznika harcerskiego "Czuwaj – Organu Harcerskiej Komendy Dzielnicowej w Tarnowie". W historycznych dniach listopada 1918 r. Jerzy Braun napisał tekst i skomponował muzykę bardzo popularnej do dziś pieśni harcerskiej pt. "Płonie ognisko i szumią knieje". W 1919 r. rozpoczął studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, które przerwał w 1920 r. by wziąć udział wojnie polsko-bolszewickiej. Po powrocie na studia do Krakowa oddał się twórczości poetyckiej. Działal w kołach poetyckich "Sympozjon", "Helion", "Litart", wydawał tomiki poezji. W 1922 r. ukazał się w Wilnie zbiorek 11 pieśni harcerskich pt. "Nasze harce" (większość z muzyką poety). W 1924 r. Jerzy Braun poślubił Annę Wahal. W latach 1926-1928 redagował w Krakowie założoną przez siebie "Gazetę Literacką", która skupiała młodych pisarzy o różnych światopoglądach. Poza poezją

i muzyką Braun pisał także powieści ("Biały czy żółty", "Wieża Babel", "Hotel na plaży" i in.) oraz sztuki teatralne, np. "Europa", którą w warszawskim teatrze "Ateneum" wystawił Stefan Jaracz. Oczarowany nową dziedziną sztuki – filmem – Braun był autorem scenariuszy filmowych. W 1929 r. Jerzy Braun przeprowadził się do Warszawy. Tutaj zetknął się z mesjanizmem polskiego XIX-wiecznego filozofa J.M. Hoene-Wrońskiego, a następnie z Instytutem Mesjanistycznym. Wynikiem zafascynowania tą filozofią były studia filozoficzne na KUL-u, które ukończył w 1948 r. Zasadniczą działalnością Brauna była publicystyka. W kwietniu 1932 r. rozpoczął w Warszawie wydawanie dwutygodnika "Zet", na łamach którego propagował idee Hoene-Wrońskiego, przypisujące misję zbawczą świata nie Polsce, a odnowionemu chrześcijaństwu i kościołowi.

Wybuch drugiej wojny światowej przerwał działalność publicystyczną Jerzego Brauna, który wziął udział w obronie stolicy. Poszukiwany przez Gestapo udał się do Krosna, gdzie wstąpił do tworzącej się organizacji podziemnej "Nowa Polska", której został przywódcą. Do Warszawy powrócił wiosną 1940 r., został wybrany na prezesa katolickiej organizacji konspiracyjnej "Unia", której członkiem był także Karol Wojtyła, obecny papież Jan Paweł II. "Unia" posiadała własną fabryczkę granatów, wydawała w stolicy dwa pisma "Kultura Jutra" i "Naród" oraz sześć w Krakowie, w jej gestii znajdował się krakowski "Teatr Rapsodyczny". W 1942 r. "Unia" przekazała do dyspozycji AK własne oddziały wojskowe w Krakowie, w marcu połączyła się ze "Stronnictwem Pracy", a Braun został członkiem zarządu głównego, wiceprzewodniczącym Rady Programowej oraz członkiem Rady Jedności Narodowej. Brał czynny udział w Powstaniu Warszawskim.

Po zakończeniu wojny i po słynnym "procesie 16-tu" Jerzy Braun pełnił obowiązki ostatniego Delegata Rządu RP na Kraj, którego agendy uległy likwidacji z dniem 1 lipca 1945 r. W listopadzie 1945 r. Jerzy i Anna Braunowie zostali aresztowani w Cieszynie podczas próby przekroczenia granicy. Po interwencji kolegów – pisarzy i publicystów zwolnieni wiosną 1946 r. powrócili do Warszawy, gdzie do 1948 r. Braun redagował "Tygodnik Warszawski". Z jego inicjatywy powstał także wychodzący do dziś "Tygodnik Powszechny". We wrześniu 1948 r. Braun został ponownie aresztowany za działalność konspiracyjną w latach wojny. Skazany na dożywocie przebywał w więzieniach na Mokotowie w Warszawie oraz we Wronkach, gdzie próbował kontynuować twórczość literacką ("Moja Matka" i "Prometej Adam"). Na mocy amnestii w 1956 r.

zawieszono wykonanie kary z powodu złego stanu zdrowia. W 1958 r. Jerzy Braun został zrehabilitowany, powrócił do pracy społecznej, literackiej i publicystycznej. Drukował szereg rozpraw w "Znaku", "Więzi", "Zeszytach Naukowych KUL".

Ostatnie dziesięć lat życia (1965-1975) Jerzy Braun spędził w Rzymie, gdzie m. in. uczestniczył w IV Sesji Soboru Watykańskiego II, współpracował z Radiem Watykańskim oraz z "Osservatore Romano". Zmarł nagle 17 października 1975 r. w Rzymie. Nad mogiłą na rzymskim cmentarzu zaśpiewano niezwyczajną w tej scenerii pieśń – "Płonie ognisko i szumią knieje...". Staraniem rodziny ciało Jerzego Brauna sprowadzono do kraju i pochowano na warszawskich Powązkach w Alei Zasłużonych.

Z okazji 70-lecia ruchu harcerskiego w Tarnowie Komenda Hufca Tarnów-Miasto, na domu przy ul. Narutowicza 37, ufundowała tablicę pamiątkową, którą 7 listopada 1981 r. odsłonił prof. dr hab. Juliusz Braun, brat Jerzego i komendant hufca hm. Zbigniew Kieras. W rocznicę 75-lecia ruchu, nad istniejącą już tablicą umieszczono płaskorzeźbę z podobizną Jerzego Brauna, wg projektu artysty rzeźbiarza Marka Benewiata. W 19 kwietnia 2002 r. Gimnazjum Nr 4 w Tarnowie, przy ul. Bitwy pod Studziankami, otrzymało imię Jerzego Brauna.

M. S.

Dzięki inicjatywie p. dr Marii Żychowskiej Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwalała nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. ulicze w Zbylitowskiej Górze nadała imię Jerzego Brauna.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Patroni tarnowskich ulic. Katalog wystawy. Oprac. Maria Sąsiadowicz. Tarnów 1998 s.15-20*
2. *Piwowski St.: II Liceum Ogólnokształcące im. Hetmana Jana Tarnowskiego w Tarnowie 1901 – 1991. Tarnów 1991*
3. *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny. T. 1: A - B. Oprac. zespół pod red. Jadwigi Czachowskiej i Alicji Szałagan. Warszawa 1994 s. 149-151*
4. *Żychowska M.: Harcerstwo tarnowskie 1910 – 1939. Tarnów 1992*
5. *Żychowska M.: Harcerstwo Ziemi Tarnowskiej 1910 – 1939. Tarnów 1992*
6. *Żychowska M.: Jerzy Braun (1901 – 1975). Ostatni Delegat Rządu na Kraj. "Rocznik Tarnowski" 1991/1992 [R. 2/3] s. 151-157, il.*

7. Żychowska M.: *Jerzy Braun 1901 – 1975. Harcerz, poeta, filozof, publicysta, mąż stanu.* Tarnów [1993]

KAZIMIERZ BRODZIŃSKI

(1791 – 1835)



**POETA
TŁUMACZ
PUBLICYSTA
PREKURSOR ROMANTYZMU
HISTORYK
I TEORETYK LITERATURY
ESTETA
I KRYTYK LITERACKI
PEDAGOG**

*“Natchnij się mówię dumą naro-
dową o ile bowiem wszelka дума
jest występkiem, o tyle narodowa
powinnością”.*

/Kazimierz Brodziński/

Kazimierz Brodziński urodził się 8 marca 1791 r. w Królowce koło Bochni, jako syn Jacka (rządcy i późniejszego dzierżawcy dóbr hr. Moszyńskiego) i Franciszki z Radzikowskich. Jego starszy brat Andrzej był poetą i tłumaczem. Kazimierz rozpoczął naukę w 1797 r. w wiejskiej szkole trywialnej w Lipnicy Murowanej, następnie uczęszczał do szkoły w Tarnowie (1800) a po trzech latach przeszedł do tarnowskiego gimnazjum, które dzisiaj nosi jego imię. Przez jeden rok uczęszczał do gimnazjum w Krakowie a po rocznej przerwie w nauce spowodowanej śmiercią ojca, powrócił do gimnazjum w Tarnowie, które ukończył w 1809 r. Cały czas kształcił się indywidualnie zgłębiając literaturę polską i niemiecką. Również wtedy powstawały jego pierwsze próby poetyckie. W 1809 r. Brodziński zaciągnął się do 12 kompanii artylerii pieszej Księstwa Warszawskiego. Stacjonując w Krakowie w chwilach wolnych uczęszczał na wykłady uniwersyteckie. Został przeniesiony do twierdzy Modlin i przeżył kampanię moskiewską 1812 r. awansując do stopnia porucznika. Po bitwie pod Berezyną, podczas której poległ jego brat Andrzej, powrócił do Krakowa i jeszcze raz wziął

udział w kampanii napoleońskiej 1813 roku. Został ranny pod Lipskiem i przez kilka miesięcy przebywał w niewoli pruskiej.

W 1814 r. Brodziński osiadł w Warszawie piastując różne urzędy publiczne, został członkiem loży masońskiej i szybko włączył się w życie intelektualne stolicy. Od 1815 r. był współpracownikiem „Pamiętnika Warszawskiego” a następnie członkiem redakcji i jego współredaktorem. W „Pamiętniku” ogłosił swą słynną rozprawę „O klasyczności i romantyczności” (1818). Był również Brodziński nauczycielem stylu i literatury polskiej w szkołach i konwiktach pijarskich oraz nauczycielem literatury w Szkole Dramatycznej i sekretarzem Dyrekcji Rządowej Teatru Narodowego. Pisał wtedy liczne kantaty, tłumaczył libretta operowe i dramaty. Został członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, a od 1822 r. wykładał literaturę polską na Uniwersytecie Warszawskim. Dwa lata później uzyskał tytuł doktora filozofii. Przez cały czas pracy pedagogicznej nie zaniedbywał twórczości literackiej. Od 1815 r. ogłosił kilkadziesiąt przekładów z literatury niemieckiej (Herder, Schiller, Goethe) i angielskiej, wydał wiele utworów własnych m. in. „Wiesława” (1820) oraz rozpraw z teorii literatury.

Wybuch powstania listopadowego spowodował przełom w poglądach Brodzińskiego, który wcześniej sceptycznie odnosił się do działalności spiskowej, zwłaszcza młodzieży (rozprawa „O egzaltacji i entuzjaźmie” 1830). Mickiewicz powiedział wtedy *„padł na kolana przed geniuszem narodu”*. Brodziński jako członek komitetu redakcyjnego powstańczego „Kuriera Polskiego” i „Nowej Polski” wydawał szereg patriotyczno-religijnych wierszy oraz wygłosił w TPN słynną „Mowę o narodowości Polaków”. W 1831 r. pracował nad reorganizacją szkolnictwa a następnie został mianowany generalnym wizytatorem szkół. Pod wpływem upadku powstania rozwinęła się religijność Brodzińskiego, który zaczął upatrywać przyszły los narodu w zbawczej męce, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa (mistycyzm religijny). Zajął się również gromadzeniem i naukowym opracowaniem materiałów dotyczących dawnych tradycji i obyczajów polskich. W latach 1834-1835 redagował noworocznik „Jutrzenka” i „Magazyn Powszechny”. Dla poratowania zdrowia wyjechał do Karlsbadu. W drodze powrotnej do kraju Kazimierz Brodziński zmarł w Dreźnie 10 października 1835 r. i tam został pochowany.

W Tarnowie uczczono pamięć Kazimierza Brodzińskiego i w 1921 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nazwało jego imieniem gimnazjum, do którego uczęszczał. Dzisiaj jest to I Liceum Ogólnokształ-

całe, przed budynkiem którego znajduje się pomnik K. Brodzińskiego. Powstał on w 1884 r. z inicjatywy ówczesnego dyrektora szkoły Bronisława Trzaskowskiego. W czasie drugiej wojny światowej hitlerowcy zniszczyli pomnik, z którego ocalała jedynie tablica, obecnie znajdująca się w budynku szkoły. Sam pomnik został odtworzony na podstawie przedwojennych fotografii. Wykonał go w 1973 r. Jan Winiarski, profesor i dyrektor tarnowskiego liceum plastycznego. Również w 1884 roku na kamienicy przy ul. Wałowej 20, wmurowano tablicę upamiętniającą miejsce, w którym w latach 1805-1809 mieszkał K. Brodziński. Fundatorem tablicy był Jan Breitseer, z pochodzenia wiedeńczyk, później szanowany przedstawiciel tarnowskich kupców. Każdego roku I LO organizuje rajd turystyczny nazwany imieniem patrona szkoły – Kazimierza Brodzińskiego.

B. S.

W 1896 r. na wniosek Franciszka Habury, pedagoga i radcy szkolnego, jedną z ulic w centrum miasta nazwano imieniem Kazimierza Brodzińskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bibliografia literatury polskiej "Nowy Korbut". T. 4 : Oświecenie. Warszawa 1966 s. 297-322
2. Bittner I.: Brodziński – historyzof. Wrocław i in. 1981
3. Ciechanowska Z.: Brodziński Kazimierz. W: PSB. T. 2. Kraków 1936 s. 451-453
4. Kazimierz Brodziński i jego epoka : materiały ze sympozjum naukowego w 150 rocznicę śmierci pisarza. Tarnów 1988
5. Literatura polska : przewodnik encyklopedyczny. T. 1 : A-M. Warszawa 1984 s. 105-106
6. Morawczyński M.: Od Raby do Wisłoki – szlakami pióra : związki regionu tarnowskiego z literaturą. Tarnów 1996 s. 107-111
7. Przybyszewska M.: Tarnowski słownik biograficzny. T. 1. [Tarnów 1991] s.14 – 17
8. Rzeźnik St.: Kazimierz Brodziński. Zarys życia i twórczości. Tarnów 1982
9. Tarnów. Wielki Przewodnik. T. 2 : Stare Miasto. Tarnów 1995 s. 71-81

KS. JÓZEF CHRZĄSZCZ (1884 – 1935)



**DYREKTOR SZKOŁY
WYCHOWAWCA
I PRZYJACIEL MŁODZIEŻY
PREZES
SODALICJI MARIAŃSKICH
DZIAŁACZ SPOŁECZNY
I PATRIOTYCZNY**

*“Mniejsza o to jak mnie będzie, byle
tylko innym ze mną było dobrze”.*

/ks. Józef Chrząszcz/

Józef Chrząszcz pochodził z chłopskiej rodziny. Urodził się 12 kwietnia 1884 r. w Dębnie, gdzie spędził dzieciństwo i ukończył szkołę powszechną. Zwrócił wtedy uwagę ks. proboszcza Jana Bobczyńskiego, który postanowił pomóc rodzicom chłopca w dalszym jego kształceniu w tarnowskim gimnazjum. Józef ukończył Gimnazjum w 1902 r. i wstąpił do Seminarium Duchownego w Tarnowie, które ukończył 4 lata później. Po święceniach kapłańskich ks. Józef Chrząszcz objął pierwszą swoją placówkę w Bolesławiu. Ze względu na zły stan zdrowia został przeniesiony do górskiej parafii w Żegocinie, a następnie do Kolbuszowej. W roku 1912 został nauczycielem religii w Szkole Wydziałowej Żeńskiej im. Cesarza Franciszka Józefa I (późniejsza Szkoła im. Marii Konopnickiej) w Tarnowie. Wszędzie dał się poznać jako gorliwy kapłan, któremu szczególnie bliskie były osoby cierpiące biedą i ich miał w szczególnej opiece.

Pracując w Tarnowie ks. Józef Chrząszcz rozwinął wszechstronną działalność pedagogiczną, społeczną, patriotyczną i szeroko pojęte duszpasterstwo. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, szkoła w której uczył ks. Chrząszcz przemianowana została na Pierwsze Prywatne Seminarium Nauczycielskie Żeńskie im. Bł. Kingi. Szkoła ta już od wielu lat charakteryzowała się bardzo

wysokim poziomem nauczania, plasując się na drugim miejscu w Galicji (po Szkole Wydziałowej we Lwowie) oraz panującą w niej rodzinną atmosferą. W 1921 r. ks. Chrzęszcz został dyrektorem tej szkoły, nie rezygnując jednak z katechizowania. Uczestniczył również czynnie w patriotycznym wychowaniu młodzieży poprzez kontakty z działającymi w Tarnowie organizacjami takimi jak: Sokół, Związek Strzelecki, Harcerstwo. Jako dyrektor seminarium dał się poznać jako świetny organizator zabiegający o jak najwyższy poziom nauczania, dobierając sobie najlepszych nauczycieli. Absolwentki tej szkoły cieszyły się dużym uznaniem ze względu na swoją wiedzę i zasady etyczne. Ks. dyrektor zainicjował budowę nowego budynku szkolnego z przestronnymi klasami, pracowniami, korytarzami i salą gimnastyczną. Prowadzonej przez siebie szkole oraz jej uczennicom poświęcał cały swój czas, siły, umiejętności i wszystkie zasoby finansowe. Większość uczennic wywodziła się z ubogich rodzin i nie wszystkie stać było na zapłacenie dość wysokiego czesnego. Dlatego też ks. Chrzęszcz nierzadko wspierał je finansowo a sieroty zwalniał z opłat, łożąc jednocześnie na ich podstawowe potrzeby, wszystkie jednak uczennice zobowiązywał do zachowania tajemnicy. Brał także czynny udział w zorganizowaniu II Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego im. Św. Jadwigi w Tarnowie, równocześnie założył i prowadził bursę im. Św. Jadwigi dla seminarzystek.

Ks. Chrzęszcz pracę wychowawczą opierał na zasadach religijno-moralnych i patriotycznych. Cieszył się wśród młodzieży i pedagogów niekłamanym autorytetem i powszechnym szacunkiem. Szczególną opieką otaczał harcerstwo i sodalicje mariańskie, których był moderatorem a od 1922 r. pełnił funkcję pierwszego Prezesa Ogólnopolskiego Związku Sodalicji Mariańskich Uczennic Szkół Średnich. Redagował sodalicyjny miesięcznik "Cześć Maryi" oraz pismo szkolne "Złotą Nić". Przez kilka lat był prezesem tarnowskiego Koła Księży Katechetów a w ostatnich latach życia prezesem Stowarzyszenia Kapłanów "Unio Apostolica". Aktywnie działał w Towarzystwie św. Jana Kantego, które wspierało ubogie dzieci i młodzież. Od 1933 r. administrował i redagował Ilustrowany Tygodnik Katolicki Diecezji Tarnowskiej "Nasza Sprawa".

W tym czasie nastąpiła reorganizacja seminariów nauczycielskich i zarządzono likwidację zakładu. Decyzja ta odbiła się ujemnie na stanie zdrowia ks. J. Chrzęszcza. Po dwóch latach, w czerwcu 1935 r. Ksiądz przekazał dyrektorstwo w ręce Stanisławy Czerneckiej. Niespełna dwa miesiące później 1

sierpnia 1935 r. ks. Józef Chrząszcz zmarł podczas pracy przy redakcyjnym biurku. Pochowany został na Starym Cmentarzu w Tarnowie. Do dziś na jego grobie są zawsze świeże kwiaty – dowód serdecznej pamięci jego wychowank.

B. S.

Ulica nazwana imieniem Ks. Józefa Chrząszcza istnieje od 22 lutego 1938 r.

BIBLIOGRAFIA:

1. Frączek St.: Ks. Prałat Józef Chrząszcz – wielki kapłan, wychowawca i przyjaciel młodzieży. *Currenda* 1981 nr 1 - 4 s. 69 – 72
2. Kabat E.: Sodalicje Mariańskie w Diecezji Tarnowskiej 1893 – 1939. T. 1 : Sodalicje młodzieży szkół średnich. Praga 1997
3. Łoziński W.: Ks. Józef Chrząszcz (1884 – 1935). *Rocznik Tarnowski* 1991/1992 [R. 2/3] s. 143 – 146
4. Piwowarski St.: *II Liceum Ogólnokształcące im. Hetmana Jana Tarnowskiego w Tarnowie 1901 – 1991 : zarys dziejów*. Tarnów 1991
5. Potępa St.: *Tarnów międzywojenny : (kronika) 1918 – 1939*. Tarnów 1988 s. 113
6. Sypek A.: *Cmentarz Stary w Tarnowie : przewodnik*. T. 2. Tarnów 1994 s. 132 – 133

C I O Ł K O S Z O W I E

KASPER CIOŁKOSZ
(1875 – 1942)



**PROFESOR GIMNAZJALNY
INICJATOR ZAŁOŻENIA
BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ
W TARNOWIE
DZIAŁACZ
SPOŁECZNY I LUDOWY
POLITYK PPS**

Kasper Ciołkosz pochodził ze wsi Zręcin w powiecie krośnieńskim, z biednej rolniczej rodziny Konstantego i Agnieszki. Urodził się 6 stycznia 1875 r., uczęszczał do gimnazjum w Jaśle, gdzie należał do tajnej organizacji młodzieżowej „Orzeł Biały”. W latach 1894 – 1899 studiował filologię polską na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, jednocześnie włączył się w działalność ruchu ludowego i studenckiej organizacji „Zjednoczenie”.

Po ukończeniu studiów przez cztery lata pracował w krakowskich szkołach średnich, a w 1903 r. otrzymał posadę nauczyciela języka polskiego, łaciny i greki oraz historii w gimnazjum realnym w Tarnowie. Od tamtej pory związał się z tym miastem. W młodzieńczych latach Kasper Ciołkosz rozwijał twórczość literacką, był jednak pod silnym wpływem prac Stanisława Przybyszewskiego. Swoje poezje publikował w młodopolskich pismach literackich. W Tarnowie związał się z tygodnikiem „Pogoń”, w którym zamieszczał artykuły, wiersze, eseje filozoficzne, nowele. Napisał także dramat pt. „Ofiary” osnuty na tle wypadków powstania styczniowego. W latach międzywojennych nakładem drukar-

ni Zygmunta Jelenia w Tarnowie publikował szereg opracowań krytycznych w ramach serii wydawniczej "Biblioteka Krytycznej Literatury Polskiej i Obcej".

Kasper Ciołkosz rozwinął szeroką działalność społeczną i polityczną. W 1906 r. założył w Tarnowie antyendeckie Towarzystwo Demokratyczne, którego został pierwszym prezesem. Dzięki jego aktywności udało się stworzyć Towarzystwo Budowy Tanich Domów oraz spółdzielnię spożywczą pod nazwą Spółka Spożywcza Urzędniczo-Nauczycielska. Rok później zainicjował założenie biblioteki publicznej wraz z czytelnią, czego efektem było otwarcie Czytelni im. Jana Nałęcz-Udryckiego i utworzenie tzw. "Biblioteki Latającej". W maju 1908 r. podjęto decyzję o powołaniu do życia Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego, która rozpoczęła swoją działalność w listopadzie i istnieje do dnia dzisiejszego. W 1921 r. Kasper Ciołkosz zainicjował powstanie Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz coroczne akcje kolonii letnich dla dzieci z rodzin robotniczych. Był także pomysłodawcą założenia jedyne w Małopolsce oddziału Związku Zawodowego Nauczycieli Szkół Średnich. W 1918 r. Kasper Ciołkosz wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej i z czasem doprowadził do stworzenia w Tarnowie jednego z najsilniejszych ośrodków PPS-u w Polsce. Redagował wtedy i wydawał "Sztandar Polski" i "Gazetę Tarnowską". Został przewodniczącym tarnowskiego Okręgu Komitetu Robotniczego PPS. Po krwawych zajściach strajku generalnego w Tarnowie w listopadzie 1923 r., podczas których zginęło siedmiu robotników, Kasper Ciołkosz został poddany represjom i wkrótce zmuszono go do przejścia na wcześniejszą emeryturę. Od tego czasu aktywnie działał społecznie.

Po wybuchu drugiej wojny światowej przystąpił do organizowania konspiracyjnych kół PPS-u i ich pionów wojskowych. 2 kwietnia 1942 r. (inni podają rok 1941) został aresztowany przez gestapo. Przez parę dni był torturowany a następnie wywieziony do obozu koncentracyjnego w Gross – Rosen, gdzie 15 maja 1942 został zamordowany.

Kasper Ciołkosz był żonaty z Marią Idzikowską, córką powstańca styczniowego. Mieli dwóch synów: Adama – przywódcę PPS-u, publicystę, żołnierza i Zbysława – inżyniera, konstruktora lotniczego.

B. S.

ADAM CIOŁKOSZ

(1901 – 1978)



**DZIAŁACZ HARCERSKI
ŻOŁNIERZ
PUBLICYSTA
PRZYWÓDCA PPS
W KRAJU I NA EMIGRACJI
POSEŁ**

Adam Ciołkosz pochodził z rodziny o tradycjach demokratycznych i niepodległościowych. Jego ojciec Kasper był aktywnym społecznikiem i działaczem politycznym, matka Maria z Idzikowskich była córką powstańca styczniowego. Adam urodził się 5

stycznia 1901 w Krakowie. W 1903 r. rodzina Ciołkoszów przeniosła się do Tarnowa. Tu Adam ukończył gimnazjum a następnie studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jeszcze w latach gimnazjalnych wstąpił do I Drużyny Skautowej im. Zawiszy Czarnego, później sam założył I Drużynę Harcerską w Zakopanem, prowadzoną następnie przez Andrzeja Małkowskiego. Podczas inwazji rosyjskiej w czasie pierwszej wojny światowej przebywał wraz z rodzicami i młodszym bratem Zbysławem w Wiedniu, gdzie też przyczynił się do zorganizowania Drużyny Harcerskiej im. Jana Sobieskiego. W latach 1917 – 1918 sprawował obowiązki komendanta "Dzielnicy Tarnowskiej" przyczyniając się do dynamicznego rozwoju miejscowego ruchu skautingowego. We wrześniu 1918 r. utworzył ze starszych harcerzy Pogotowie Narodowe, które wspólnie z Polską Organizacją Wojskową rozbroiło posterunki austriackie w Tarnowie w nocy z 30 na 31 października 1918 r. Kilka dni później, 13 listopada 1918 r. z grupą 26 harcerzy wyruszył do Lwowa, gdzie wziął udział w walkach o miasto. Rok później, po złożeniu matury mianowany został podporucznikiem. W okresie poprzedzającym plebiscyt na Warmii i Mazurach popularyzował i orga-

nizował ruch harcerski na tych ziemiach. Podczas wojny polsko-bolszewickiej zorganizował cztery kompanie karabinów maszynowych, wziął udział w walkach o Grodno, Wilno i w obronie Warszawy, następnie w 1921 r. walczył w III Powstaniu Śląskim w bitwie o Górę Św. Anny. Po zakończeniu działań wojennych ukończył naukę na UJ oraz Szkołę Nauk Politycznych w Krakowie. Od czasów studenckich Adam Ciołkosz związany był z ruchem socjalistycznym, należał do Sekcji Akademickiej PPS i Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej. W wieku 27 lat został wybrany z listy PPS-u posłem do Sejmu II Kadencji (1928). W następnych wyborach parlamentarnych (1930) zdobył mandat z unieważnionej później listy Centrolewu. W tym samym roku został aresztowany za antysanacyjną działalność i skazany na trzy lata więzienia. Karę odbywał w Tarnowie, Krakowie i Wiśniczu.

Zaraz po wybuchu drugiej wojny światowej Adam Ciołkosz uniknął aresztowania przez gestapo udając się pieszo z żoną i synem do Lwowa. Stąd przez Rumunię przedostał się na Zachód. W lutym 1940 r. dotarł do Paryża a następnie do Londynu. Tu rozwinął szeroką działalność polityczną, wybrany został Sekretarzem Generalnym PPS na emigracji, a po zakończeniu wojny przez wiele lat stał na czele tej partii. Występował ostro przeciwko układowi jałtańskiemu, opowiedział się za wolnymi wyborami w Polsce, pomocą gospodarczą dla kraju i odbudową kontaktów gospodarczo-kulturalnych z Zachodem. W 1966 r. zainicjował i doprowadził do Światowego Zjazdu Polski Walczącej. Przez wiele lat pełnił funkcję przewodniczącego londyńskiej delegacji Zgromadzenia Ujarzmionych Narodów Europy. Przez cały czas działalności społecznej uprawiał pisarstwo historyczne i publicystykę społeczno-polityczną.

Adam Ciołkosz zmarł w Londynie 1 października 1978 r.

W 1998 r. Lidia Ciołkoszowa, wdowa po Adamie, za pośrednictwem Instytutu Polskiego im. Gen. Władysława Sikorskiego w Londynie przekazała w darze księgozbiór swego męża do zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie i Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Tarnowie. Tarnowska kolekcja liczy ok. 1500 egzemplarzy i od 1999 r., w wyniku zmian reorganizacyjnych, znajduje się w zbiorach Miejskiej Biblioteki Publicznej. Po raz pierwszy kolekcja eksponowana była w 2000 roku na dużej wystawie zorganizowanej przez MBP, zatytułowanej „Z księgozbioru Lidii i Adama Ciołkoszów”.

B. S.

LIDIA CIOŁKOSZ (1902 – 2002)



**PRZYWÓDCZYNI PPS
NA EMIGRACJI
NIEPODLEGŁOŚCIOWY
POLITYKDZIAŁACZKA SPOŁECZNA
PUBLICYSTKA**

Lidia Ciołkoszowa urodziła się 24 czerwca 1902 r. w Tomaszowie Mazowieckim. W wieku osiemnastu lat stała się członkinią Polskiej Partii Socjalistycznej, była aktywną działaczką w oświatowym Towarzystwie Uniwersytetu Robotniczego i Robotniczym

Towarzystwie Przyjaciół dzieci, zajmującym się pracą wychowawczą. Ukończyła studia polonistyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim, ukończyła następnie doktorat. W 1934 r. została wybrana do Rady Naczelnej PPS – ogólnopolskiej władzy partii. Była również przewodniczącą klubu socjalistycznego w Radzie Miejskiej Tarnowa. Tu wyszła za mąż na Adama Ciołkosza, poznanego na studiach w Krakowie.

W 1940 r. wyjechała z rodziną do Francji, później do Anglii, gdzie mieszkała do końca życia. Choć pozostawała zawsze w cieniu męża, eksponując jego osobę, należała do elity politycznej i intelektualnej polskiej emigracji. Jeszcze w okresie wojny była członkinią Komitetu Zagranicznego PPS, a później członkinią naczelnych władz emigracyjnej PPS. Zasiadała również w emigracyjnych ośrodkach kierowniczych o charakterze parlamentu: Radzie Politycznej, Tymczasowej Radzie Jedności Narodowej oraz Radzie Narodowej. Po śmierci męża stanęła na czele PPS. Publikowała wiele artykułów, broszur i opracowań a wraz z mężem napisała dwutomowe dzieło pt. „Zarys dziejów socjalizmu polskiego”. Stała się opozycją w kraju, zawsze służyła radą i

bezinteresowną pomocą dziesiątkom ludzi przybywających z Polski do Londynu.

Lidia Ciołkoszowa zmarła 7 czerwca 2002 r. w Londynie i tam została pochowana

Z inicjatywy dr Marii Żychowskiej Miejska Rada Narodowa uchwałą Nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. ulicy w Zbylitowskiej Górze nadała nazwę Ciołkoszów.

BIBLIOGRAFIA:

1. Friszke A.: *Pani Lidia*. „Gazeta Wyborcza” 2002 nr 138, s.16-17
2. Jaśkiewicz B.: *Kasper Ciołkosz (1875 – 1942)*. W: *Tarnów Wielki Przewodnik. T. 2.: Stare Miasto*. Tarnów 1995 s. 308-311
3. Jaśkiewicz B.: *Miejska Biblioteka w Tarnowie do roku 1918*. W: *Z dziejów Miejskiej Biblioteki Publicznej im. J. Słowackiego w Tarnowie 1908–1968*. Tarnów 1970 s. 23-64
4. MŚ.: *Ciołkosz Adam*. W: *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1994 s. 225
5. Sypek A.: *Odeszła Lidia Ciołkoszowa*. „Echo Tarnowa” 2002 nr 26 s.13
6. Śp. Prof. Kasper Ciołkosz. „*Nasza Droga*”. Jednodniówka. 1 listopada 1946 s. 16
7. *Warszawa nad Tamizą. Z dziejów polskiej emigracji politycznej po drugiej wojnie światowej*. Pod red. Andrzeja Friszke. Warszawa 1994
8. Żychowska M.: *Ciołkoszowie*. „Tarnowskie Azoty” 1995 nr 49 s. 5
9. Żychowska M.: *Harcerstwo tarnowskie 1910-1939*. Tarnów 1992 s. 33-35

S I O S T R Y C Z E R N E C K I E

FRANCISZKA CZERNECKA (1881 – 1963)



**DYREKTORKA SZKOŁY
DZIAŁACZKA ZHP
I TAJNEJ ORGANIZACJI
NAUCZYCIELSKIEJ**

Franciszka Czernecka była córką Franciszka i Elżbiety z Wertzów. Urodziła się 25 listopada 1881 r. w Tarnowie. Do szkoły wydziałowej uczęszczała w Tarnowie i Lwowie. W 1905 r. w przemyskim Seminarium Nauczycielskim otrzymała świadectwo dojrzałości z odznaczeniem. Cztery lata później uzyskała w Krakowie patent nauczyciela szkół wydziałowych (1909) i została członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego. Przez rok pracowała w Szkole Wydziałowej im. St. Staszica w Tarnowie, a następnie od 1910 r. w Szkole Wydziałowej im. M. Konopnickiej. W 1933 r. została dyrektorką tej szkoły. Związała z ruchem harcerskim w 1914 r. założyła w swojej szkole I Drużynę Skautek im. Emilii Plater.

Podczas pierwszej wojny światowej wraz ze starszymi harcerkami prowadziła kuchnię dla legionistów oraz opiekowała się rannymi. Przebywając z rodziną w Czechach w czasie inwazji rosyjskiej (1916 – 1917) zorganizowała tam szkołę powszechną dla polskich dzieci. W październiku 1918 r. została członkiem Komitetu Samoobrony, który w nocy z 30 na 31 października usunął Austriaków i przejął władzę w Tarnowie. Wspólnie z Adamem Ciołkoszem nadzorowali "Milicję Obywatelską", w której służyli harcerze z ich drużyn. W latach

1917 – 1932 pracowała w II Prywatnym Żeńskim Seminarium Nauczycielskim ucząc języka niemieckiego i gimnastyki.

W okresie okupacji niemieckiej Franciszka Czernecka pełniła nadal funkcję kierowniczkę szkoły, jednak odmówiwszy podpisania volkslisty (nakładana była do tego ze względu na rodowe nazwisko matki, której przodkowie byli Niemcami), w 1943 r. została przeniesiona na emeryturę. Przez cały czas trwania okupacji nauczała w tajnych kompletach, a w swojej szkole zorganizowała jawnie tzw. "douczenie" z języka polskiego, historii i geografii. W Tajnej Organizacji Nauczycielskiej współpracowała m. in. ze swoją siostrą Stanisławą Czernecką.

Po zakończeniu wojny F. Czernecka przystąpiła do zorganizowania na powrót SP im. M. Konopnickiej i następnie została jej dyrektorką. Funkcję tę pełniła do 30 września 1948 r., kiedy w okresie nasilających się represji została przeniesiona w stan spoczynku ze względu na "nieprzystosowanie się do reformy oświatowej".

Franciszka Czernecka zmarła 1 października 1963 r. w Tarnowie. Spoczęła w grobie na Starym Cmentarzu na Zabłociu.

B. S.

STANISŁAWA CZERNECKA

(1898 – 1968)



DYREKTORKA SZKOŁY
PEDAGOG
DZIAŁACZKA ZHP
TAJNEJ ORGANIZACJI
NAUCZYCIELSKIEJ
PS. "CZEREMCHA"

*"Wychowanie młodzieży winna
iść w parze z praktyką życia
codziennego".*

/Stanisława Czernecka/

Młodsza córka Franciszka i Elżbiety z Wertzów Stanisława Czernecka urodziła się 17 stycznia 1898 r. w Podwołyckich. Egzamin maturalny złożyła w Gimnazjum im. E. Orzeszkowej w Tarnowie w 1917 r., po czym rozpoczęła studia medyczne w Krakowie. Wypadki polityczne i zbliżająca się niepodległość Polski spowodowały, że Stanisława włączyła się czynnie w pracę Polskiej Organizacji Wojskowej (1918), a następnie pełniła funkcję kierowniczkę oświatową przy 1 Syberyjskim Pułku Piechoty (1920), za co została odznaczona "Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1920" oraz Odznaką Honorową "Stanęli w potrzebie". Po przerwie w studiach wróciła na Uniwersytet Jagielloński. Kontynuowała jednak naukę na historii na Wydziale Filozoficznym.

Ukończywszy studia (1922) podjęła pracę w I Prywatnym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim im. Bł. Kingi w Tarnowie, którego dyrektorem w owym czasie był ks. Józef Chrzęszcz. St. Czernecka uczyła historii i geografii. W latach 1923–1931 sprawowała obowiązki hufcowej harcererek, zabiegając szczególnie o wysoki poziom moralny i etyczny młodzieży. Przez swoje uczennice i harcerki uważana była za ideał pedagoga. Od 1934–1939 r. pełniła funkcję

dyrektora w zreorganizowanym seminarium nauczycielskim, które teraz otrzymało nazwę Prywatnego Gimnazjum i Liceum Żeńskiego im. Bł. Kingi.

Po wybuchu drugiej wojny światowej Stanisława Czernecka zaangażowała się w działalność PCK i pracowała jako referenta do spraw jeńców w obozach. Jednocześnie została powołana przez krakowską tajną Komisję Oświecenia Publicznego na męża zaufania w powiecie tarnowskim w celu zorganizowania na tym terenie tajnego nauczania. Jako działaczka TON, nauczycielka i egzaminatorka znana była pod pseudonimem "Czeremcha".

W 1945 r. przystąpiła do organizowania na powrót Prywatnego Gimnazjum im. Bł. Kingi, później upaństwowionego Gimnazjum i Liceum im. Hetmana Jana Tarnowskiego. Stanisława Czernecka była dyrektorką tej szkoły do 1948 r., kiedy podobnie jak jej siostra Franciszka Czernecka, została zwolniona z pracy z powodu "nieprzystosowania się do reformy oświatowej". Skierowana na emeryturę odmówiła jej pobierania. W latach 1952–1964 podjęła pracę w administracji aptek i z tego tytułu otrzymała rentę. W 1956 r. nie skorzystała z prawa ubiegania się o rehabilitację, gdyż nigdy nie poczuwała się do żadnej winy.

Stanisława Czernecka zmarła 13 marca 1968 r. w Tarnowie, podobnie jak jej siostra Franciszka, została pochowana na Starym Cmentarzu na Zabłociu.

B. S.

Dzięki staraniom dr Marii Żychowskiej Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwalał Nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. ulicy w Zbylitowskiej Górze nadała nazwę Sióstr Czerneckich.

BIBLIOGRAFIA:

1. Pietrzykowska A.: *Region tarnowski w okresie okupacji hitlerowskiej. Polityka okupanta i ruch oporu.* Warszawa, Kraków 1984
2. Piwowarski St.: *II Liceum Ogólnokształcące im. Hetmana Jana Tarnowskiego w Tarnowie 1901 – 1991. Zarys dziejów.* Tarnów 1991
3. Sterkowicz Cz.: *Poczet tarnowskich pedagogów: Franciszka Czernecka.* "Tarnowskie Echo Magazyn Informacyjny" 1995 nr 15 s. 8

4. Sterkowicz Cz.: *Poczet tarnowskich pedagogów: Stanisława Czernecka*. "Tarnowskie Echo Magazyn Informacyjny" 1994 nr 44 s. 6
5. Sterkowicz Cz.: *Tajne nauczanie w tarnowskim w latach 1939 – 1945*. Tarnów 1985
6. *Tarnów. dzieje miasta i regionu. Oprac. zbior. pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Ruty. T. 2.* Tarnów 1983
7. *Tarnów. dzieje miasta i regionu. Oprac. zbior. pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Ruty. T. 3.* Tarnów 1987
8. Żychowska M.: *Harcerstwo tarnowskie w latach 1918 – 1945*. Tarnów 199
9. Żychowska M.: *Siostry Czerneckie*. "Tarnowskie Azoty" 1995 nr 26 s. 5

ELŻBIETA DRUŻBACKA

(ok. 1695 - 1765)



POETKA
ZWANA:
„SAFONĄ SŁOWIAŃSKĄ”
„MUŻĄ SARMACKĄ”

*“Utrzymała honor poezji polskiej i
dzieła jej w późne wieki należeć będą
do dobrej literatury w mowie naszej”.*
/Hugo Kołłątaj/

Niewiele jest pewnych dat i danych biograficznych dotyczących życia Elżbiety Drużbackiej z Kowalskich. Większość z nich oparta jest na bogatej korespondencji jaką poetka prowadziła z licznymi protektorami.

Elżbieta Drużbacka urodziła się pod koniec XVII w. (ok. 1695 r.) w szlacheckiej rodzinie zamieszkałej prawdopodobnie w Wielkopolsce, gdzie Elżbieta spędziła swoje dzieciństwo. Wychowanie i wykształcenie odebrała na magnackich dworach. Szczególnie ważny w jej wykształceniu był dwór kasztelanowej krakowskiej Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kobiety mądrej, wyrosłej w domu o tradycjach literackich. Tutaj poznała starożytną mitologię, nauczyła się języka francuskiego (później dokonywała przekładów z tego języka), zetknęła się z kulturą literacką. Tutaj też prawdopodobnie spotkała przyszłego swojego męża Kazimierza Drużbackiego herbu Lew, skarbnika żydaczewskiego. Podjęła również pierwsze próby poetyckie.

Ok. 1720 r. Elżbieta Kowalska poślubiła Kazimierza Drużbackiego i zamieszkała w Cieplicach należących do klucza majątku Sieniawskich. Drużbaccy mieli dwie córki – Mariannę, która poślubiła Wojciecha Wiesiołowskiego (ich córka Krystyna była babką Aleksandra Fredry) i Annę zmarłą w panieństwie. Po dwudziestu latach małżeństwa zmarł mąż Drużbackiej i wtedy znacz-

nie pogorszyły się jej warunki materialne. Zwróciła się o pomoc do swoich protektorów i od tego czasu wiodła życie na magnackich dworach Sieniawskich, Czartoryskich, Branickich, Lubomirskich, Krasickich, Sanguszków. Wszędzie przyjmowana życzliwie, była ozdobą towarzyskich spotkań i rodzinnych uroczystości.

Dzięki poznaniu Andrzeja i Józefa Załuskich Elżbieta Drużbacka weszła do środowiska literackiego skupionego wokół założonej przez braci słynnej biblioteki. Załuscy wydali tom utworów Drużbackiej, jedyny jaki się ukazał za życia poetki, zatytułowany "Zbiór rymów duchownych, panegirycznych, moralnych i światowych ..." (1752). Zawierał on oprócz drobnych wierszy i powiastek alegorycznych trzy poematy i powieść fantastyczną. Najpopularniejszym do dziś utworem Elżbiety Drużbackiej jest poemat "Opisanie czterech części roku" zwracający uwagę pięknymi opisami przyrody. Do czasu wydania "Zbioru..." twórczość „Słowiańskiej Safony” znana była szeroko z licznych odpisów. Po śmierci poetki oddzielnie wydano jeszcze "Historię chrześcijańską księżnej Elefantyny Eufraty" (1769). Inne utwory ukazywały się w zbiorach poezji i w czasopiśmie. Nie powiódł się zamiar Antoniego Lange opublikowania wszystkich utworów poetki, gdyż rękopisy zgromadzone w Bibliotece Krasińskich w Warszawie uległy zniszczeniu podczas powstania warszawskiego. Nie wiadomo do dziś jak wielki był dorobek literacki Elżbiety Drużbackiej. Twórczość „Sarmackiej Muzy” wyróżniała się w czasach saskich prostotą, czystością języka wolnego od wszechobecnych makaronizmów, naturalnością. Choć z upływem czasu krytyka nie była już tak łaskawa dla poetki, to jednak wciąż podkreślano niewątpliwe zasługi, jakie położyła dla literatury polskiej.

Związek Elżbiety Drużbackiej z Tarnowem datuje się od ok. 1755 r., kiedy zmęczona światowym życiem i złamana rodzinnym nieszczęściem (śmierć córki Marianny i sześcioro wnucząt) osiadła w klasztorze sióstr Bernardynek, wstępując do III Zakonu Reguły św. Franciszka. Kościół dla sióstr ufundował Paweł Karol Sanguszko, pierwszy z tego rodu właściciel Tarnowa. Realizacją fundacji zajęła się jednak jego żona księżna Barbara z Duninów Sanguszkowa, z którą Drużbacka od lat pozostawała w serdecznych kontaktach.

Elżbieta Drużbacka zmarła w klasztorze ss. Bernardynek w Tarnowie 14 marca 1765 r. i prawdopodobnie została pochowana na przyklasztornym cmentarzu, który uległ zniszczeniu w 1823 roku.

Ulica Elżbiety Drużbackiej istnieje w Tarnowie od 1906 r.

BIBLIOGRAFIA:

1. Borowy W.: Drużbacka Elżbieta. W: PSB. T. 5. Kraków 1939-1946 s. 401-402
2. Gryl W.: Spór o Drużbacką, a właściwie o miejsce jej wiecznego spoczynku. "Tarniny" 1994 nr 1s. 12
3. Marszalska J.: Elżbieta Drużbacka w kręgu mecenatu Barbary Sanguszkowej. "Religioni et Litteris" 1994 nr 5 s. 34-40
4. Przybyszewska M.: Tarnowski Słownik Biograficzny. [Tarnów 1991] s. 21-22
5. Stasiewicz K.: Elżbieta Drużbacka – najwybitniejsza poetka czasów saskich. Olsztyn 1992
6. Węgrzynek A.: Elżbieta Drużbacka. W: Tarnów. Wielki Przewodnik. T. 3: Zamieście i Burek. Tarnów 1996 s. 387-391
7. Żak A.: Elżbieta Drużbacka. "Tarnowski Magazyn Informacyjny" 1980 nr 8 s. 10

JÓZEF EDWARD DUTKIEWICZ

(1903 – 1968)



**ARTYSTA MALARZ
KONSERWATOR ZABYTKÓW
HISTORYK
I TEORETYK SZTUKI
WYBITNY PEDAGOG
ORGANIZATOR
ŻYCIA NAUKOWEGO
MUZEALNIK**

Józef Dutkiewicz był synem adiunkta sądowego Józefa i Jadwigi z Szybalskich. Urodził się na Podgórzu w Krakowie 13 marca

1903 r. Gimnazjum im. K. Brodzińskiego ukończył w Tarnowie w 1921 r. W Latach gimnazjalnych aktywnie działał w grupie artystyczno-literackiej „Panoptikum”. Grupa wydawała pisemko, w którym zamieszczała m. in. własne rysunki, szkice, portrety, kolorowe pejzaże. Po ukończeniu gimnazjum Józef Dutkiewicz zapisał się do Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Studiował malarstwo w pracowni Józefa Mehoffera i Felicjana Szczyńskiego Kowarskiego. ASP ukończył w 1927 r. Równocześnie z malarstwem studiował historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, uzyskując tu doktorat w 1930 r. Wyjechał wtedy do Paryża, aby nadal uczyć się malarstwa u Józefa Pankiewicza i w Ecole du Louvre. Po powrocie do kraju (1931) objął posadę pomocnika konserwatora na okręg miasta stołecznego Warszawy. Po roku delegowano go na stanowisko konserwatora i kierownika oddziału sztuki w Wołyńskim Urzędzie Wojewódzkim, a od 1935 r. do czasu wybuchu II wojny światowej pracował na równorzędnym stanowisku w Lublinie. Najważniejszym zadaniem konserwatorskim podjętym przez Józefa Dutkiewicza w Lublinie było odnowienie Rynku Wielkiego oraz rekonstrukcja ratusza w Zamościu. Rozpoczętą konserwację lubelskiej starówki przerwała wojna. Ostatnią sprawą, niezwykle ważną dla kultury polskiej, jaką wykonał

Dutkiewicz w Lublinie było ukrycie z udziałem pracowników muzeum przywiezionego tu "Grunwaldu" Jana Matejki. Dzięki temu działaniu obraz ocalał z wojennej zawieruchy.

W okresie okupacji Józef Dutkiewicz przebywał w Tarnowie, gdzie zajął się konserwowaniem średniowiecznych rzeźb i obrazów ze zbiorów Muzeum Diecezjalnego. Ta muzealna pracownia stała się swego rodzaju oazą artystyczną miasta. W lutym 1945 r. Dutkiewicz założył Związek Zawodowy Artystów (przekształcony później w Związek Polskich Artystów Plastyków) i został jego pierwszym prezesem. Jesienią tego roku uczestniczył w pierwszej powojennej wystawie malarskiej zorganizowanej w salach związku przy ul. Goldhammera 8. Jako kierownik referatu wydziału kultury Dutkiewicz zabezpieczał podworskie dzieła sztuki z okolicznych powiatów. W oparciu o te zbiory zainicjował powstanie Muzeum Ziemi Tarnowskiej, którego przez pięć lat był dyrektorem (15.03.1945-1950), mimo iż od 1946 r. pracował w Krakowie, gdzie objął stanowisko konserwatora zabytków sztuki województwa krakowskiego i miasta Krakowa. Mieszkając w Krakowie Józef Dutkiewicz stale interesował się miastem swojej młodości przyczyniając się m. in. do stworzenia Towarzystwa Opieki nad Zabytkami czy często prowadząc prace konserwatorskie w kościołach diecezji tarnowskiej (szczególnie związany był z bazyliką katedralną). W Krakowie powrócił na ASP, tym razem jako wykładowca, gdzie od 1949 r. prowadził zajęcia z teorii sztuki, był również kierownikiem Katedry Konserwacji Malowideł Ściennych oraz organizatorem i dziekanem Wydziału Konserwacji Zabytków.

Józef Dutkiewicz był nie tylko znakomitym praktykiem z pasją oddającym się swojej pracy, ale również teoretykiem i krytykiem sztuki. Już w czasie studiów ukazała się cenna praca pt.: "Małopolska rzeźba średniowieczna 1300–1450" (jego habilitacja), a w 1932 r. "Grobowce rodziny Tarnowskich w kościele katedralnym w Tarnowie". W "Katalogu zabytków sztuki w Polsce, w tomie dotyczącym województwa krakowskiego opracował kilka jego powiatów. W 1954 r. wydał książkę pt.: "Tarnów" a dwa lata później opublikował artykuł "Materiały źródłowe do budowy murów obronnych miasta Tarnowa". Wydawał i publikował bardzo wiele, zarówno z zakresu historii sztuki jak i z estetyki.

Dr Józef Edward Dutkiewicz zginął tragicznie 7 września 1968 r. spadając z rusztowania w gotyckim kościele parafialnym w Olkuszu, gdzie właśnie

dokonywał konserwacji. Pochowany został w Tarnowie na Starym Cmentarzu na Zabłociu.

B. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą Nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. uliczce w dzielnicy Krzyż nadała imię Józefa E. Dutkiewicza.

BIBLIOGRAFIA:

1. Potępa St.: 50 lat ZPAP w Tarnowie. Tarnów 1998
2. Potępa St.: Józef E. Dutkiewicz. W: Tarnów. Wielki Przewodnik. T. 1: Stare Miasto. Tarnów 1994 s. 245-251
3. Potępa St.: Tarnów międzywojenny 1918 - 1939. (Kronika). Tarnów 1988
4. Siedemdziesiąt lat Muzeum w Tarnowie. Tarnów 1997

MAURYCY JAN KAMIL GODOWSKI

(1877 – 1952)



**PEDAGOG
DZIAŁACZ HARCERSKI
I OŚWIATOWY
WICEPREZES TOWARZYSTWA
SZKOŁY LUDOWEJ**

Maurycy Godowski – herbu Odrowąż urodził się 8 marca 1877 r. we Lwowie w rodzinie powstańca styczniowego Władysława, inżyniera architekta i Malwiny z Krammerów. Maturę uzyskał we Lwowie w 1896 r. i podjął studia na Wydziale Przyrodniczym Uniwersytetu im.

Jana Kazimierza, po skończeniu których w latach 1900-1901 pracował w tamtejszym IV Gimnazjum. Otrzymał pracę nauczyciela historii naturalnej, geografii i matematyki w Wyższej Szkole Realnej w Tarnowie. W szkole opiekował się gabinetem przyrodniczym, w którym zgromadził 450 eksponatów i pomocy naukowych. W 1905 r. Godowski otrzymał tytuł profesora szkół średnich, w tym samym roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Gąsiorowską i osiadł już na stałe w Tarnowie.

Maurycy Godowski związany był z ruchem harcerskim, był również współorganizatorem tarnowskiego skautingu. Pierwsza drużyna harcerska powstała w Tarnowie w Wyższej Szkole Realnej i przyjęła nazwę I Drużyna Skautowa im. Zawiszy Czarnego, zwana popularnie "Czarną Jedyneką". Jej opiekunem od listopada 1911 r. został prof. M. Godowski. W 1913 r. Godowski wziął udział w międzynarodowym zlocie skautów w Birmingham. Rok później, po wybuchu pierwszej wojny światowej, został powołany do armii austriackiej, walczył m. in. na froncie włoskim, potem w armii polskiej jako kapitan artylerii. Otrzymał honorowe odznaki "Orlęta" i "Za dzielność bojów w obronie Lwowa i Kresów Wschodnich 1918-1919". Zwolniony z wojska w 1919 r. powrócił do

pracy w Wyższej Szkole Realnej. Był lubianym i cenionym pedagogiem, nazywanym przez młodzież "Ryciem". Organizował dla uczniów wycieczki krajoznawcze po Polsce oraz za granicę. W latach 1922-1931 pełnił funkcję komendanta Hufca Harcerzy w Tarnowie i jako jedyny tarnowski instruktor harcerski otrzymał przed wojną w 1938 r. odznaczenie harcerskie "Za zasługę". W hufcu męskim organizował teatr amatorski, dla którego często reżyserował sztuki. Od września 1929 r. Godowski na własną prośbę odszedł do pracy w I Gimnazjum, gdzie uczył do emerytury w styczniu 1934 r. W latach 1921-1926 kierował także Prywatnym Seminarium Nauczycielskim żeńskim im. Św. Anieli prowadzonym przez SS. Urszulanki. Był czynnym działaczem Towarzystwa Ogrodniczego, Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół" i Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Godowski uprawiał także dziennikarstwo a swoje artykuły zamieszczał m. in. na łamach "Pogoni", "Głosu Ziemi Tarnowskiej" oraz prasy harcerskiej. Od 1903 r. należał do Towarzystwa Szkoły Ludowej przez wiele lat pełniąc funkcję wiceprezesa Zarządu Koła TSL w Tarnowie. Zarząd Główny TSL za długoletnią pracę w tej organizacji nadał mu 18 października 1935 r. "Srebrny Pierścień Zasługi". Z inicjatywy działaczy TSL rozpoczęto w latach 20-tych w Tarnowie przy ul. Staszica budowę kina "Marzenie" i Domu Oświatowego, w którym miała się mieścić Miejska Biblioteka Literacko-Naukowa TSL im. J. Słowackiego oraz Zarząd Koła TSL. W jesieni 1932 r., gdy Dom Oświatowy był gotowy w stanie surowym, wystąpiły kłopoty finansowe. Godowski zaangażował się mocno w zorganizowanie szkoły mechanicznej, w wyniku czego budynek przeznaczono na Prywatną Męską Szkołę Mechaniczną TSL, którą otwarto we wrześniu 1937 r. Do 1950 r. Godowski pełnił w niej funkcję dyrektora.

W czasie okupacji Maurycy Godowski kierował szkołą, gdzie również prowadził tajne komplety gimnazjalne i przygotowywał młodzież do przyszłych studiów technicznych. Był trzykrotnie więziony przez hitlerowców m. in. za udzielanie młodzieży pomocy i schronienia przed aresztowaniem i wywózką do Niemiec. Przyczynił się także do zachowania cenniejszych egzemplarzy książek biblioteki miejskiej ukrywając je przed okupantem. Po wojnie włączył się w organizowanie tarnowskiego harcerstwa. Był członkiem Rady Nadzorczej Spółdzielni Harcerskiej i zarządu Koła Przyjaciół Harcerstwa, w imieniu którego jako senior przekazał, w dniu 19 października 1947 r. sztandar w ręce Komendanta Hufca hm. Tadeusza Skiminy.

Maurycy Godowski zmarł 19 listopada 1952 r. w Tarnowie. Pochowano go na Cmentarzu Komunalnym w Krzyżu. Co roku w dniu Wszystkich Świętych przy grobie M. Godowskiego tarnowscy harcerze trzymają wartę honorową.

M. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. ulicy w Zbylitowskiej Górze nadała imię Maurycego Godowskiego. Powstanie tej ulicy zawdzięczamy dr Marii Żychowskiej.

BIBLIOGRAFIA:

1. Jaśkiewicz B.: Godowski Maurycy Jan Kamil. W: PSB T. 8. Wrocław i in. 1959–1960 s. 190–191
2. Nowak J.: Zarys historii I Liceum Ogólnokształcącego im. K. Brodzińskiego w Tarnowie. Tarnów 1981
3. Patroni tarnowskich ulic. Katalog wystawy. Oprac. Maria Sąsiadowicz. Tarnów 1998
4. Sypek A.: III Liceum Ogólnokształcące im. A. Mickiewicza w Tarnowie. Tarnów 1997
5. Z dziejów Miejskiej Biblioteki Publicznej im. J. Słowackiego w Tarnowie 1908 – 1968. Praca zbior. pod red. B. Jaśkiewicza. [Tarnów 1970]
6. Żychowska M.: Harcerstwo tarnowskie w latach 1910 – 1975. Tarnów 1984

ELIASZ GOLDHAMMER (1851 – 1912)



**PRAWNIK
WIELOLETNI
RADNY MIEJSKI
PIERWSZY ŻYDOWSKI
WICE BURMISTRZ
TARNOWA**

“Umysł niepospolity, i wyjątkowy, wybiegający daleko ponad codzienną miarę i poza ramy powszedności, niemala wiedza, bogate doświadczenie, górny polot ducha, a nade wszystko złota wymowa, wielka

i rozgłośna praca zawodowa, gorące zamięłowanie i przywiązanie do życia publicznego”.

/Tadeusz Tertil/

Elias Goldhammer urodził się w 1851 r. Studia prawnicze ukończył na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po rozpoczęciu pracy zawodowej zasłynął w krótkim czasie jako jeden z najzdolniejszych adwokatów Galicji, historia palestry polskiej zapamiętała go bowiem jako znakomitego obrońcę w sprawach karnych. Będąc jeszcze młodym adwokatem Goldhammer założył Żydowską Partię Narodową, której celem było zdobycia miejsca w parlamencie galicyjskim.

Na przełomie XIX i XX wieku w Tarnowie toczyła się walka o władzę nad społecznością żydowską pomiędzy dwoma ugrupowaniami bogatych Żydów. Na czele tych grup stali Herman Merz i Elias Goldhammer, który reprezentował tendencje asymilatorskie i opowiadał się za szeroką współpracą ze społecznością polską dla dobra wszystkich mieszkańców miasta. Reprezentowane przez niego ugrupowanie kahalne (gminy żydowskiej) współdziałało z

mieszczkańskimi stronnictwami i organizacjami polskimi, zwalczało natomiast syjonistów (ruch narodowy – H. Marz) i socjalistów żydowskich. W 1884 r. E. Goldhammer wszedł do Rady Miejskiej, a w 1890 r. wybrany został płatnym asesorem czyli pełnił funkcję drugiego zastępcy burmistrza. Urząd ten sprawował nieprzerwanie przez 16 lat do 1906 r., kiedy po śmierci dra Stanisława Stojalskiego, wybrano go wice burmistrzem Tarnowa. W historii miasta Elias Goldhammer był pierwszym Żydem na tym urzędzie. Odtąd stało się już tradycją, że wyboru na stanowisko wice burmistrza dokonywano spośród kandydatów pochodzenia żydowskiego.

Jako wice burmistrz Elias Goldhammer zasłużył się szczególnie w rozbudowie inwestycji komunalnych, w dużej mierze dzięki niemu zdobyto fundusze na budowę w Tarnowie teatru oraz na dokończenie budowy nowej synagogi, przyczynił się również do powstania szpitala żydowskiego. Działal także w różnych instytucjach finansowych i dobroczynnych. W latach 1890–1912 pełnił funkcję prezesa Rady Nadzorczej Towarzystwa Kredytowego dla Handlu i Przemysłu, był długoletnim dyrektorem Tarnowskiej Kasy Oszczędności.

Elias Goldhammer zmarł nagle 24 grudnia 1912 r. Pochowany został na tarnowskim cmentarzu żydowskim. Jego pogrzeb stał się wielką manifestacją całego ówczesnego społeczeństwa tarnowskiego obydwu wyznań. Tarnowska "Pogoń" napisała o nim m. in. takie słowa: *"Miastu Tarnowowi dały losy /.../ paru wybitnych ludzi, jakich nam kraj zazdrościł, a w każdym razie indywidualności wyjątkowe w swoim rodzaju, o sumie wielorakich, rzadkich przymiotów, których wypadkowa daje stanowczą przewagę stron dodatnich.*

W tym gronie osobliwe miejsce przyznać należy świeżo zgastemu szermierzowi sprawy publicznej, od lat w mieście i poza niem głośnemu, zawsze ruchliwemu i czynnemu, niezdolnemu do wypoczynku, nawet w niepowodzeniach nie cofającemu się w gnuśności /.../. Do miasta przylgnął duszą całą i nie umiał swej działalności od tego pola oderwać. Dary umysłu, jakie posiadał, rozwinął w stopniu niebywałym, a nade wszystko wymowę, w której nieprędko mu kto wyrówna /.../. I dlatego ponieważ wiele pracował i zdrowie swe umysłowym trudem stargał, a z trudu tego, jako wywołującego ruch i postęp, nie brakło i dla miasta wielu innych dla jego rozwoju korzyści, więc zapisując do wyjątkowych wspomnień pamięć tej niepospolitej postaci, powtarzamy z mowcami wczorajszej żałoby: >Cześć jego pamięci – pokój jego ceniom<".

W Tarnowie przy ul. E. Goldhammera pod numerem 5 znajduje się wzniesiony w 1870 r. budynek żydowskiego Towarzystwa Kredytowego, na parterze którego umieszczone są dwie tablice pamiątkowe, jedna poświęcona H. Merzowi, druga upamiętniająca dra Eliasza Goldhammera.

B. S.

Ulicę Eliasza Goldhammera utworzono w listopadzie 1913 r. z części dawnej ul. Zdrojowej.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bańburski K.: *Elias Goldhammer i spory w tarnowskiej radzie miejskiej na przełomie XIX/XX w.* W: *Wybitni Tarnowianie. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji Dnia Fundacji 19 maja 2000 r. Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego. Tarnów 2001 s. 33-35*
2. Bł. p. Dr Elias Goldhammer. "Pogoń" 1912 nr 52 s. 1
3. Hońdo L.: *Stosunki polsko-żydowskie na przykładzie Rady Miasta Tarnowa 1867 – 1914.* W: *Ze sobą, obok siebie, przeciwko sobie. Polacy, Żydzi, Austriacy, Niemcy w XIX i na początku XX wieku. Kraków 1995 s. 151-166*
4. Pogrzeb bł. p. Dr Eliasza Goldhammera. "Pogoń" 1912 nr 52 s. 3-4
5. Potępa St.: *Posłowie. Krótka historia tarnowskich Żydów.* W: *Zagłada tarnowskich Żydów. Tarnów 1990 s. 135*

JAN GOMOŁA **(1913 – 1985)**



**ŻOŁNIERZ
KAMPANII WRZEŚNIOWEJ
I ARMII KRAJOWEJ
PS. "JAWOR"
DZIAŁACZ
ZWIĄZKU
INWALIDÓW WOJENNYCH
I NSZZ "SOLIDARNOŚĆ"**

Jan Gomoła urodził się 2 maja 1913 r. w Duisburgu w Niemczech, dokąd jego rodzice Ludwik i Jadwiga przybyli z Wielkopolski w poszukiwaniu pracy. W wieku 7 lat Jan wraz z rodzicami przyjechał do Polski, najpierw do Jarocina, a następnie do Poznania. Pierwszą pracę podjął w poznańskiej Drukarni Polskiej. Służbę wojskową odbywał początkowo w 66. Pułku Piechoty, a następnie w Korpusie Ochrony Pogranicza w Czortkowie, gdzie z wyróżnieniem ukończył szkołę podoficerską. Po powrocie z wojska prowadził w Inowrocławiu agencję gazet, tutaj też 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do 59. Pułku Piechoty, wchodzącego w skład 15. Dywizji Piechoty Armii "Pomorze".

Jako dowódca drużyny Jan Gomoła w czasie kampanii wrześniowej brał udział w walkach pod Bydgoszczą, Gniewkowem, Brześciem Kujawskim, Kowalem, Gąbinem, Gostyninem, Iłowem, w bitwie nad Bzurą, w Puszczy Kampinoskiej oraz w obronie Warszawy. Po kapitulacji stolicy do 15 października 1939 r. przebywał w niewoli w obozie jenieckim w Skierniewicach, skąd udało mu się wydostać i wrócić do Poznania. W połowie listopada 1939 r. wstąpił w Poznaniu do konspiracyjnej Narodowej Organizacji Wojskowej, pełnił funkcję kierownika organizacyjnego w mieście, a następnie w niektórych powiatach województwa poznańskiego. W lutym 1940 r. Niemcy wysiedlili Jana Gomołę z Wielkopolski do Krakowa, gdzie pracując zawodowo w handlu równocześnie

działał w NOW, a po reorganizacji w lutym 1942 r. w Armii Krajowej. W 1943 r. zorganizował i ukończył kurs podchorążych AK, a następnie przystąpił do organizowania oddziału partyzanckiego. Śledzony przez Niemców w Krakowie wyjechał wraz z grupą żołnierzy AK w okolice Radłowa k/ Tarnowa. Tutaj połączyli się z grupą miejscowych partyzantów i w maju 1944 r. stworzyli oddział partyzancki AK "Janina", którego dowódcą został ppor. Jan Gomola pseudonim "Jawor". Oddział ten, początkowo liczący 30 osób a w późniejszym okresie prawie 100 żołnierzy, prezentował najwyższą siłę bojową, dlatego powierzano mu najtrudniejsze zadania.

W nocy z 25/26 lipca 1944 r. oddział partyzancki "Janina" brał udział w słynnej akcji "Trzeci Most", stanowiąc ochronę lądowiska "Motyl" w Jadownikach Mokrych. AK wysłała do Brindisi we Włoszech dane konstrukcyjne i niektóre ważne części rakiety V-2 oraz kurierów dyplomatycznych. W sierpniu 1944 r. oddział "Janina" wszedł w skład Batalionu "Barbara" 16. PP AK Ziemi Tarnowskiej, dowodzonego przez kapitana Eugeniusza Borowskiego pseudonim "Leliwa". Kompania "Janina" dowodzona przez "Jawora" awansowanego do stopnia porucznika, brała udział w licznych walkach batalionu "Barbara". Najbardziej jednak zasłużyła się dnia 25 września 1944 r. w bitwie pod Jamną, gdzie odważyła się dowódca "Jawora" i jego żołnierzy pozwoliła na utrzymanie linii obrony. Za tę walkę porucznik Jan Gomola, w listopadzie 1944 r., został przez komendanta AK w Krakowie odznaczony Krzyżem Walecznych.

W grudniu 1946 r. Jan Gomola za przynależność do AK został aresztowany w Poznaniu. Wypuszczony w 1947 pod stałą "opieką" UB podjął pracę w Krakowie, później w Zakopanem i Nowym Targu. Ponownie został aresztowany 9 czerwca 1953 r. w Jarocinie i do 1955 r. był więziony w Krakowie, Wiśniczu, Brzezinach Śląskich. Po zwolnieniu z więzienia zamieszkał w Tarnowie, gdzie podjął pracę w handlu. Do emerytury zatrudniony był w tarnowskiej PSS "Społem".

W latach 70-tych i 80-tych Jan Gomola czynnie działał w Związku Inwalidów Wojennych, z jego inicjatywy w 1981 r. powstało przy NSZZ "Solidarność" Koło Kombatantów. 14 kwietnia 1985 r. po mszy św. w kościele Księży Filipinów w Tarnowie, celebrowanej w intencji polskich oficerów w 45 rocznicę zbrodni katyńskiej, Jan Gomola wraz z Aliną Szymiczek i Andrzejem Fenrychem (byli żołnierze AK) zostali wylegitymowani przez funkcjonariuszy MO za złożenie kwiatów na Grobie Nieznanego Żołnierza i uznani organizatorami nielegalnego

zgromadzenia. Podczas trzeciej rozprawy (6.11.1985) Jan Gomoła w trakcie przesłuchania doznał zawału serca i nie odzyskawszy przytomności zmarł 7 listopada 1985 r. Pogrzeb porucznika "Jawora" odbył się na cmentarzu parafialnym w Krzyżu k/ Tarnowa 11 listopada 1985 r. i stał się wielką patriotyczną manifestacją społeczeństwa tarnowskiego. Jan Gomoła odznaczony był m. in. Medalem "Za udział w Wojnie Obronnej 1939 r.", Krzyżem Partyzanckim, Krzyżem Walecznych, czterokrotnie Medalem Wojska Polskiego i Krzyżem Armii Krajowej.

M. S.

Rada Miejska w Tarnowie uchwałą nr XI/81/91 z dnia 21 lutego 1991 r. nadała ulicę w dzielnicy Grabówka imię Jana Gomoły.

BIBLIOGRAFIA:

1. Borowski E.A.: *Bój pod Jamną. W: Dynamit. Cz. 2. Kraków 1967 s. 27-42*
2. Derus S. *Szli partyzanci. Zarys działalności I Batalionu 16 PP. Armii Krajowej Ziemi Tarnowskiej, kryptonim "Barbara" w 1944 r. Bytom 1970*
3. Marek S.: *Akcja "Trzeci Most" 25/26 lipca 1994. W: Dynamit. [Cz. 1]. Kraków 1964 s.58-80*
4. *Patroni tarnowskich ulic. Oprac. M. Sąsiadowicz. Tarnów 1998 s. 26-31*
5. *Wojewódzki M.: Akcja V-1, V-2. Warszawa 1984*

JULIAN MACIEJ GOSLAR

(1820 1852)



**DZIAŁACZ REWOLUCYJNY
I DEMOKRATYCZNY
AUTOR
BROSZUR POLITYCZNYCH
I POEZJI WIĘZIENNYCH**

Julian Maciej Goslar przyszedł na świat we Lwowie 24 lutego 1820 r. Był synem Jana, niższego urzędnika skarbowego i Marii z Bogdaliaków (inni jako matkę wymieniają Teklę z Marcyliańskich). Do szkoły powszechnej uczęszczał w Wadowicach, nato-

miast gimnazjum rozpoczął w Tarnowie. Tutaj ukształtowała się rewolucyjna ideologia Goslara, który już w gimnazjum założył "Kółko Filozoficzne", pozostające pod wpływem poezji romantycznej, pism demokratycznych oraz filozofii Hegla i Libelta. Z czasem członkowie "kółka" włączyli się w działalność spiskową i jako tajni agenci rozpowszechniali propagandę demokratyczną. W kwietniu 1839 r., tuż przed ukończeniem gimnazjum, Julian Goslar za swoją działalność został wydalony ze szkół galicyjskich bez możliwości powrotu. Ta sytuacja spowodowała, że szukał on zatrudnienia w okolicznych dworach jako guwerner. Dało mu to szerokie możliwości kontaktów z chłopami i agitowanie ich.

W 1845 r. trwały przygotowania do powstania, a w Krakowie działał już skupiający szlachtę Komitet Rewolucyjny. W tym czasie Julian Goslar związał się z Edwardem Dembowskim stojącym na czele odłamu ludowo-plebejskiego w Galicji. Ten powierzył Goslarowi akcję w regionie podgórskim. Powstała wtedy słynna odezwa do chłopów galicyjskich, której autorem był właśnie Julian Goslar. Energiczny kolportaż odezwy i duża liczba agitatorów zwróciły uwagę władz austriackich, które rozesłały list gończy za jej autorem. Goslar został aresztowany i osadzony w twierdzy przemyskiej, skąd udało mu się zbiec. Roz-

począł akcję propagandową na Podhalu pisząc "Nową Ewangelię do ludu polskiego" oraz dwa utwory skierowane do żołnierzy austriackich. Tuż przed wybuchem powstania w lutym 1846 r. Julian Goslar przeniósł się w okolice Sanoka, gdzie zadenuncjowany ponownie został aresztowany i skazany na 18 lat ciężkiego więzienia Szpilberg w Brnie na Morawach. Wskutek wydarzeń "Wiosny Ludów" w 1848 r. cesarz Ferdynand ogłosił amnestię dla więźniów politycznych. Uwolniony Goslar włączył się na nowo w działalność konspiracyjną. Po kolejnym aresztowaniu skazany został na 5 lat twierdzy Kufstein, gdzie po półtora roku objęła go kolejna amnestia cesarza Franciszka Józefa. Po wyjściu z więzienia napisał dwie broszury – "Jezus i duch prawdy" przeznaczona dla kleru oraz "Eine der letzten Studien des Roberts Blum" przeznaczona dla wojska. Obie głosiły obalenie monarchii i wprowadzenie ustroju republikańskiego. Po okresie agitacji w Tyrolu i Górnej Austrii Julian Goslar powrócił w okolice Lwowa i Tarnowa. Nadal prowadził działalność konspiracyjną i uaktywniał politycznie te dwa okręgi.

Zdradzony przez konfidenta austriackiego, Julian Goslar został aresztowany 30 stycznia 1852 r. i skazany na karę śmierci przez powieszenie. Wyrok wykonano parę dni później 5 lutego 1852 r. w Brigi Henau.

B. S.

Ulica Juliana Goslara istniała już w okresie międzywojennym. Przed rokiem 1939 zmieniono nazwę na Plac Wolności, a w 1960 r. powrócono do dawnej nazwy ulicy (uchwała Nr 22/III/60).

BIBLIOGRAFIA:

1. Kieniewicz S.: *Pomiędzy Stadionem a Goslarem. Sprawa włościańska w Galicji w 1848 r.* Wrocław i in. 1980
2. Przybyszewska M.: *Tarnowski Słownik Biograficzny. T. 1.* [Tarnów 1991] s. 26-28
3. Tarnów. *Dzieje miasta i regionu. T. 2. Oprac. zbior. pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Rutę.* Tarnów 1983
4. Tarnów. *Dzieje miasta i regionu. T. 3. Oprac. zbior. pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Rutę.* Tarnów 1987
5. Tyrowicz M.: *Goslar Julian Maciej. W: PSB. T. 8.* Wrocław, Kraków, Warszawa 1959 – 1960 s. 350-353
6. Tyrowicz M.: *Julian Goslar w dziejach Ziemi Tarnowskiej* [Tarnów 1971]

ARTUR GROTTER (1837-1867)



**MALARZ I RYSOWNIK
ROMANTYK
AUTOR PATRIOTYCZNYCH CYKLÓW
RYSUNKOWYCH:
WARSZAWA I
WARSZAWA II
POLONIA
LITUANIA
WOJNA**

Związany z Tarnowem, aczkolwiek tylko pośrednio, bo za sprawą swych przodków. Jego dziadek - Franciszek Xawery von

Grotter - inżynier obwodowy w Tarnowie, znany przede wszystkim jako autor planu Tarnowa z końca XVIII w., był nieślubnym synem hr. Hilarego Siemianowskiego i guwernantki panny Grotter. Syn Franciszka, a ojciec Artura, Jan Józef (niewykluczone, że urodzony w Tarnowie) ożenił się z Krystyną Blahò de Chodietow, którą, według rodzinnej tradycji, łączyło pokrewieństwo z Józefem Bemem. Pierwszym dzieckiem Jana i Krystyny był Artur, który urodził się 11 listopada 1837 r. w Ottyniowicach w powiecie podhajeckim na Podolu.

Do jedenastego roku życia przyszły artysta przebywał w domu rodzinnym, gdzie pod okiem ojca, malarza amatora, rozpoczął naukę rysunku i malarstwa - z tego okresu pochodzi pierwsza datowana akwarela "Egzekucja" (1847). Następne kilka lat (1848-1852) Grotter spędził we Lwowie, kontynuując studia artystyczne u Jana Maszkowskiego. Pobyt we Lwowie zaowocował znajomością z hr. Aleksandrem Pappenheimem, wieloletnim opiekunem i mecenasem młodego artysty. W 1851 r. za akwarelę przedstawiającą wjazd Franciszka Józefa do Lwowa Grotter otrzymał nagrodę w postaci dożywotniego stypendium, które utracił za pomoc w zakupie broni dla powstańców w 1863 r. Jako stypendysta zobligowany został do odbycia dalszych studiów w Krakowie i Wiedniu.

Dlatego też jesienią 1852 r. przeniósł się do Krakowa, gdzie uczęszczał do szkoły realnej, a następnie do Szkoły Sztuk Pięknych prowadzonej przez Wojciecha Stattlera. Prace Grottgera z tego okresu to głównie sceny batalistyczne - widać w nich wpływy J. Kossaka, J. Suchodolskiego i A. Orłowskiego.

W 1853 r. zmarł ojciec Artura, co znacznie pogorszyło i tak już trudną sytuację materialną rodziny. Pierwsze lata pobytu w Wiedniu, dokąd Grottger udał się pod koniec grudnia 1854 r., okazały się dla artysty niezwykle ciężkie. W Wiedniu przyjęty został do Akademii Sztuk Pięknych. Studiował pod kierunkiem K. Blassa, K. Mayera, K. Wurzingera i P. J. N. Geigera. Po ukończeniu Akademii rozpoczął, jako ilustrator, stałą współpracę z wiedeńskim czasopismem „Mussestunden”, następnie, w latach 1862-1864, z „Illustrierte Zeitung”. Jego rysunki pojawiały się też w kalendarzach, dziełach historycznych, rocznikach popularnonaukowych, pismach ulotnych itp. Prace te, a także lekcje udzielane w zamożnych domach i pomoc A. Pappenheima przyczyniły się, na przełomie lat 50-tych i 60-tych, do znacznej poprawy sytuacji życiowej artysty. W tym okresie kilkakrotnie wyjeżdżał do Polski, Niemiec, Włoch i na Węgry.

Pod wpływem wieści o warszawskich wydarzeniach 1861 r. namalował swój pierwszy duży cykl "Warszawa", opatrzony dedykacją: *„Pamięci poległych i rannych na ulicach Warszawy współbraci, a ku wiecznej morderców hańbie 27 lutego – 8 kwietnia 1861”*. Duże zainteresowanie, z którym spotkało się nowe dzieło, stało się zapewne impulsem do ponownego podjęcia tego tematu. Cykl "Warszawa II", wg krytyków dojrzałszy artystycznie, powstał na przełomie 1861/1862 r. Gdy w 1863 r. w Polsce wybuchło powstanie styczniowe, zaangażował się w pracę konspiracyjną, a artystyczną reakcją na zdarzenia w kraju stał się kolejny cykl, zatytułowany "Polonia". Na skutek działalności spiskowej (kontakty z emisariuszami, pomoc w zakupach broni dla powstańców) Grottger popadł w konflikt z policją wiedeńską, utracił stypendium i ponownie znalazł się w trudnej sytuacji materialnej.

W lipcu 1865 r. opuścił na zawsze Wiedeń, skąd udał się do Lwowa. W karnawale następnego roku, na balu urządzonym przez Towarzystwo Strzeleckie, poznał swą przyszłą narzeczoną - Wandę Monné. W tym samym roku zakończył, rozpoczęty w Wiedniu, cykl "Lituania", po raz pierwszy wystawiony w sierpniu w Krakowie (cały dochód z wystawy przeznaczył na pomoc studentom i dotkniętym klęską głodu chłopom z okolic Kołomyi i Stanisławowa). W okresie rozkwitu twórczości – przed wyjazdem do Paryża w grudniu 1866 r. – stworzył

wiele portretów osób ze swojego najbliższego otoczenia (przeważają portrety kobiet). Cały czas pracował intensywnie nad "Wojną", którą ukończył w Paryżu (1867). W tym ostatnim cyklu odszedł od tematyki polskiej; "Wojna" miała mieć wymowę ogólnoludzką, ponadczasową i ponadlokalną.

Wyczerpany wieloletnią chorobą Artur Grottger zmarł na gruźlicę 13 grudnia 1867 r. w Amélie-les-Bains w wieku 30 lat. Staraniem Wandy Monné jego zwłoki sprowadzono do Lwowa i złożono na Cmentarzu Łyczakowskim 4 lipca 1868 r.

Dziela Grottgera zobaczyć można m.in. w Muzeum Narodowym w Warszawie i Krakowie, Muzeum Śląskim we Wrocławiu. Dwa obrazy znajdują się w tarnowskim Muzeum Okręgowym (akwarela "Podjazd kilku towarzyszy pancernych" i rysunek kredką "Szlachcic pod figurą").

Na koniec warto wspomnieć jeszcze o kilku, wprawdzie drobnych, ale tarnowskich akcentach związanych z A. Grottgerem. Tarnowskie Liceum Sztuk Plastycznych od 1985 r. nosi jego imię, a ośrodkiem plenerowym szkoły jest dwór w Jeżowie k/Gorlic, w którym artysta gościł w 1866 r. W "Burej książeczce" – szkicowniku ofiarowanym Wandzie Monné – zamieścił m.in. trzy rysunki przedstawiające dwór jeżowski. Bywał też Grottger, wprawdzie tylko przejazdem, w Tarnowie. W pamiętniku Wandy, opublikowanym w książce „Artur i Wanda” odnaleźć można taką oto relację z ich pobytu w tym mieście: „Ciemno już było, kiedyśmy do Tarnowa dojechali. Najpierw do jakiegoś brudnego zajazdu, potem na dworzec (...). Po chwili mama wyniosła nam herbatę. Kot (A. Grottger – przyp. aut.) pił, a ja (...) jadłam gruszkę. Okropnie mi było smutno – niewypowiedzianie”. Ten sam epizod opisuje Grottger w liście do ukochanej z 1 września 1866 roku: „Nie na dworcu w Tarnowie, tylko gdzieś w jakimś domku zajezdnym niedaleko stamtąd, przesiedziałem tych parę godzin do 3-ciej, a potem powróciłem ażeby wyexpedyować graty moje a z niemi siebie samego (...). Twój Koć o 4-tej dziś przyszedłszy na dworzec – wyobraź sobie jeszcze z tej samej szklanki pił wodę z której Ty piłaś, i szczątki wszystkie tej gruszki wyzbierał, które Ty porzuciłaś siedząc z Kociem na schodkach – a zawiąawszy w paperek schował do innych swoich pamiątek!” („Artur i Wanda”).

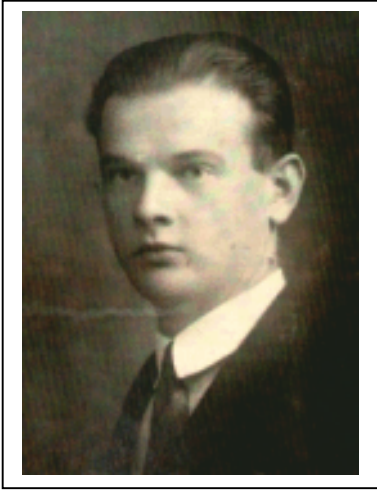
E. S.

Prawdopodobnie na początku XX w. jedna z ulic w dzielnicy Strusina otrzymała imię Artura Grottgera (znajduje się na planie Leuchtera z roku 1914). W okresie okupacji nosiła nazwę Królewska.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Arthur i Wada : dzieje miłości Arthura Grottgera i Wandy Monné : listy – pamiętniki. Podali do druku Maryla Wolska i Michał Pawlikowski. Medyka, Lwów 1928*
2. *Dobrowolski S.: Grottger Artur. W: PSB. T. 9. Wrocław 1960-1961 s. 26-30*
3. *Lewicka K., Osińska B.: Poczet artystów polskich i w Polsce działających. Warszawa 1996 s. 313-320*
4. *Puciata-Pawłowska J.: Artur Grottger. Toruń 1962*
5. *Röhrenschef W.: Moje spotkania z Arturem Grottgerem. "Zeszyty Tarnowskie" 1974 [z. 5] s. 109-119*
6. *Wallis M.: Artur Grottger. Warszawa 1947*

KAROL HALSKI (1902 - 1983)



**PS. "MIKOŁAJCZAK", "MRÓZ"
CZŁONEK:
ZWIAZKU WALKI ZBROJNEJ
ARMII KRAJOWEJ
WOLNOŚCI I NIEZAWISŁOŚCI
ZWIAZKU BOJOWNIKÓW
O WOLNOŚĆ I DEMOKRACJĘ
OFICER
WOJSKA POLSKIEGO
POLONISTA I HISTORYK**

Urodził się 18 lipca 1902 r. w Łęka-
wicy k/Tarnowa (woj. małopolskie), jako je-
den z siedmiu synów Mikołaja i Marii z domu Piska. W latach 1916-1924
uczęszczał do II Państwowego Gimnazjum im. Hetmana Jana Tarnowskiego w
Tarnowie, gdzie w 1924 r. otrzymał świadectwo dojrzałości.

Dalszą naukę podjął we Lwowie na Wydziale Humanistycznym Uniwer-
sytetu Jana Kazimierza. Studia ukończył w 1928 r. pod kierunkiem wybitnych
polskich uczonych, m. in. prof. Wilhelma Bruchnalskiego, historyka literatury
staropolskiej i romantycznej; prof. Konstantego Chylińskiego, znawcy historii
starożytnej i prof. Kazimierza Ajdukiewicza, logika i filozofa. Pracę magisterską
pt. "Obrazy poetyckie w powieściach Michała Czapkowskiego" pisał pod kierun-
kiem prof. Juliusza Kleinera, badacza polskiego romantyzmu. Za gruntowne
wykształcenie polonistyczne i historyczne otrzymał K. Halski dyplom magistra, a
egzamin nauczycielski, który zdał w r. 1932 dał mu prawo nauczania j. polskie-
go i historii literatury jako przedmiotu głównego oraz historii jako przedmiotu
dodatkowego.

Nauczycielską pracę zawodową rozpoczął na kresach południowo-
wschodnich II Rzeczypospolitej w 1928 r., początkowo jako suplent w Pań-
stwowym Gimnazjum im. Kazimierza Badeniego w Radziechowie. W latach

1934-37 uczył j. polskiego w Szkole Mechaniczno-Zawodowej w Kamionce Strumiłowej, zaś w latach 1937-39 w Państwowym Gimnazjum Mechanicznym w Tarnopolu. Zakładał wtedy szkolne teatry, w których reżyserował sztuki i nie-raz sam grywał często charakterystyczne role.

Pracę nauczycielską przerwał na krótko, by odbyć obowiązkową służbę wojskową. We Włodzimierzu Wołyńskim w latach 1929-30 przeszedł kurs podchorążych artylerii. Na zakończenie kursu w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii, kursanci z tego rocznika wydali bogato ilustrowany pamiątkowy album, którego współredaktorem był podchorąży Karol Halski. W 1932 r. K. Halskiego mianowano podporucznikiem rezerwy artylerii, a w 1939 r. porucznikiem.

Jako wyróżniający się nauczyciel szkół średnich, w 1939 r. otrzymał nominację na dyrektora liceum w Rzeszowie. W realizacji tej misji przeszkodziła mu II wojna światowa. We wrześniu 1939 r. porucznik K. Halski walczył dowodząc baterią w 12 pułku artylerii, wchodzącym w skład 12 Dywizji Piechoty dowodzonej przez gen. Gustawa Paszkiewicza. Gdy Dywizja została rozbita w bitwie pod Iłżą, K. Halski nie złożył broni. Z rozbitków zorganizował oddział i nadal walczył z Niemcami pod Lublinem, Hrubieszowem, Kowlem i Horodłem. Na krótko trafił do niewoli radzieckiej jako internowany przez oddziały Armii Czerwonej.

W październiku 1939 r. powrócił do Tarnopola. Pracował teraz w szkolnictwie radzieckim. W latach 1940-41 uczył w Technikum Mechanizacji Rolnictwa w Wiśniowcu k/Krzemieńca.

Od momentu okupacji niemieckiej (lipiec 1941) uczył młodzież na tajnych kompletach, równocześnie aktywnie organizując konspirację (ZWZ i AK) w Tarnopolu i na terenie woj. tarnopolskiego. W sztabie AK Okręgu Tarnopolskiego jako oficer szkoleniowy artylerii w randze kapitana zakładał i szkolił oddziały sztabowo-dyweryyjne oraz konspiracyjne podchorążówki. Przez władze hitlerowskie był dwukrotnie aresztowany (4.IV-6.V i 13.XI-8.XII 1942), ale z braku dowodów został zwolniony.

Przeszedł oblężenie Tarnopola, a potem "wyzwolenie" tego miasta w 1944 r. Od maja do grudnia 1944 r. pracował jako urzędnik w Kwatermistrzostwie Armii Czerwonej I Ukraińskiego Frontu. Wtedy przystąpił do organizowania oddziałów "Samoobrony" przed zbrodnictwami nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej. Władze radzieckie nie tolerowały tej działalności, był inwigilowany przez NKWD, w porę ostrzeżony w noc sylwestrową 1944 r. wyje-

chał do Lwowa. Tutaj dwa miesiące ukrywał się u brata Jana. W lutym 1945 r. przekroczył "zieloną granicę". Przybył na teren woj. wrocławskiego. Jesienią 1946 r. w Nysie Kłodzkiej został wciągnięty do nielegalnej organizacji WiN. Po roku zaprzestał działalności, zerwał z WiN-em i przyjechał do Buska-Zdroju, gdzie od 1 września 1947 r. podjął pracę w Państwowym Liceum Pedagogicznym.

Teraz w życiu Karola Halskiego nastąpił okres typowy dla polskiego oficera z rodowodem AK-owskim. Agenci UB, którzy interesowali się jego przeszłością, zmusili go do ponownej ucieczki. Ukrywał się w Tarnowie, rodzinnej Łękawicy i Warszawie. Mimo zmiany nazwiska i wyglądu w 1952 r. został w Warszawie aresztowany. Wyrokiem warszawskiego Wojskowego Sądu Okręgowego za nie ujawnienie działalności w WiN otrzymał dziesięć lat więzienia. Ostatecznie cztery lata i dwa miesiące spędził w więzieniach: Wroniek, Rawicza, Leszna i Szczecina. Wolność przyniosły mu wydarzenia październikowe 1956 r.

Z więzienia wrócił do Tarnowa w styczniu 1957 r. Miał trudności ze znalezieniem pracy, którą wreszcie dostał w tarnowskich szkołach: Liceum dla Pracujących i Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych.

Po wielu ciężkich przeżyciach, walcząc o wolność ojczyzny na polach bitewnych i w konspiracji, powrócił na kilkanaście lat do pracy w swoim nauczycielskim zawodzie polonisty i wychowawcy. Od grudnia 1961 r. podjął pracę w III LO. Był nauczycielem o wszechstronnej erudycji i kulturze humanistycznej. Prowadzone przez niego wykłady to "perełki" na lekcjach j. polskiego, które cieszyły się dużym zainteresowaniem uczniów, ponieważ dawały możliwość dyskusowania na tematy w tych czasach "zakazane". Profesor Karol Halski jako wielki patriota i świetny historyk starał się w umysłach swych uczniów zapelniać tzw. "białe plamy" z podręczników do nauki historii. Szczególną uwagę zwracał na zasady gramatyki, jako wielki erudyta z dużym zaangażowaniem uczył poprawnej i pięknej polszczyzny, nie pozostawał też obojętny na kulturę bycia w codziennym życiu szkolnym swoich uczniów. Wspaniałego polonistę, miłośnika poezji romantycznej otaczały zawsze rzesze jego wychowanków. Z wielkiej sympatii i szacunku uczniowie III LO nadali mu przydomek "Dziadek".

Równocześnie z pracą nauczycielską K. Halski udzielał się społecznie w tarnowskiej organizacji ZBoWiD. Pracował nad historią Ruchu Oporu, jako niezrzeszony wygłaszał pogadanki i prelekcje na różnych uroczystościach. W poczet członków ZBoWiD został przyjęty po weryfikacji 12 lutego 1961 r.

W tej działalności społecznej ujawniła się u K. Halskiego wielka pasja historyka. Gromadził materiały historyczne, przyczyniając się wybitnie do opracowania poszczególnych ogniw Inspektoratu AK i zespolenia dziejów Ruchu Oporu na terenie powiatu tarnowskiego. Odszukiwał miejsca straceń, starał się o budowę pomników i cmentarzy m. in. w Pogórskiej Woli, w lesie "Kruk" k/Skrzyszowa, Piotrkowicach, Porębie Radnej i Zbylitowskiej Górze. Osobiście kierował pracami ekshumacyjnymi Stefanii Hanausek (1957) i Heleny Maruszówny (1958).

Wielkim dokonaniem Karola Halskiego jest opracowana przez niego "Kronika grobownictwa Ziemi Tarnowskiej i Tarnowa". W opracowaniu tym zdokumentował groby i cmentarze poległych żołnierzy od czasów Powstania Listopadowego (1830), poprzez Rabację Chłopską (1846), Powstanie Styczniowe (1863), I wojnę światową (1914-1918), walki proletariatu (1923) do II wojny światowej (1939-1945). "Kronika grobownictwa..." oraz inne opracowania historyczne i spisane przez K. Halskiego relacje świadków z okresu II wojny światowej stanowią bogate i cenne źródło często wykorzystywane przez badaczy historii regionu tarnowskiego.

Piękna kariera pedagogiczna K. Halskiego dobiegła końca w III LO w 1972 r. Ten znakomity polonista już jako emeryt w 1980 r. otrzymał "Medal Komisji Edukacji Narodowej". Za swoją pracę i walkę został także odznaczony "Złotym Krzyżem Zasługi" i "Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.", oraz odznakami: "Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej", „Tysiąclecia Państwa Polskiego" i "Ochrony Pomników Walk i Męczeństwa".

W Tarnowie mieszkał przy ul. Urwanej 17/5.

Karol Halski zmarł 2 lutego 1983 r., spoczął w grobowcu rodzinnym na tarnowskim Starym Cmentarzu, obok swej ukochanej żony Marii z Iwanickich.

M. S.

Rada Miasta Tarnowa, na wniosek dr Marii Żychowskiej, uchwałą Nr XL/775/2001 z dnia 12 lipca 2001 r. nadała jednej z ulic w dzielnicy Zabłocie imię Karola Halskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Elżłakowski A.: Polonista z Łękawicy. „Tarnowskie Azoty” 1991 nr 2 s. 5

2. *Halski K.: Kronika grobownictwa Ziemi Tarnowskiej i Tarnowa. [Maszynopis w zbiorach Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Tarnowie]*
3. *Halski Karol. Teczka osobowa. III LO w Tarnowie*
4. *Halski Karol. Teczka osobowa. Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Tarnowie*
5. *Karol Halski nie żyje. „Tarnowski Magazyn Informacyjny TeMI” 1983 nr 8 s. 5*
6. *Sypek A.: III Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w Tarnowie. Tarnów 1997*
7. *[Trzecie] III Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w Tarnowie. Pod red. S. Wróbla. Tarnów 1978*
8. *Wywiad przeprowadzony z Heleną Halską (bratową) dn. 24 marca 2002 przez autorkę*

STEFANIA MELANIA HANAUSEK (1915 – 1941)



CZŁONKINI ZWIAZKU WALKI ZBROJNEJ WIEŹNIARKA GESTAPO

Stefania Hanausek urodziła się 7 grudnia 1915 r. w Rymanowie w rodzinie Karola i Zofii z Janotów. Hanauskowie mieszkali we Lwowie i Przemyślu, a w roku 1926 przenieśli się do Tarnowa, gdzie ojciec Stefanii objął posadę dyrektora Banku Gospodarstwa Krajowego przy ul. Krakowskiej 19. Do szkoły elementarnej Stefania uczęszczała w Rymanowie, przebywając wtedy w domu swojej babki, później naukę kontynuowała we Lwowie. W czerwcu 1926 r. została zapisana do szkoły Powszechnej Sióstr Urszulanek w Tarnowie, a od września rozpoczęła naukę w gimnazjum Zakładu Wychowawczego Sióstr Urszulanek. Wyróżniała się nieprzeciętnymi zdolnościami zarówno w dziedzinie nauk humanistycznych, jak i matematyczno-przyrodniczych. Należała do kółka polonistycznego, pisała nowele i wiersze o tematyce sentymentalnej. Wchodziła w skład zespołu redakcyjnego pisma młodzieży szkół średnich "Czyn", którego współzałożycielem był Jan Bielatowicz a wydawanego przez I Państwowe Gimnazjum im. K. Brodzińskiego w Tarnowie. W 1932 r. w imieniu tarnowskiej młodzieży wygłosiła piękne przemówienie na powitanie prezydenta Ignacego Mościckiego. Maturę zdała w 1934 r. z wyróżnieniem. Dzięki swojej pilności i staraniom rodziców poznała sześć języków: angielski, czeski, łacinę, francuski, niemiecki, węgierski i zaczęła naukę arabskiego. W 1935 r. rozpoczęła studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Za dobrą naukę w ostatnim okresie studiów otrzymała stypendium Polskiej Akademii Umiejętności, a jeszcze przed uzyskaniem magisterium obję-

ła asystenturę u prof. A. Heydela. Dyplom magisterski z wyróżnieniem uzyskała 16 czerwca 1939 r.

Po wybuchu II wojny światowej Stefania Hanausek podjęła pracę sekretarki u dra Konrada Kerna w Landkomisariacie w Dąbrowie Tarnowskiej i od razu rozpoczęła działalność konspiracyjną w Związku Walki Zbrojnej. Jako urzędniczka miała dostęp do ważnych dokumentów i mogła przekazywać informacje na temat lokalizacji niemieckich oddziałów wojskowych, baz i lotnisk. Udało jej się zniszczyć listę nazwisk ok. 40 Polaków przeznaczonych do aresztowania i listy z donosami na Polaków. We wrześniu 1940 r. Stefanę Hanausek aresztowano, prawdopodobnie w wyniku denuncjacji agentki Gestapo, Ukrainki Szyszki Gełemejówny, która razem z Hanauskówną pracowała w Landkomisariacie. Do marca 1941 r. Stefania przebywała w krakowskim więzieniu na Montelupich, gdzie mimo tortur nie załamała się i nikogo nie zdradziła. Po procesie, na którym skazano ją na śmierć za szpiegostwo, została przewieziona do więzienia tarnowskiego. Egzekucję na 26-letniej Stefanii Hanausek wykonano 23 lipca 1941 r. w lesie Kruk w Skrzyszowie k/ Tarnowa.

We wrześniu 1957 r. dokonano ekshumacji zwłok osób pomordowanych przez hitlerowców w lesie Kruk. Natrafiono wtedy na flaszeczkę w metalowej puszcze, w której znajdowała się m. in. następująca informacja: *“Stefania Hanausek z Tarnowa, córka Karola i Zofii z Janotów, wysoka, faliste blond włosy, na palcu pierścioneł z nazwiskiem”*. Dokument ten sporządziła prawdopodobnie matka Stefanii, którą aresztowano za składanie biało-czerwonych kwiatów na grobie córki (zginęła w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück). Uroczysty pogrzeb ekshumowanych 52 zwłok odbył się na miejscu egzekucji w lesie Kruk 20 października 1957 r. Mowę pogrzebową, w całości poświęconą Stefanii Hanausek, wygłosił polonista prof. Karol Hałski. Na miejscu stracenia postawiono pomnik – mauzoleum, wg. projektu artystów rzeźbiarzy Bogdany i Anatola Drwałów, wykonany z gładów, z postacią umierającej ofiary i napisem: *“Przechodniu, powiedz światu”*. Znajduje się tutaj tabliczka, na której czytamy:

TU SPOCZYWAJĄ ZWŁOKI Ś. P.
ST. HANAUSEK
* 7.12.1915 + 23.7.1941
KTÓRA SWE MŁODE ŻYCIE PONIOSŁA
DLA OJCZYZNY W OFIERZE
CZEŚĆ BOHATERCE
NIECH Z BOGIEM SPOCZYWA

M. S.

Rada Miejska w Tarnowie uchwałą Nr XIII/112/95 z dnia 23 lutego 1995 r. jedną z ulic w dzielnicy Rzędzin nazwała imieniem Stefanii Hanausek.

BIBLIOGRAFIA:

1. Hanausek S.: O szkodliwości szlagierów. "Czyn". Pismo Młodzieży Szkół Średnich. Tarnów, listopad 1932 r. s. 6-7
2. Kronika grobownictwa Ziemi tarnowskiej i Tarnowa. Oprac. Karol Halski [maszynopis w zbiorach Związku Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych w Tarnowie]
3. Kurkiewiczowa W.: Za murami Monte. Kraków 1972
4. "Nasza Droga". Jednodniówka. Tarnów 1946 1 listopada s. 12
5. Patroni Tarnowskich ulic. Katalog wystawy. Oprac. Maria Sąsiadowicz. Tarnów 1998 s. 32-35
6. Stepek Z.: Mgr Stefania Hanausek. "Rocznik Tarnowski" 1995/1996 [R. 6/7] s. 165-178, il.

KS. STANISŁAW INDYK **(1902 – 1982)**



**PROBOSZCZ PARAFII
I BUDOWNICZY KOŚCIOŁA
W MOŚCICACH
ORGANIZATOR
AKCJI CHARYTATYWNEJ
I OŚRODKA
TAJNEGO NAUCZANIA
PS. "STANISŁAW
CYRAN"**

Urodził się 22 lipca 1902 r.
w Cyrance k/ Mielca w rodzinie
rolniczej. Szkołę powszechną

ukończył w Mielcu. Uczęszczał do tarnowskiego Seminarium Duchownego, święcenia kapłańskie otrzymał w 1925 r. Był wikariuszem w Chełmie (1925-1926) i w Nawojowej (1926-1930). W latach 1930-1933 pracował jako katecheta w tarnowskich szkołach średnich. Był prefektem w tarnowskim Seminarium Duchownym (1933-1934) i ojcem duchownym (1934-1938). Wykładał liturgikę i prowadził ćwiczenia liturgiczne w Instytucie Teologicznym. W roku szkolnym 1938/39 był kapelanem Hufca Harcerzy, którego hufcowym był phm Wincenty Mucha. W dniu 20 października 1938 r. ks. biskup Franciszek Lisowski mianował ks. St. Indyka proboszczem w Mościcach, nowej przemysłowej dzielnicy Tarnowa, gdzie w latach 1927-1929, z inicjatywy prof. Ignacego Mościckiego, wybudowano Państwową Fabrykę Związków Azotowych.

Po wybuchu drugiej wojny światowej w pierwszych dniach okupacji z inicjatywy ks. proboszcza zawiązał się komitet składający się z przedstawicieli mieszkańców, którego zadaniem było organizowanie pogrzebów ofiar wojny oraz rozdzielanie zapomóg dla rodzin pracowników fabryki, którzy nie otrzymali ostatniego wynagrodzenia. Na początku października 1939 r. Niemcy aresztowali ks. Indyka na podstawie fałszywego aktu oskarżenia, zwolniono go jednak

po kilkunastu godzinach. W grudniu pod przewodnictwem ks. Proboszcza zawiązał się kolejny komitet służący pomocą głównie uchodźcom z Poznańskiego. Uruchomiono ochronkę dla ok. 160 dzieci. W 1940 r. akcja charytatywna organizowana przez ks. St. Indyka na terenie Mościc objęła ok. 560 osób, które w miarę możliwości zaopatrywano w odzież i leki. W 1943 r. ks. Indyk zorganizował pomoc charytatywną także dla jeńców trzech obozów koncentracyjnych wysyłając im paczki żywnościowe. Pod koniec wojny, w 1944 r., do Mościc przybyło 170 uchodźców ze wschodniej Małopolski, a po upadku Powstania Warszawskiego tarnowska "Caritas" przydzieliła tutaj ponad 500 warszawiaków. Ks. Indyk zorganizował wszystkim miejsca zamieszkania i otoczył ich troskliwą opieką.

Poza działalnością charytatywną ks. St. Indyk wraz z dr Jerzym Sikorą założył w Mościcach Ośrodek Tajnego Nauczania, który obejmował tajne komplety w Mościcach i na terenie Zakonu Najświętszego Serca Jezusowego w Zbylitowskiej Górze. Ramy organizacyjne tajnemu nauczaniu nadano w pierwszych miesiącach 1941 r. Zorganizowano Komisję Egzaminacyjną, w skład której weszli: ks. St. Indyk ps. "Stanisław Cyran" – przewodniczący, dr J. Sikora ps. "Kowadło" – zastępca przewodniczącego oraz członkowie: Z. Sikorowa ps. "Pokrzywa", H. Hülle, W. Wróblewski, M. Sobolewska, J. Dychtoń i A. Rajtar. Przewodniczący Komisji Egzaminacyjnej ks. Stanisław Indyk zajmował się zatrudnianiem nauczycieli do tajnych kompletów, zapewnieniem im skromnych wynagrodzeń i pomocy materialnej, wyszukiwaniem zdolniejszych uczniów do nauki, zwłaszcza z rodzin robotniczych i chłopskich, uczył także religii i był odpowiedzialny za prowadzenie dokumentacji osobowej. Opracował specjalny szyfr, którym zapisywał wyniki egzaminów a spis uczniów nosił zakonspirowaną nazwę "Spis Kółka Charytatywnego z 1934 r." W latach 1939 – 1945 na tajne komplety uczęszczało ponad 160 uczniów i wydano 67 świadectw maturalnych. Staraniem ks. Proboszcza otwarto w 1940 r. przy PFZA szkołę przemysłową mechaniczną pod kierownictwem A. Rajtara, rozwijającą się i działającą jako tajne gimnazjum zawodowe. Zygmunt Cierpich, kierownika Szkoły Powszechnej im. E. Kwiatkowskiego pomógł ks. Indykowi zorganizować dla dziewcząt w Mościcach kursy gospodarstwa domowego, które w latach 1942-1944 ukończyło ok. 320 słuchaczek.

Po wyzwoleniu Ziemi Tarnowskiej spod okupacji niemieckiej w styczniu 1945 r. ks. St. Indyk rozpoczął starania w Wydziale Szkół Średnich Krakow-

skiego Kuratorium Okręgu Szkolnego o otwarciu w Mościcach gimnazjum państwowego. Gminne Gimnazjum i Liceum otwarto 1 lutego 1945 r., a pierwszym dyrektorem szkoły wybrano ks. Stanisława Indyka, który po dwóch tygodniach funkcję tę przekazał Janinie Dembowskiej. Ks. Proboszcz odegrał również ważną rolę we wstępnych pracach przygotowawczych do otwarcia kolejnej mościckiej szkoły – Gimnazjum Mechanicznego, Elektrycznego i Chemicznego przy PFZA.

W 1945 r. ks. Indyk zgłosił swoim przełożonym gotowość wyjazdu na Ziemię Odzyskane. Nie otrzymawszy jednak zgody pozostał w Mościcach. Nadal kontynuował działalność charytatywną, starał się nie dopuścić do wyjazdu z Mościc poszukujących pracy specjalistów, byłych pracowników PFZA, utwierdzając ich w przekonaniu, że fabryka zostanie odbudowana. Zaraz po zakończeniu działań wojennych powróciła również sprawa budowy kościoła parafialnego w Mościcach. Zaczęły powstawać pierwsze plany kościoła odpowiadające potrzebom rozwijającego się osiedla zakładowego i całej dzielnicy. W 1948 r. ks. St. Indyk przy pomocy swoich parafian oraz pracowników i dyrekcji „Azotów” podjął się budowy kościoła, którego poświęcenia dokonał 6 października 1956 r. ks. bp Karol Pękała. Po wybudowaniu i wyposażeniu kościoła ks. St. Indyk prowadził przez wiele lat pracę duszpasterską, uczestnicząc równocześnie w różnych dziedzinach życia Mościc, ciesząc się powszechnym szacunkiem i szczerą sympatią mieszkańców. W 1958 r. ks. Stanisław Indyk otrzymał godność szambelana papieskiego, był wieloletnim dziekanem dekanatu tarnowskiego. Funkcję proboszcza piastował do 1969 r., kiedy ze względu na pogarszający się stan zdrowia zrezygnował z probostwa, pozostając w parafii jako emeryt-rezydent.

Ks. Stanisław Indyk zmarł 23 marca 1982 r., w ostatnich dniach stanu wojennego, pochowano go na cmentarzu parafialnym w Mościcach. W 1990 r. w kościele parafialnym dokonano wmurowania tablicy pamiątkowej poświęconej pamięci Ks. Indyka, ufundowanej przez całą parafię.

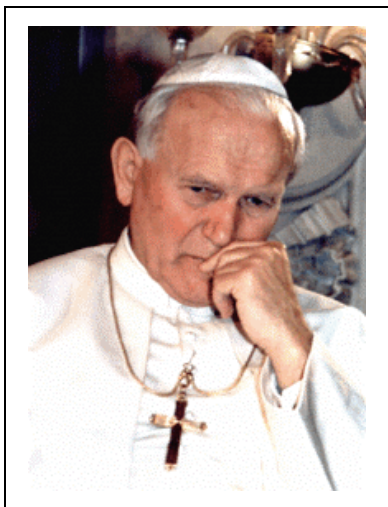
M. S.

Rada Miejska w Tarnowie uchwałą nr XI/81/91 z dnia 21 lutego 1991 r. zmieniła nazwę dotychczasowej ulicy A. Zawadzkiego w dzielnicy Mościce nadając jej imię Ks. Stanisława Indyka.

BIBLIOGRAFIA:

1. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu. T. 1: Lata 1926-1945*. Tarnów 2000, s. 205-206
2. "Głos Parafii Rzymsko-Katolickiej NMP Królowej Polski". Tarnów - Mościce 1998 nr 3
3. Grygiel W.: *Szlakiem harcerskim i szaro-szeregowym lata 1934-1949*. Tarnów -Mościce 1995
4. *Kronika Parafii Najświętszej Marii Panny Królowej Polski w Mościcach*
5. *Patroni tarnowskich ulic. Katalog wystawy*. Oprac. Maria Sąsiadowicz. Tarnów 1998 s.36-42
6. *[Pięćdziesiąt] 50 lat Zespołu Szkół Technicznych w Tarnowie - Mościcach 1945 – 1995*. Tarnów 1995
7. *Pięćdziesięciolecie IV Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Anioła*. Tarnów -Mościce 1995
8. Sterkowicz Cz.: *Tajne nauczanie w powiecie tarnowskim w latach 1939 – 1945*. Tarnów 1981
9. Sterkowicz Cz.: *Tajne nauczanie w Tarnowskim w latach 1939 – 1945*. Tarnów 1985
10. Żychowska M.: *Harcerskie miejsca pamięci Tarnowskiej Chorągwi ZHP im. Gen. Józefa Bema*. Tarnów 1987
11. Żychowska M.: *Harcerstwo mościckie 1934 – 1939*. Tarnów 1990

JAN PAWEŁ II - PAPIEŻ (ur. 1920)



**BISKUP I KARDYNAŁ
ARCHIDIECEZJI KRAKOWSKIEJ
ZWIERZCHNIK
KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO**

*“Pośród niesnasków
- Pan Bóg uderza
W ogromny dzwon,
Dla Słowiańskiego oto Papieża
Otwarty tron /.../
Twarz jego,
słońcem rozpromieniona,
Lampą dla sług,
Za nim rosnące pójdą plemiona
W światło – gdzie Bóg.
Na jego pacierz i rozkazanie
Nie tylko lud –
Jeśli rozkaże – to słońce stanie.
Bo moc to cud”.*
/Juliusz Słowacki/

Ród Wojtyłów swoimi korzeniami genealogicznymi sięga końca XVIII wieku. Od Macieja Wojtyły ur. w 1765 r. w Czańcu nad Sołą bierze początek linia rodzinna, w której 18 maja 1920 r. w Wadowicach przyszedł na świat Karol Józef Wojtyła syn Karola, emerytowanego porucznika, byłego legionisty i Emilii z Kaczorowskich. Matka zmarła na miesiąc przed I Komunią św. syna (13.04.1929). Karol był jednym z trójki dzieci Wojtyłów. Starszy brat Edmund studiował medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim. W dwa lata po otrzymaniu tytułu Doktora Wszecznauk Lekarskich zmarł w skutek zarażenia się szkarlatyną od podopiecznych w bielsko-bialskim szpitalu (ur. 28.08.1906, zm.

5.12.1932). Siostra Olga zmarła w niemowlęctwie, nie ma o niej bliższych informacji.

Karol rozpoczął naukę w Szkole Powszechnej im. Marcina Wadowity w Wadowicach w 1926 r. Tutaj również uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Męskiego. Był bardzo zdolnym i gorliwym uczniem, szczególne uzdolnienia wykazywał w nauce języków. Z zapałem rozwijał swoje zainteresowania związane z literaturą i teatrem. Występował w międzyszkolnym teatrze amatorskim, brał również czynny udział we wszystkich praktykach religijnych, był wieloletnim prezesem Sodalicii Mariańskiej uczniów gimnazjalnych. Podczas wizyty w wadowickim gimnazjum księcia metropolity Adama Kard. Sapiehy w imieniu uczniów wygłosił powitalne przemówienie. Metropolita już wtedy zainteresował się Karolem. W maju 1938 r. zdał egzamin dojrzałości a latem wraz z ojcem przeprowadził się do Krakowa.

Jesienią 1938 roku Karol Wojtyła rozpoczął studia na Wydziale Filozicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego na filologii polskiej. Zaprzyjaźnił się wtedy z późniejszymi pisarzami Wojciechem Żukrowskim, Tadeuszem Hołujem, Tadeuszem Kwiatkowskim, Juliuszem Kydryńskim i innymi. Związał się ze studentckimi kołami zainteresowań, uczestniczył w spotkaniach autorskich początkujących literatów, zapisał się na dodatkowe zajęcia w Konfraterni Teatralnej, która kształciła adeptów sztuki teatralnej. W czerwcu 1939 r. młodzi aktorzy „Studia 39” wystawili sztukę „Kawaler księżycowy”, w której wystąpił Wojtyła. W tym okresie podjął również pierwsze próby literackie. Napisał „Ballady beskidzkie” (krytycznie przyjęte przez Koło Studentów Polonistyki) i poemat dedykowany matce „Dawid – renesansowy psalter”.

Po wybuchu drugiej wojny światowej Karol Wojtyła udał się z ojcem pieszo na wschód. Dotarli aż pod San, jednak po kilku dniach wrócili do Krakowa. 2 listopada 1939 r. Karol zapisał się na II rok studiów, jednak po aresztowaniu przez gestapo grona profesorskiego i likwidacji Uniwersytetu (6.11.1939) rozpoczął pracę jako goniec sklepowy (marzec 1940) a następnie jako robotnik w Fabryce Sody Solvay w Krakowie (najpierw w kamieniołomach na Zakrzówku, później w halach fabrycznych w Borku Fałęckim 1940–1944). Jednocześnie uczestniczył w konspiracyjnych próbach Teatru Rapsodycznego Mieczysława Kotlarczyka. Napisał również dwa utwory – opartą na Starym Testamencie dramę pt. „Hiob” i dramat narodowy „Jeremiasz”. Okres wojny, śmierć ukochanego ojca (18.02.1941) to dla Karola Wojtyły czas dojrzewania powołania ka-

ślańskiego, czas „wrywania z gleby”, na której rósł. *„Jednakże nie był to tylko proces negatywny. Równocześnie bowiem coraz bardziej jawiło się w mojej świadomości światło: Bóg chce, ażebym został kapłanem. Pewnego dnia zobaczyłem to bardzo wyraźnie: był to rodzaj jakiegoś wewnętrznego olśnienia. To olśnienie niosło w sobie radość i pewność innego powołania. I ta świadomość napełniła mnie jakimś wielkim wewnętrznym spokojem”* (Jan Paweł II. *Dar i tajemnica*). W październiku 1942 r. rozpoczął naukę w tajnych kompletach teologicznych Seminarium Archidiecezji Krakowskiej, by 1 listopada 1946 r. przyjąć święcenia kapłańskie z rąk Kardynała Sapiehy.

Swą pierwszą mszę św. młody kapłan Karol Wojtyła odprawił w romańskiej krypcie św. Leonarda w katedrze na Wawelu. Kilka dni później wyjechał do Rzymu, aby kontynuować studia teologiczne. Po dwóch latach pobytu za granicą powrócił do kraju i rozpoczął pracę duszpasterską, najpierw w parafii w Niegowici koło Gdowa a następnie w Krakowie w parafii św. Floriana. W 1953 r. uzyskał habilitację na Wydziale Teologicznym UJ jako ostatni doktor tego wydziału przed jego likwidacją. W następnych latach podjął wykłady z etyki w Krakowie i w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Przez wszystkie lata pracy duszpasterskiej i naukowej ks. Wojtyła utrzymywał kontakt z Teatrem Rapsodycznym i kontynuował twórczość literacką; używał pseudonimu „Andrzej Jawień” i „Stanisław Andrzej Gruda”. W latach 1945-1950 pisał dramat o bracie Albercie pt. „Brat naszego Boga”.

W sierpniu 1958 r. papież Pius XII mianował ks. Karola Wojtyłę biskupem pomocniczym w Krakowie. Jako biskup bardzo mocno zaangażował się w sprawę budowy kościoła w Nowej Hucie, zainicjował i uczestniczył w pracach Instytutu Rodziny, publikował wiele prac z zakresu teologii, etyki, filozofii oraz literatury. Jako jeden z niewielu polskich biskupów brał udział we wszystkich czterech sesjach Soboru Watykańskiego II (1962-1965). Szczególny wkład wniósł w przygotowanie Konstytucji o Kościele w świecie współczesnym „*Gaudium et spes*” (Radość i nadzieja). W parę lat później opublikował książkę pt.: „U podstaw odnowy – studium realizacji Vaticanum II” (1972).

18 stycznia 1964 r. bp Karol Wojtyła został mianowany przez papieża Pawła VI arcybiskupem metropolitą krakowskim. Od tego czasu wzmógł kontakty z kościołami lokalnymi całej Archidiecezji Krakowskiej, włączył się w przygotowania do uroczystości 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego a przede wszystkim jubileuszu Milenium Narodu Polskiego.

29 maja 1967 r. abp Karol Wojtyła otrzymał wiadomość o powołaniu go przez ojca św. Pawła VI do Św. Kolegium Kardynalskiego. Rozpoczął się dla Kardynała okres jeszcze intensywniejszej pracy dla Kościoła i wiernych. W Watykanie był członkiem Papieskiej Komisji do Spraw Małżeństwa i Rodziny, konsultorem Watykańskiej Rady Świeckich, członkiem Kongregacji do Spraw Kościołów Wschodnich, do Spraw Kultu Bożego, do Spraw Duchowieństwa. Nie zaprzestał również pracy naukowej. Opublikował dwie rozprawy z zakresu etyki – „Miłość i odpowiedzialność” oraz „Osoba i czyn” – obecnie podstawowe pozycje kanonu lektur. W czerwcu 1977 r. ks. prof. K. Wojtyła uhonorowany został tytułem doktora honoris causa Uniwersytetu im. Jana Gutenberga w Moguncji za szczególny wkład w rozwój etyki chrześcijańskiej.

16 października 1978 r. Karol Kardynał Wojtyła został wybrany 264 Następcą św. Piotra i przyjął imię Jan Paweł II. Jest owym słowiańskim papieżem przepowiedzianym w proroczym natchnieniu przez Juliusza Słowackiego. Jego pontyfikat wypełniony jest nieustanną służbą dla Kościoła Powszechnego i całego świata. Ojciec Św. pielgrzymuje na wszystkie kontynenty i niemal do wszystkich krajów, naucza poprzez: encykliki, adhortacje, listy pasterskie, osobiste spotkania z wiernymi i rządzącymi; sprawuje zwyczajną posługę kapłańską przy ołtarzu i w konfesjonale.

Jan Paweł II pielgrzymował do swojej Ojczyzny już sześć razy. Podczas trzeciej oficjalnej wizyty w Polsce Ojciec św. w dniach 9 i 10 czerwca 1987 roku przebywał w Tarnowie. W naszym mieście spotkał się z młodzieżą zgromadzoną przed pałacem biskupim (9.06.87 r.), na osiedlu Jasna II odprawił mszę św. beatyfikacyjną wynosząc na ołtarze Sługę Bożą Karolinę Kózkównę (10.06.87 r.) i tego samego dnia, po południu, na placu przed tarnowską katedrą odprawił nabożeństwo eucharystyczne dla kapłanów, zakonników i zakonnic. Na spotkaniu z młodymi Jan Paweł II powiedział: *“Muszę wam /.../ powiedzieć, że się w ogóle bardzo cieszę, że jestem w Tarnowie. Nie macie pojęcia, jak ja zawsze lubiłem jeździć do Tarnowa, do księdza biskupa Ablewicza, i myślałem sobie, czy też ja jeszcze kiedyś pojedę do Tarnowa? I oto jestem”*.

Szósta pielgrzymka papieża do Polski przyniosła diecezji tarnowskiej kolejne spotkanie z Ojcem św. i było ono połączone, podobnie jak pierwsze, z wielką uroczystością wyniesienia na ołtarze kolejnej świętej. 16 czerwca 1999 r. w Starym Sączu papież Jan Paweł II odprawił Mszę Św. i dokonał aktu kanonizacji Bł. Kingi, księżnej krakowskiej i fundatorki klasztoru ss. Klarysek. Z powo-

du osłabienia papieża, homilię w jego imieniu odczytał metropolita krakowski Franciszek Kardynał Macharski. Jednak po zakończeniu mszy św. Ojciec św. przygotował dla wszystkich wspaniałą niespodziankę, była to, słynna już w całej Polsce, powtórka z geografii i swoista wycieczka „turystuczno-kajakowa” po całym Beskidzie Sądeckim.

Ale związki Karola Wojtyły z Tarnowem i diecezją tarnowską sięgają swymi korzeniami daleko w przeszłość i datują się na 1958 rok. Wtedy to po raz pierwszy, nowo mianowany sufragan metropolii krakowskiej, bp. K. Wojtyła przybył do Tarnowa na spotkanie z ordynariuszem bp. Janem Stepą. Odtąd kontakty K. Wojtyły z naszą diecezją były częste. Był zawsze obecny na wielkich diecezjalnych uroczystościach, koronacjach obrazów, konsekracji biskupiej, jubileuszu seminarium, pogrzebach dostojników kościoła tarnowskiego ale też na parafialnych odpustach czy prywatnie, na spotkaniach ze swoim przyjacielem, ordynariuszem bp. Jerzym Ablewiczem. Odnotowuje się 49 oficjalnych wizyt Karola Wojtyły w diecezji tarnowskiej.

W Tarnowie, tuż przy katedrze, znajduje się pomnik Jana Pawła II, wykonany w brązie wg projektu artysty rzeźbiarza Bolesława Chromego, odsłonięty 29 czerwca 1981 r. Również jedna z tarnowskich szkół – Szkoła Podstawowa Nr 23, przy os. Legionów, od 13 czerwca 1994 r. nosi imię Jana Pawła II. W szkole znajduje się popiersie papieża wykonane przez krakowskiego artystę, jest również sztandar oraz unikatowy dyplom przysłany z Watykanu z podpisem Ojca św.

B. S.

Rada Miejska w Tarnowie uchwałą Nr X/52/89 z dnia 29 września 1989 r. nowej ulicy w dzielnicy Grabówka i Rzędzin nadała nazwę Alei Jana Pawła II.

BIBLIOGRAFIA:

1. Boniecki A.: *Kalendarium życia Karola Wojtyły*. Kraków 1983
2. Frossard A.: *Portret Jana Pawła II*. Kraków 1990
3. Karol Wojtyła – Jan Paweł II. *Bibliografia*. (1948 – 1990). Leszno 1991
4. Maliński M.: *Droga do Watykanu Jana Pawła II*. Kraków 1991
5. Płatek P.: *Życiorys Jana Pawła II*. (Skrót). Kraków 1994

6. *Sawczyk B.: Karol Wojtyła w diecezji tarnowskiej. Kalendarium z wyborem tekstów. Tarnów 1999*
7. *Sitarska A., Skwirowska S.: Jan Paweł II poza cenzurą PRL. Bibliografia 1976 – 1989. Rzym 1996*

EDWARD JANTON (1911 – 1979)



**DRUKARZ
CZŁONEK
ARMII KRAJOWEJ
WIĘZIEŃ OBOZÓW
KONCENTRACYJNYCH**

Edward Janton pochodził z rodziny robotniczej, urodził się 11 lipca 1911 r. w Bochni. Po ukończeniu szkoły powszechnej praktykował w tarnowskiej drukarni Juliusza Lerhaupta przy ul. Goldhammera (1.09.1926 -

31.07.1927). Następną praktykę w zawodzie maszynisty typograficznego odbył także w Tarnowie w oficynie wydawniczej Zygmunta Jelenia przy ul. Wałowej, gdzie już jako wyszkolony drukarz pracował do 31 maja 1934 r., jednak za współudział w organizowaniu strajku drukarzy został zwolniony z pracy i prawie rok był bezrobotny. Później znalazł prace w drukarni w Wieliczce, skąd w 1938 r. przeniósł się na krótko do drukarni w Przemyślu.

W pierwszych latach okupacji Edward Janton pracował w Drukarni Kolejowej w Krakowie a od lipca 1942 r. jako właściciel kierował drukarnią przemysłową w Wieliczce, równocześnie działając w Konspiracyjnych Wojskowych Zakładach Wydawniczych AK. W tajnej drukarni AK, mieszczącej się w niewielkim pomieszczeniu piwnicznym w willi w Kosocicach, drukowano ulotki i "Małopolski Biuletyn Informacyjny". Wobec zwiększającego się nakładu pisma zaszła konieczność zakupu lepszego sprzętu i w listopadzie 1942 r. powierzono załatwienie tej sprawy Jantonowi, który zdobył potrzebne przedmioty, odkupując nawet jedną z maszyn od Niemców. Wkrótce tajna drukarnia, jako najlepiej wyposażona i największa na terenie Polski Południowej, otrzymała od Delegatury Rządu RP na Kraj poprzez KWZW zlecenie wydrukowania tzw. "lewych"

numerów "Gońca Krakowskiego". W przygotowaniu "gadzinówki" uczestniczył m. in. Edward Janton. Jeden numer ukazał się z datą 4 lipca 1943 r. jako wydanie nadzwyczajne bez numeru, drugi – 1 grudnia 1943 r. jako numer 282. Pierwszy był skromny, dwustronicowy, natomiast drugi został uznany za wydawniczy majstersztyk. Interesujący w doborze tekstów, zawierał rewelacyjną ostatnią stronę skomponowaną ze zjadliwych i wykpiwających Niemców ogłoszeń, których autorem był prof. Tadeusz Seweryn. Szata graficzna była doskonała, winietę wykonał Edward Janton, w którego drukarni składano część egzemplarzy. Po wydrukowaniu "Gońca Krakowskiego" błyskawicznie przystąpiono do jego kolportażu i zaledwie w ciągu kwadransa rozproszono w Krakowie 3,5 tys. egzemplarzy.

Rok później w nocy z 1/2 lipca 1944 r. Edward Janton został aresztowany przez Gestapo i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Płaszowie a następnie do więzienia na Montelupich. Po przesłuchaniu 25 lipca wraz z 600-osobową grupą więźniów krakowskich trafił do obozu w Gross-Rosen, następnie do podobozu w Aslau na terenie Dolnego Śląska, a po jego ewakuacji (10.02.1945) do Nordhausen. Przebywał w obozie koncentracyjnym Mittelbau, pracując w ściśle tajnym obozie pracy o kryptonimie "Dora", gdzie znajdowała się fabryka rakiet V-2. "Dora" wyzwolona została przez Amerykanów dnia 15 kwietnia 1945 r.

Edward Janton powrócił do Polski w sierpniu 1945 r., w grudniu zorganizował w Lwówku Śląskim Drukarnię Państwową, którą kierował do grudnia 1946 r. Później przybył do Tarnowa, gdzie do 1962 r. był kierownikiem drukarni, od 1963 r. pracował na stanowisku dyrektora Przedsiębiorstwa Graficznego, a od 1972 r. do emerytury pełnił funkcję dyrektora technicznego tarnowskiego oddziału Drukarni Narodowej w Krakowie. W 1974 r. Edward Janton wziął udział w uroczystym zlocie konspiracyjnych drukarzy w Wieliczce. Podczas spotkania odsłonięto tablicę pamiątkową na domu, gdzie znajdowała się tajna drukarnia Jantona i gdzie drukowany był "Goniec Krakowski". Z inicjatywy Edwarda Jantona, jako działacza Polskiego Związku Byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych, została wydana 3 maja 1947 r. w Tarnowie jednodniówka "Ciernista Droga", którą poświęcono tarnowskim ofiarom II wojny światowej. Zamieścił w niej m. in. własne wspomnienia z pobytu w obozie koncentracyjnym Nordhausen i zaprojektował szatę graficzną. Był wielokrotnie odznaczany m. in. Medalem Zwycięstwa i Wolności,

Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką 15-lecia Ziemi Tarnowskiej, Pamiątkową Odznaką 50-lecia PCK i pośmiertnie Krzyżem Partyzanckim.

Edward Janton zmarł 17 stycznia 1979 r. w Tarnowie, pochowany został na Starym Cmentarzu.

M. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą nr X/65/85 z dnia 12 grudnia 1985 r. jednej z ulic w dzielnicy Zabłocie w pobliżu Góry św. Marcina nadała imię Edwarda Jantona.

BIBLIOGRAFIA:

1. *"Ciemista Droga". Jednodniówka. Tarnów 1947 3 maja*
2. *Czarnecki W., Zonik Z.: Kryptonim "Dora". Warszawa 1973*
3. *Jarowiecki J.: Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939 – 1945. Kraków 1980*
4. *Patroni tarnowskich ulic. Katalog wystawy. Oprac. Maria Sąsiadowicz. Tarnów 1998 s. 43-46*
5. *Sawajer J.: W podziemiach tajnej drukarni. Kraków 1947*

STEFAN KAZIMIERZ JARACZ

(1883 – 1945)



**AKTOR
ZAŁOŻYCIEL I DYREKTOR
TEATRU "ATENEUM"
PISARZ
PUBLICYSTA**

*"Nie moralizował, nie estetyzował, a
zawsze tyczył nowe tory, wskazywał
nowe wartości. Zawsze był sobą.
Zawsze był człowiekiem".*

/Adolf Bolek/

Stefan Jaracz urodził się 24 grudnia 1883 r. w podtarnowskiej wsi Żukowice Stare, w rodzinie pochodzenia chłopskiego, był synem Jana i Anny z Kwarcianych. Młodszy brat Stefana Józef Jaracz był również aktorem, znanym pod pseudonimem artystycznym Józef Poremba. Ojciec chłopców był wiejskim nauczycielem zdradzającym teatralne zainteresowania. Organizował w szkole poranne recytacje, jasełka, rocznicowe akademie, w których bardzo często występował jego syn.

Stefan Jaracz do szkoły powszechnej uczęszczał w podtarnowskiej wsi Krzyż, gdzie w miejscowej szkole ojciec otrzymał pracę. Obecnie jest to dzielnica Tarnowa, a nowo wybudowana tu Szkoła Podstawowa Nr 14 od 1962 roku nosi imię Stefana Jaracza. Następnie uczęszczał do Gimnazjum im. K. Brodzińskiego w Tarnowie i w tym czasie mieszkał w Bursie św. Kazimierza. Zarówno z bursy jak i z gimnazjum został usunięty za przynależność do młodzieżowej organizacji patriotyczno-radykalnej "Promieniści" oraz za wygłoszenie buntowniczego przemówienia nad grobem kolegi. Maturę zdał w Bochni a uzupełniał w Krakowie. Swoje zainteresowania sceniczne uzewnętrzniał już w okresie nauki w

gimnazjum, gdy wraz z kolegami organizował grupy teatralne wystawiające w okolicznych wsiach reżyserowane przez siebie jasełka i sztuki ludowe.

W 1903 r. Stefan Jaracz zapisał się na Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, wkrótce jednak zmienił zainteresowania i zaczął studiować historię literatury i sztuki. Na utrzymanie zarabiał pracując jako korektor w „Naprzedzie”, w którym ukazał się jego pierwszy wiersz. Ostatecznie w maju 1904 r. zdecydował, że zostanie aktorem. Porzucił studia i po amatorskich występach w Szczawnicy, jesienią dostał się do krakowskiego Teatru Ludowego, następnie występował w teatrze poznańskim (1907). Po odbyciu służby wojskowej w 57 pułku c.k. piechoty w Tarnowie powrócił na sceny Łodzi i Warszawy (Teatr Młody i Teatr Polski).

Po wybuchu I wojny światowej władze carskie ewakuowały Jaracza (jako obywatela austriackiego) w głąb Rosji. W Moskwie występował w Teatrze Polskim i zapoznał się z działalnością osławionego MCHAT-u oraz z nowatorskimi metodami pracy aktorskiej Konstantego Stanisławskiego. W latach 1916–1918 Stefan Jaracz współpracował w Kijowie z Juliuszem Osterwą w Teatrze Polskim i Nowym Teatrze Polskim, które były zaczątkami „Reduty”.

Po wojnie powrócił do Warszawy już jako wybitny aktor i indywidualność artystyczna. Występował w Teatrze Polskim a od 1921 r. związany był z „Redutą” Osterwy, później występował w warszawskim Teatrze Narodowym oraz gościnnie w Łodzi i Poznaniu. Przez dwa lata (1928–1930) podróżował po kraju z gościnnymi występami. Dzięki zgromadzonym w ten sposób pieniądзом mógł założyć własny teatr z własnymi aktorami. Teatr mieścił się w sali „Ateneum”, od której później wziął nazwę. Obecnie Teatr Ateneum im. Stefana Jaracza. Sceną tą kierował od 1930 r. do wybuchu II wojny z krótką przerwą w sezonie 1933/34. Postępowy niewątpliwie zespół aktorski o radykalnych tendencjach osiągnął wysoki poziom artystyczny, a sam Jaracz stworzył niezapomniane kreacje. Dano 50 premier i pięciokrotnie objeżdżano z przedstawieniami całą Polskę. Stefan Jaracz dał się poznać nie tylko jako aktor teatralny, który wykreował ok. 300 ról lecz również jako aktor filmowy, który w latach 1912–1936 nakręcił 26 filmów. Zainicjował także powstanie „teatru radiowego”.

Druga wojna światowa przerwała niezwykłą twórczość Stefana Jaracza. 1 kwietnia 1941 r. został aresztowany przez gestapo i w charakterze zakładnika wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Po sześciu tygodniach został zwolniony ze względu na zły stan zdrowia (już wtedy chorował na gruźli-

cę gardła oraz wystąpiła u niego częściowa utrata słuchu powstała na skutek uderzenia przez gestapowca). Do końca wojny Jaracz przebywał w sanatorium w Otwocku, gdzie uczestniczył w pracach konspiracyjnej Rady Teatralnej. W 1944 r. wyjechał do Lublina, aby tam podjąć występy sceniczne. Niestety, zaawansowana choroba uniemożliwiła mu pracę artystyczną. Pisał więc w tym czasie teoretyczne artykuły dotyczące wizji i roli teatru polskiego.

Stefan Jaracz zmarł 11 sierpnia 1945 r. w Otwocku, pochowany został w Warszawie na Cmentarzu Powązkowskim w Alei Zasłużonych. Mimo pozornie złych warunków aktorskich (niski, krępy, o chrapliwym głosie) stał się wielkim aktorem, którego gra elektryzowała i roztaczała "magiczną siłę nad uczuciami widzów". Przeszedł do legendy polskiej sztuki teatralnej.

B. S.

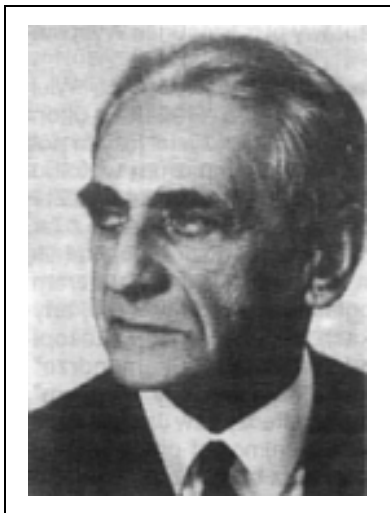
Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą Nr VI/26/70 nadała ulicy w dzielnicy Krzyż imię Stefana Jaracza.

BIBLIOGRAFIA:

1. Komarewicz J.: *Majster. W 50 rocznicę śmierci Stefana Jaracza. "Tarnowskie Echo Magazyn Informacyjny" 1995 nr 34 s. 12*
2. Krasieński E.: *Stefan Jaracz. Warszawa 1983*
3. Krasieński E.: *Teatr Jaracza. (Ateneum 1928-1938). Warszawa 1970*
4. Madejczyk L.: *Przyczynek do biografii Stefana Jaracza. "Zeszyty Tarnowskie" 1968 nr 1 s. 51-56*
5. Natanson W.: *Jaracz Stefan. W: PSB. T. 10. Wrocław 1962-1964 s. 603-605*
6. Przybyszewska M.: *Tarnowski słownik biograficzny [Tarnów 1991] s. 34-35*
7. *Słownik biograficzny teatru polskiego (1765 - 1965). Warszawa 1973*
8. Szlętyński H.: *Stefana Jaracza wznioły i zabłądzenia. Kraków, Wrocław 1984*
9. Wroczyński K.: *Wspomnienia o Stefanie Jaracz. Warszawa 1950*

MIECZYŚLAW JASTRUN

(1903 – 1983)



**POETA
PROZAIK
ESEISTA
TŁUMACZ**

*“/.../ idę główną ulicą miasta T.
Poznaję każdy prawie dom, każde
załamanie w perspektywie ulicy.
Wszystko to niby bardzo znane,
bliskie i zarazem obce i dalekie.
Nic, nic, ani jednej twarzy znajo-
mej. Tylko w uliczce, która zbiega
w dół, obok wilgotnego muru lice-
alnego, wysoki szum kasztanów*

*przejął mnie dreszczem dawnej tęsknoty. I zdawało mi się, że widzę na-
ocznie, jak nakładają się na siebie dwa moje czasy. Szedłem chwiejąc
się, niepewny, po wąskiej granicy tych dwóch czasów”.*

/Mieczysław Jastrun/

Mieczysław Jastrun pochodził z żydowskiej rodziny Józefa Agatsteina, który był lekarzem i Justyny z Wiensohnów. Urodził się 29 października 1903 r. w Korolówce w dawnym województwie tarnopolskim. Już od najmłodszych lat związany był z ziemią tarnowską, dokąd przeniosła się rodzina Agatsteinów. Mieszkali w różnych miejscowościach, w których pracował ojciec. Dzieciństwo spędził w Jodłowej, do szkoły powszechnej uczęszczał w Ryglicach. Często odwiedzał mieszkającego w Tuchowie wuja. W latach 1915–1919 przebywał w Krakowie, gdzie uczęszczał do gimnazjum. Z powodu wybuchu wojny polsko-bolszewickiej przerwał naukę i zaciągnął się jako ochotnik do armii polskiej. Nie uczestniczył jednak w walkach, gdyż w tym czasie ciężko zachorował na tyfus. Nie powrócił już do Krakowa, a ostatnie dwie klasy szkoły średniej ukończył w

Gimnazjum im. K. Brodzińskiego w Tarnowie. Mieszkał wtedy w Pleśnej, u swojej dawnej opiekunki (1921 – 1923). 9 marca 1920 r. Mieczysław wraz ze swoim starszym bratem Jerzym Stanisławem (późniejszy prof. Jerzy Gierowski) przyjął chrzest w kościele parafialnym w Jodłowej. Po zdaniu matury w tarnowskim gimnazjum Mieczysław Jastrun studiował polonistykę, germanistykę i filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W 1929 r. doktoryzował się u prof. Stanisława Windakiewicza na podstawie rozprawy pt.: „Stosunek Wyspiańskiego do Słowackiego”.

Mieczysław Jastrun jako poeta zadebiutował wierszem pt. „Wielki wóz” opublikowanym na łamach „Skamandra” (1925). Po ukończeniu studiów aż do 1939 r. pracował jako nauczyciel języka polskiego i propedeutyki filozofii w prywatnym gimnazjum w Kolbuszowej, następnie w Brześciu i Łodzi. Od 1929 r. należał do ZZLP a w 1930 został członkiem Polskiego Pen Clubu. Po wyjeździe z Tarnowa Jastrun utrzymywał kontakt z miastem, gdzie spotykał się z innym literatem – tarnowianinem Romanem Brandstaetterem. Rozwijał swą twórczość literacką ogłaszając liczne wiersze, artykuły i przekłady poetyckie w językach obcych w wielu czasopismach, m. in. w „Wiadomościach Literackich”, „Skamandrze”, „Gazecie Literackiej”, „Okolicy Poetów”, „Kamienie” czy „Ateneum”.

Po wybuchu drugiej wojny światowej, w grudniu 1939 r. Mieczysław Jastrun przedostał się do Lwowa. Tu zajmował się pracą translatorską z klasyki rosyjskiej i ukraińskiej oraz brał udział w redagowaniu polskich podręczników szkolnych. Po zajęciu Lwowa przez Niemców, w grudniu 1941 r. powrócił do Warszawy i włączył się w nurt tajnego nauczania oraz nawiązał współpracę z prasą konspiracyjną używając pseudonimu Jan Klonowicz. Aby uniknąć aresztowania przez gestapo przeniósł się do Międzyzlesia (lipiec 1944). Jeszcze przed zakończeniem wojny osiadł w Lublinie, gdzie pisał do tygodnika „Odrodzenie” (do 1949 r.) oraz pracował w redakcji „Wsi” i „Rzeczpospolitej”.

W jesieni 1945 r. Mieczysław Jastrun wyjechał do Łodzi. Wstąpił do PPR-u, pełnił funkcję zastępcy redaktora naczelnego „Kuźnicy”, w której ogłaszał swoje utwory. Od 1949 r. zamieszkał na stałe w Warszawie, rok później ożenił się z poetką Mieczysławą Buczkówną, tu urodził się ich syn Tomasz (poeta, felietonista, autor opowiadań dla dzieci), który podobnie jak rodzice rozwija twórczość literacką. Mieczysław Jastrun kontynuował pracę artystyczną publikując swoje utwory w wielu czasopismach i wydawnictwach. Prowadził także wykłady z poezji współczesnej na Uniwersytecie Warszawskim. W 1957 r. po za-

kazie wydawania miesięcznika "Europa", którego Jastrun był współzałożycielem, wystąpił z PZPR. Należał do sygnatariuszy "Listu 34" – pisarzy i uczonych występujących w obronie wolności słowa (1964). Był laureatem wielu nagród literackich, m. in.: Nagrody Polskiego Pen Clubu za przekłady z języka niemieckiego (1969), Nagrody Fundacji im. A. Jurzykowskiego w Nowym Jorku (1972). Na Uniwersytecie Warszawskim prowadził wykłady z zakresu poezji współczesnej.

Mieczysław Jastrun mimo iż mocno związany był z Tarnowem i jego najbliższymi okolicami, nie eksponował tych więzów, ani nie starał się ich podtrzymywać czy odnawiać. Jednak w jego twórczości, zwłaszcza prozatorskiej, znajduje się wiele wątków, odniesień czy wspomnień dotyczących tego czasu, kiedy tu żył i mieszkał, kiedy budziły się jego pierwsze fascynacje poetyckie, związki uczuciowe. Krainę dzieciństwa i młodości, "kraj snów" odkrywamy w "Dziennikach i wspomnieniach" (1955), "Pięknej chorobie" (1961) czy "Smudze światła" (1983).

Mieczysław Jastrun zmarł 22 lutego 1983 r. w Warszawie.

B. S.

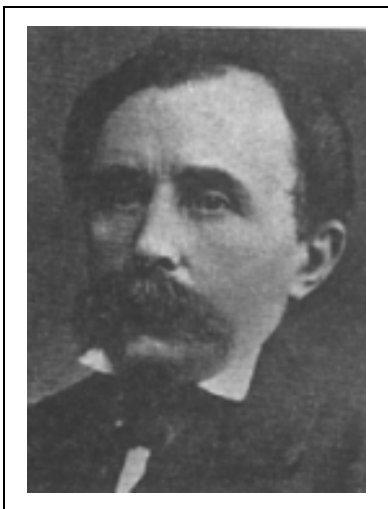
Rada Miasta Tarnowa uchwałą Nr XI/81/91 z dnia 21 lutego 1991 roku zmieniła nazwę dawnej ulicy Findera nadając jej imię Mieczysława Jastruna.

BIBLIOGRAFIA:

1. B. D.: *Jastrun Mieczysław 1903 – 1983. W: Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biograficzny. T. 3: G – J. Warszawa 1994 s. 403-409*
2. Bizan M.: *Jak daleko Bóg, jak blisko. Pamięci Mieczysława Jastruna (1903 – 1983). "W Drodze" 1983*
3. Kłak T.: *Smuga światła. Tarnowskie wspomnienia Mieczysława Jastruna. "Pogoń" 1993 nr 5 s. 6-7, 11*
4. Łukasiewicz J.: *Czas sztuki i czas historii – Mieczysław jastrun. W: Poeci dwudziestolecia międzywojennego. Pod red. Ireny Maciejewskiej. Warszawa 1982 s. 403-435*
5. Łukasiewicz J.: *Mieczysława Jastruna spotkania w czasie. Warszawa 1982*
6. *Mieczysław Jastrun. Jego związki z Ziemią Tarnowską. Tarnów 1998*
7. Morawczyński M.: *Od Raby do Wisłoki – szlakami pióra. Związki regionu tarnowskiego z literaturą. [Tarnów 1996]*
8. Rogoziński J.: *O poezji Mieczysława Jastruna. W: tegoż. Preteksty. Warszawa 1985*
9. *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny. Oprac. zespół pod red. Jadwigi Czachowskiej i Alicji Szałagan. T. 3: G-J Warszawa 1994 s.403-409*

KAROL KACZKOWSKI

(1822 – 1884)



**ADWOKAT
DZIAŁACZ
SPOŁECZNY I POLITYCZNY
POZYTYWISTA**

Karol Kaczkowski urodził się 4 listopada 1822 w Borowej w powiecie jasielskim jako syn Michała, zubożałego szlachcica i dzierżawcy owej wsi oraz Marii z Jaworskich. Dzieciństwo spędził w rodzinnym domu, gdzie pobierał pierwsze nauki. Po ukończeniu 10 lat rozpoczął naukę w tarnow-

skim gimnazjum, które ukończył w 1842 r. Następnie studiował prawo na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Podczas studiów podjął działalność patriotyczną i publicystyczną. Należał do tajnych organizacji spiskowych, brał czynny udział w spotkaniach Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, był jednym z przywódców przygotowywanego powstania lutowego 1846 r. Na parę dni przed wybuchem powstania nastąpiła fala aresztowań, zarówno w Wielkopolsce jak i w Galicji. Kaczkowski został osadzony w jednym z najcięższych więzień, mieszczącego się w pokarmelitańskich budynkach we Lwowie. Tu przetrzymywano go przez 2 lata bez udowodnienia winy. Po zwolnieniu został relegowany z uczelni bez prawa powrotu i oddany pod nadzór policyjny. Ogłoszona w marcu 1848 r. amnestia dla więźniów politycznych pozwoliła wrócić Karolowi na studia, które ukończył w tym samym roku. Mianowany został nauczycielem matematyki w gimnazjum w Rzeszowie, pracy tej jednak nie podjął z powodu wybuchu walk ludowych we Lwowie. Kaczkowski stanął na barykadach miasta jako zwykły szeregowiec. Wkrótce awansował na jednego z dowódców, a gdy walki ustały, pertraktował warunki kapitulacji z generałem Hammersteinem.

Po wypadkach lwowskich Karol Kaczkowski osiedlił się w Tarnowie, gdzie rozpoczął praktykę adwokacką u dra Józefa Stojalowskiego. Zamieszkał w kamienicy przy ul. Bankowej 5 – obecnie jest to ulica nazwana jego imieniem – gdzie znajdowała się także jego kancelaria adwokacka i założony przez niego Dom Komisowy Banku Galicyjskiego. Jednocześnie wiele publikował w lwowskiej prasie. W 1855 r. otrzymał tytuł doktora praw i od tej pory mógł rozpocząć własną praktykę. Gdy wybuchło powstanie styczniowe 1863 r. dr Kaczkowski pesymistycznie ustosunkował się do niego, jednak czynnie włączył się w powstańcze działania, będąc reprezentantem głównej władzy powstańczej w zaborze austriackim.

Ostatni okres życia Karola Kaczkowskiego należy do najlepiej udokumentowanych przez źródła historyczne. Jest to czas autonomii galicyjskiej. Kaczkowski aktywnie działał na polu społeczno-politycznym, co sprawiło, że stał się jedną z najwybitniejszych osobistości Tarnowa w drugiej połowie XIX w.

W 1867 r. wybrany został do pierwszej autonomicznej rady miejskiej, spośród której wyłoniono pierwszego autonomicznego prezydenta miasta dra Wojciecha Bandrowskiego. Kaczkowski od samego początku sumiennie podchodził do swoich obowiązków radnego wykazując niezwykłą aktywność. Po sześciu miesiącach zrezygnował jednak z mandatu radnego, by poświęcić się pracy w radzie powiatowej. Będąc jej marszałkiem i wicemarszałkiem przyczynił się istotnie do rozwoju gospodarczego i społecznego powiatu tarnowskiego. Doprowadził do powstania 12 szkół ludowych, zadbał o godne warunki pracy i bytowania nauczycieli wiejskich, stworzył fundację dla biednych dzieci pragnących się kształcić, zakładał na wsiach kasy pożyczkowe, spichrze zbożowe, spowodował wybudowanie i odnowienie 64 km dróg. Po okresie pracy powiatowej powrócił do rady miejskiej. Również tutaj jego dorobek jest imponujący. M. in. dzięki niemu powołano do życia wiele instytucji takich jak: szkoły – ogrodnicza i handlowo-przemysłowa, Dom Komisowy, kasy – Zaliczkowa i Oszczędności, Bank Zastawniczy. Przewodniczył też Komitetowi Weteranów z 1831 r.

W 1884 r., po kolejnym wygraniu wyborów przez stronnictwo Kaczkowskiego doszło na łamach prasy do personalnej nagonki na niego, prawdopodobnie w wyniku której Karol Kaczkowski 17 marca 1884 r. popełnił samobójstwo. Otaczany za życia ogromnym szacunkiem i cieszący się powszechnym autorytetem jego pogrzeb zgromadził 14 tys. osób i stał się manifestacją mieszkańców Tarnowa i całego powiatu tarnowskiego. Dr Karol Kaczkowski pocho-

wany został na Cmentarzu Starym w Tarnowie. Jego grób ozdobiony charakterystyczną ściętą kolumną znajduje się przy głównej alei cmentarza. W 1995 r. grób został odnowiony ze środków rady miejskiej.

B. S.

Ulica Karola Kaczkowskiego powstała wkrótce po jego śmierci czyli w 1884 r., utworzono ją z ul. Bankowej, przy której mieszkał. Nazwa ulicy istniała do 1975 r., kiedy przemianowano ją na ul. S. Petöfiego. Do dawnej nazwy ulicy Karola Kaczkowskiego powrócono w 1991 r. uchwałą Rady Miasta Nr XI/81/91 z dnia 21 lutego 1991 r., dzięki inicjatywie Antoniego Sypka.

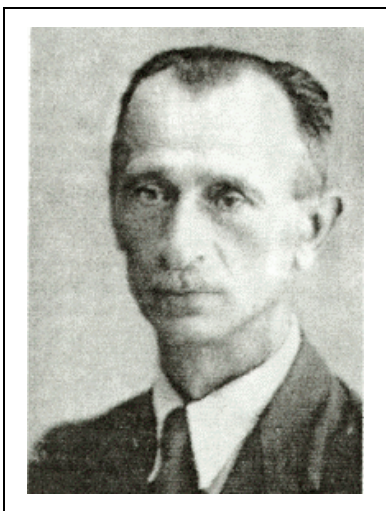
BIBLIOGRAFIA:

1. Chłędowski K.: Pamiętniki. Kraków 1957
2. Dr Karol Kaczkowski. "Unia" 1884 nr 6 s. 1-4 [nekrolog]
3. Kunisz A.: Udział ziemi tarnowskiej w powstaniu styczniowym. Kraków 1990
4. Sypek A.: Kaczkowski Karol (1822 – 1884). W: Potępa St., Sypek A., Trusz M. Cmentarz Stary w Tarnowie. Przewodnik. Tarnów 1991 s. 109-111
5. Sypek A.: Karol Kaczkowski. Tarnów 1990
6. Sypek A.: Zagubiona ulica, odszukana fotografia. "Magazyn Informacyjny TEMI" 1989 nr 14 s. 9, il.

K A S P R Z Y K O W I E

STANISŁAW KASPRZYK (1890 – 1971)

**PEDAGOG
NAUCZYCIEL
TAJNEGO NAUCZANIA**



Urodził się 26 kwietnia 1890 roku w Trąbkach koło Wieliczki w rodzinie Józefa i Marii z domu Satora. Ukończył Szkołę Wydziałową Męską w Wieliczce i Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Po złożeniu egzaminu dojrzałości w 1912 r. zapisał się na Uniwersytet Jagielloński. Przez cztery semestry studiował prawo, następnie od 1915 r. rolnictwo na Wydziale Filo-

zoficznym UJ – studiów tych jednak nie zakończył przepisowymi egzaminami. W czasie I wojny światowej dwukrotnie służył w Legionach Polskich (od 1914 r. do 1915 r. i ponownie od 1917 r. do 1918 r.). W 1916 r. poślubił Stefanię z domu Spadlik. Z małżeństwa tego urodziło się pięcioro dzieci: Zofia (ur. 1917 r.), Anna (ur. 1918 r.), Stefan (ur. 1920 r.), Krystyna (ur. 1922 r.) i Maria (ur. 1925 r.).

W 1919 r. Stanisław Kasprzyk objął posadę nauczyciela przyrody w prywatnych gimnazjach (męskim i żeńskim) w Radomsku. Od 1920 r. do 1930 r. pracował w prywatnym gimnazjum w Rawie Mazowieckiej (od 1922 r. Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne Stefanii Kasprzykowej). Uczył w nim przyrody; pełnił również funkcję dyrektora. W latach 1930 i 1931 złożył egzaminy z nauk biologicznych na nauczyciela szkół średnich ogólnokształcących i seminariów. W Rawie Mazowieckiej był członkiem rady miasta (przez dwie kadencje), członkiem sejmiku samorządowego, członkiem, a następnie wiceprzewodniczącym Rady Szkolnej Powiatowej.

W 1931 r. wraz z rodziną przeprowadził się do Zbylitowskiej Góry koło Tarnowa, gdzie podjął pracę w Prywatnej Szkole Powszechnej Zgromadzenia Najświętszego Serca Jezusowego i w Seminarium Gospodarczym tegoż Zgromadzenia. Następnie od 1933 r. uczył w Prywatnej Szkole Powszechnej im. Michaliny Mościckiej w Mościcach, a od 1935 r. w Publicznej Szkole Powszechnej w Mościcach. W okresie tym ukończył kilka kursów, m.in. kurs dla kandydatów na instruktorów modelarstwa lotniczego (1935) i kurs modelarstwa okrętowego (1939), które uprawniały go do prowadzenia zajęć z modelarstwa w szkołach średnich i powszechnych. Zaangażował się również w pracę w rodzącym się na terenie Mościc ruchu harcerskim. Był jednym z głównych organizatorów Koła Przyjaciół Harcerstwa, ukończył kurs harcerski dla nauczycieli (1935), prowadził szkolenia dla przyszłych zastępowych i drużynowych, organizował wycieczki krajoznawcze, jeździł jako opiekun na obozy harcerskie, a w 1938 r. został opiekunem III Drużyny Harcerzy im. J. Sobieskiego. Od grudnia 1939 r. do stycznia 1945 r. Stanisław Kasprzyk prowadził tajne nauczanie w zakresie szkoły średniej w Zbylitowskiej Górze. Po wojnie wrócił do pracy w Szkole Powszechnej w Mościcach, potem przez rok pełnił funkcję kierownika Szkoły Powszechnej w Wierzchosławicach. Od 1948 r. do 1955 r. uczył chemii w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Mościcach (od 1950 r. Państwowe Liceum Ogólnokształcące, a od 1965 r. IV Liceum Ogólnokształcące).

Stanisław Kasprzyk był pedagogiem cenionym, zarówno przez przełożonych jak i przez młodzież. Za zasługi dla oświaty i wychowania odznaczony został Złotą Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego (1967), natomiast za wkład w odzyskanie niepodległości Krzyżem Niepodległości (1937). Jako były legionista należał do Związku Legionistów Polskich; w tarnowskim oddziale w latach 30. pełnił funkcję członka Zarządu. Był również aktywnym działaczem ludowym – od czasów studenckich należał do PSL, a po rozłamie w łonie Stronnictwa do PSL-"Piast". Również w pierwszych latach po II wojnie światowej był członkiem PSL i Związku Samopomocy Chłopskiej.

Stanisław Kasprzyk zmarł 8 listopada 1971 r. w Rawie Mazowieckiej. Spoczął w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Mościcach.

E. S.

STEFANIA KASPRZYK (1890-1981)

**PEDAGOG
ORGANIZATORKA
I NAUCZYCIELKA
TAJNEGO NAUCZANIA**



Urodziła się 21 grudnia 1890 roku w Krakowie w rodzinie Jana i Zofii Spadlików. W 1911 r. ukończyła Prywatne Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Jadwigi w Krakowie i Seminarium Nauczycielskie Żeńskie. Po złożeniu egzaminu dojrzałości rozpoczęła studia matematyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i podjęła pracę jako prywatna nauczycielka. W 1913 r. wyjechała do Paryża, by kontynuować studia na Sorbonie. Wybuch I wojny światowej zmusił ją do powrotu do Polski. W 1916 r. poślubiła Stanisława Kasprzyka, w roku następnym urodziła córkę Zofię, a dwa lata później Annę.

Po zakończeniu I wojny światowej Stefania Kasprzykowa wyjechała na kielecczynę i tam w Sędziszowicach koło Kazimierzy Wielkiej przez rok pracowała w szkole prywatnej. W 1919 r. podjęła pracę w Radomsku jako nauczyciel gimnazjalny – uczyła matematyki, fizyki i języka niemieckiego. W 1920 r. urodziła syna Stefana. Wkrótce potem przeniosła się wraz z rodziną do Rawy Mazowieckiej, gdzie zatrudniła się jako nauczycielka matematyki i fizyki w prywatnych gimnazjach – męskim i żeńskim. Po połączeniu tych gimnazjów w jedną placówkę, została w 1922 r. jej właścicielką, a szkoła przyjęła nazwę Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne Stefanii Kasprzykowej. W Rawie Mazowieckiej pracowała do 1930 r. W tym okresie urodziła jeszcze dwie córki: w 1922 r. Krystynę, w 1925 r. Marię.

Po przeprowadzce do Zbylitowskiej Góry k/Tarnowa w 1931 r. objęła posadę nauczycielki w tamtejszym Prywatnym Gimnazjum Żeńskim Zgroma-

dzenia Najświętszego Serca Jezusowego oraz w Seminarium Gospodarczym prowadzonym przez to Zgromadzenie. Tuż po wybuchu II wojny światowej zorganizowała tajne nauczanie na poziomie szkoły średniej, w którym aktywny udział wzięła cała jej rodzina. Na początku 1940 r. komplety prowadzone przez Kasprzyków podporządkowane zostały Komisji Oświecenia Publicznego, a w 1943 r. Ośrodkowi Tajnego Nauczania w Mościcach. Po wyzwoleniu Stefania Kasprzyk już 1 lutego 1945 r. podjęła pracę w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Mościcach (późniejsze Państwowe Liceum Ogólnokształcące, a od 1965 r. IV Liceum Ogólnokształcące). W szkole tej pracowała aż do 1966 r. Przez pewien czas uczyła również w Szkole Rolniczej w Pilczy Żelichowskiej koło Olesna.

W 1971 r. Stefania Kasprzykowa przeniosła się wraz z mężem do Rawy Mazowieckiej do córki Marii. Zmarła dziesięć lat później 8 sierpnia 1981 r. Pochowana została w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Mościcach.

Stefania Kasprzykowa, podobnie jak jej mąż, była cenionym i cieszącym się szacunkiem młodzieży pedagogiem. Za swą działalność i za pracę pedagogiczną odznaczona została Medalem Niepodległości (1938), Złotą Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego (1974) i Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1980). Nauczycielskie tradycje w rodzinie Kasprzyków były bardzo silne. W ślady Stefanii i Stanisława poszły ich córki: Zofia i Krystyna wykładały na Uniwersytecie Warszawskim, Anna była nauczycielką w IV LO w Tarnowie, a Maria w Policealnym Studium Zawodowym Hodowli Drobiu w Rawie Mazowieckiej.

E. S.

STEFAN KASPRZYK (1920 – 1944)



**HARCERZ
ŻOŁNIERZ
SZARYCH SZEREGÓW
PS. „DZIK”**

*„To co się stanie
kodeksem dziejów...
...wyście pisali krwią
i nadzieją”.
/M. Jastrun/*

Urodził się 18 lutego 1920 roku w Radomsku (obecnie woj. łódzkie) w nauczycielskiej rodzinie Stefanii i Stanisława Kasprzyków. Początkowo naukę pobierał w domu, następnie przez rok uczęszczał do Gimnazjum Państwowego w Krasnym Stawie, a od 1931 r. do III Gimnazjum w Tarnowie (wtedy to rodzina Kasprzyków zamieszkała w Zbylitowskiej Górze pod Tarnowem). W 1932 r. wstąpił do ZHP. W harcerstwie pracował jako zastępowy i przyboczny. W okresie nauki gimnazjalnej należał do Koła Sportowego Uczniów III Gimnazjum, był członkiem Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, ukończył II stopień przysposobienia wojskowego w 16 Pułku Piechoty w Tarnowie. W 1938 r. zdał maturę. W 1939 r. ukończył Wołyńską Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim ze stopniem podchorążego.

Po wybuchu II wojny światowej włączył się w pracę konspiracyjną. Uczył na tajnych kompletach zorganizowanych przez jego rodziców w Zbylitowskiej Górze, a pod pseudonimem „Dzik” działał aktywnie w mościckim podziemiu. Był bliskim współpracownikiem hm. Wincentego Muchy, tworzącego na terenie Mościc struktury tajnego harcerstwa. Dowodził Grupami Szturmowymi Szarych Szeregów, które w 1943 r. weszły w skład mościckiej placówki AK "Monika" (stanowiły III pluton I kompanii). Prowadził różnego rodzaju szkolenia,

m.in. wojskowe. Zorganizował trwający od 5 października 1942 r. do 15 października 1943 r. kurs podchorążych (udział w kursie wzięli: Jerzy Wojnarski ps. „Szary”, Władysław Sokół ps. „Partenau”, Zdzisław Szymanowski ps. „Mietek”, Zbigniew Michalik ps. „Pomrów” i Jerzy Olszewski ps. „Pająk”). Brał udział w akcjach sabotażowych i zbrojnych, m.in. w czerwcu 1944 r. dowodził tragicznie zakończoną akcją – zginął wówczas Jerzy Wojnarski ps. „Szary” – w Grabinach k/Dębicy. W 1943 r. ukończył kurs podharcmistrowski i rozkazem Kwatery Głównej „Pasieka” Nr L. 7 z dnia 27 grudnia 1943 r. uzyskał stopień podharcmistra. W roku następnym uczestniczył w szkoleniu kierowców samochodowych (kurs został zawieszony ze względu na liczne aresztowania).

Stefan Kasprzyk zginął 29 lipca 1944 r. Tego dnia grupa „Dzika” – wyznaczona do osłony przesyłki dla Inspektoratu AK w Tarnowie przywiezionej samolotem „Dakota” z Brindisi w ramach akcji „III Most” (przerzut części rakiety V-2 do Anglii) – znalazła się we wsi Biała k/Tarnowa. Tam doszło do nieprzewidzianej potyczki z Niemcami. W walce zginęli Mieczysław Tenerowicz, Władysław Sokół, a ciężko ranny „Dzik” został dobity strzałem w tył głowy. Poległych pochowano w zbiorowej mogile na cmentarzu w Klikowej k/Tarnowa. 25 listopada 1945 r., dzięki staraniom komitetu obywatelskiego pod przewodnictwem ks. Stanisława Indyka, ekshumowano ich zwłoki i złożono na mościckim cmentarzu we wspólnej kwaterze wraz z żołnierzami AK z placówki „Monika”. W 1982 r. w Białej stanął pomnik, którego projekt wykonał artysta rzeźbiarz Marek Benewiat, poświęcony pamięci S. Kasprzyka, M. Tenerowicza i W. Sokoła. Każdego roku, pod koniec lipca przy tym pomniku odbywają się uroczystości patriotyczne. Nazwisko Stefana Kasprzyka umieszczone zostało również na Pomniku Ofiar Faszyzmu w Mościcach, odsłoniętym w 1975 r., autorstwa Jacka Sumary oraz na pamiątkowej tablicy w kościele XX. Filipinów w Tarnowie.

E. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie na wniosek p. Marii Żychowskiej uchwałą Nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. jednej z ulic w Zbylitowskiej Górze nadała imię Kasprzyków.

BIBLIOGRAFIA:

1. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu. T. 1: Lata 1926-1945. Tarnów 2000*
2. Grygiel W.: *Szlakiem harcerskim i szaro-szeregowym. Tarnów 1995*
3. Łysoń Z.: *Partyzanci z „Moniki”. „Tarnowskie Azoty” 1997 nr 44 s. 5*
4. *Materiały do dziejów ZHP. Archiwum Państwowe w Tarnowie, sygn. ZHP - E, ZHP – J*
5. Płachno B.: *Ulica Kasprzyków. „Nasza Parafia” 2000 nr 2 s. 9*
6. Sterkowicz Cz.: *Stanisław Kasprzyk. „Echo Tarnowa” 1995 nr 52 s. 6*
7. Sterkowicz Cz.: *Szkolnictwo jawne i tajne w powiecie tarnowskim w latach 1939-1945. Tarnów 2001*
8. Sterkowicz Cz.: *Żołnierze z Szarych Szeregów. „Tarnowskie Azoty” 1997 nr 25 s. 5*
9. *Teki Kasprzyków. Archiwum Państwowe w Tarnowie*
10. Warżel A.: *Działalność tarnowskiego oddziału Związku Legionistów Polskich w latach 1919-1945. Tarnów 1998*
11. Żychowska M.: *Harcerstwo mościckie 1934-1939. Tarnów 1990*
12. Żychowska M.: *Harcerstwo tarnowskie 1910-1975. Tarnów 1984*
13. Żychowska M.: *Harcerstwo Ziemi Tarnowskiej 1910-1939. Tarnów 1992*
14. Żychowska M.: *Żołnierze Szarych Szeregów z Hufca Mościce. „Tem” 1982 nr 23 s. 5, 8*

FRANCISZEK KRUSZYNA **(1889 – 1940)**



**INŻYNIER ROLNIK
LEGIONISTA
PEDAGOG
ORGANIZATOR
TAJNEGO NAUCZANIA
I SŁUŻBY ZWYCIĘSTWU
POLSKI
W TARNOWIE
KAPITAN ZWIĄZKU
WALKI ZBROJNEJ**

Franciszek Kruszyna urodził się 17 sierpnia 1889 r. w Biskupicach koło Wieliczki w rodzinie chłopskiej Józefa i Marianny z Sobczyków. Do szkoły powszechnej uczęszczał w swojej rodzinnej wsi, a następnie podjął naukę w Gimnazjum w Krakowie – Podgórzu, które ukończył w 1911 r. W latach gimnazjalnych należał do “Promienistych” oraz Polowych Drużyn Sokoła. W 1914 r. został zmobilizowany do armii austriackiej. Po roku dostał się do II Brygady Legionów Polskich, w których walczył w stopniu sierżanta do 1917 r. Rozpoczął wtedy studia w Akademii Rolniczej w Dublanach uzyskując dyplom inżyniera rolnika (1920). W okresie studiów jako ochotnik brał udział w walkach niepodległościowych z Ukraińcami w obronie Lwowa i Dublan.

Na początku lat 20-tych Franciszek Kruszyna podjął pracę jako agromom w powiatach limanowskim, nowosądeckim i grybowskim, był również nauczycielem w szkole rolniczej w Łososinie Dolnej i gimnazjalnym w Grybowie. Uzyskawszy dyplom kwalifikacji zawodowych, uprawniający do nauczania przyrody, fizyki i chemii, na stałe związał się z Tarnowem, gdzie podjął pracę w II Gimnazjum im. Hetmana J. Tarnowskiego, a następnie już jako stały nauczyciel

w I Gimnazjum im. K. Brodzińskiego. W tarnowskich gimnazjach pracował nieprzerwanie w latach 1925–1939.

W okresie międzywojennym prof. Franciszek Kruszyna aktywnie działał w różnych ugrupowaniach społecznych i w Związku Nauczycielstwa Polskiego. Był także organizatorem Związku Legionistów Polskich w Tarnowie i jego prezesem w latach 1930-1931. W czasie swojej prezesury doprowadził m. in. do sfinalizowania budowy Grobu Nieznanego Żołnierza, którego pomysłodawcą był architekt inż. Bronisław Kulka. Pomnik uroczystie odsłonięto 28 czerwca 1931 r. W sierpniu 1931 r. zorganizował X Zjazd ZLP, na obradach którego gościł prezydent Ignacy Mościcki. Franciszek Kruszyna zdobył również dla Związku budynek przy ul. Krasińskiego 38, gdzie ZLP znalazł swoją siedzibę, poświęconą 19 marca 1933 r. W 1990 r. reaktywowano w Tarnowie Związek Legionistów Polskich i odzyskano utraconą siedzibę. Dzięki staraniom podjętym przez dzieci legionistów urządzono w niej Izbę Pamięci Tarnowskiego Związku Legionistów Polskich ze stałą ekspozycją.

Po wybuchu drugiej wojny światowej prof. Franciszek Kruszyna przystąpił do pracy konspiracyjnej organizując na terenie Tarnowa Służbę Zwycięstwu Polski (1.IX.1939–I.1940), przekształconą następnie w Związek Walki Zbrojnej (I.1940–14.II.1942), z którego 14 lutego 1942 r. ukonstytuowała się Armia Krajowa. Pełniąc służbę w SZP–ZWZ Franciszek Kruszyna awansowany został do stopnia kapitana. Jako żołnierz nie porzucił jednak pracy pedagogicznej i stał się jednym z głównych organizatorów Tajnego Nauczania, wpajając swoim wychowankom nie tylko wiedzę przedmiotową, ale także miłość do ojczyzny i potrzebę walki z okupantem. Jego działalność konspiracyjna została szybko zauważona przez gestapo i już w listopadzie 1939 r. został aresztowany. Wkrótce zwolniono go, jednak w maju 1940 r. nastąpiło kolejne aresztowanie.

Franciszek Kruszyna przebywał w więzieniu gestapo przy ul. Urszulańskiej, gdzie przeszedł gehennę przesłuchań. Nie wydawszy nikogo, 27 maja 1940 r. został zamordowany. Na usilne zabiegi rodziny i przyjaciół Niemcy zezwolili na cichy pogrzeb, który się odbył na Starym Cmentarzu w Tarnowie. Prof. Franciszek Kruszyna spoczywa w kwaterze zasłużonych.

Franciszek Kruszyna odznaczony był licznymi odznaczeniami, m. in.: Medalem za Obronę Lwowa 1918, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi. Jego nazwisko umieszczone zostało na tablicy

upamiętniającej poległych żołnierzy AK Ziemi Tarnowskiej w Kościele XX. Filipinów oraz na tablicy poświęconej poległym i pomordowanym profesorom i uczniom I Gimnazjum w Tarnowie.

B. S.

Dzięki inicjatywie dr Marii Żychowskiej Rada Miasta Tarnowa uchwałą Nr XIII/112/95 z dnia 23 lutego 1995 r. nadała ulicy w dzielnicy Dąbrówka Infulacka imię Franciszka Kruszyny.

BIBLIOGRAFIA:

1. Kruszyna Franciszek. W: Czy wiesz kto to jest? T. 2. Warszawa 1984 s. 160 (reprint)
2. Przybyszewska M.: Tarnowski Słownik Biograficzny. [Tarnów 1991] s. 39-40
3. Sterkowicz Cz.: Poczet tarnowskich pedagogów. Franciszek Kruszyna (1889 – 1940). "Tarnowskie Echo Magazyn Informacyjny" 1995 nr 48 s. 6
4. Warzel A.: Działalność Tarnowskiego Oddziału Związku Legionistów Polskich w latach 1919-1945. Tarnów 1998
5. Wiatr B.: Historia jednej mogiły. "Gazeta Wyborcza" 1995 nr 24, dod. "Gazeta w Tarnowie" s. 2
6. Wywiad z córką Fr. Kruszyny p. Barbarą Wiatr przeprowadzony przez autorkę biogramu (1998)

**EUGENIUSZ FELICJAN
KWIATKOWSKI
(1888 – 1974)**



**INŻ. CHEMIK
DYREKTOR
PAŃSTWOWEJ FABRYKI
ZWIĄZKÓW AZOTOWYCH
W MOŚCICACH
BUDOWNICZY GDYNI
MINISTER I WICEPREMIER
W RZĄDACH II RP
AUTOR KONCEPCJI
CENTRALNEGO OKRĘGU
PRZEMYSŁOWEGO**

*“W tym bowiem miejscu Europy,
gdzie leży Polska istnieć może tylko
państwo silne, rządne, świadome swych trudności i swego celu, wolne,
rozwijające bujnie indywidualne wartości każdego człowieka, a więc
demokratyczne, zwarte i zorganizowane, solidarne i silne wewnętrznie,
budzące szacunek na zewnątrz, przeniknięte walorami kultury i cywili-
zacji, państwo nowoczesne, zachodnie mnożące w wyścigu pracy własne
wartości materialne i moralne. Czy możemy wahać się, stojąc u drogo-
wskazu, gdzie pójść?”*

/Eugeniusz Kwiatkowski/

Eugeniusz Kwiatkowski urodził się 30 grudnia 1888 r. w Krakowie. Jego ojciec Jan był inż. kolejowym, matka Wincenta pochodziła ze znanej krakowskiej rodziny mieszczańskiej Moszczeńskich. Dzieciństwo spędził w Czernichowcach na granicy Podola i Wołynia, uczęszczał do gimnazjum oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem, a w latach 1907–1910 studiował chemię na Politechnice Lwowskiej. Studia ukończył w 1912 r. na Uniwersytecie w Mona-

chium, gdzie uzyskał dyplom inżyniera chemika. W okresie nauki we Lwowie związał się z młodzieżowymi organizacjami niepodległościowymi "Zet" i "Zarzewie", a następnie był członkiem Polskich Drużyn Strzeleckich. Praktykę zawodową zdobywał w Łodzi, Lwowie i Lublinie, gdzie zastał go wybuch I wojny światowej. Kwiatkowski walczył najpierw w Legionie Wschodnim, później w Legionach Polskich i konspirował w Polskiej Organizacji Wojskowej. W okresie wojny polsko-bolszewickiej pracował w Głównym Urzędzie Zaopatrzenia Armii przy Ministerstwie Spraw Wojskowych. Nie wiązał jednak swej przyszłości z armią i w 1921 r. wystąpił z wojska w stopniu porucznika.

Eugeniusz Kwiatkowski podjął pracę naukową na Politechnice Warszawskiej, uzyskał też docenturę. Już w 1923 r. jego kolega z Polskiego Towarzystwa Chemicznego prof. Ignacy Mościcki wezwał go do współkierowania przejętą od Niemców fabryką chemiczną w Chorzowie. Kwiatkowski został jej dyrektorem technicznym. Po przewrocie majowym w 1926 r. powołany został do Warszawy na stanowisko ministra przemysłu i handlu w rządzie Kazimierza Bartła. Funkcję tę pełnił przez 4 lata. W tym czasie przyczynił się do przyspieszenia budowy portu i miasta Gdyni, zapoczątkował rozwój towarzystw żeglugowych oraz sprawował pieczę nad budową najnowocześniejszej w owym czasie Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach pod Tarnowem, której w 1931 r. został naczelnym dyrektorem. W tym roku wydał swe fundamentalne dzieło pt. „Dysproporcje. Rzecz o Polsce przeszłej i obecnej”. Rok później z jego inicjatywy utworzono Zjednoczone Fabryki Państwowe Związków Azotowych, w skład których weszły fabryki: mościcka, chorzowska i Spółka Akcyjna "Azot" w Borach koło Jaworzna. Kolejny raz powołany na rządowe stanowiska pełnił w latach 1935–1939 funkcje ministra skarbu i wicepremiera w gabinetach Mariana Zyndrama-Kościałowskiego (1935–1936) i Felicjana Sławoja-Składkowskiego (1936–1939) kierując całokształtem życia gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej. Jego najważniejszą ideą gospodarczą była budowa zakładów w ramach planu Centralnego Okręgu Przemysłowego. Powstały wtedy: huta stali w Pławnie (wkrótce przemianowana na Stalową Wolę), fabryka celulozy w Niedomicach, fabryka gum jezdnych w Dębicy, elektrownia z zaporą na Dunajcu w Rożnowie, zakłady przemysłu lotniczego w Rzeszowie i Mielcu.

Po wybuchu II wojny światowej udał się na emigrację, w Rumunii jednak został internowany. Poświęcił się wtedy badaniom nad problemami historii gospodarczej świata. Powrócił do kraju w 1945 r., gdy otrzymał stanowisko

kierownika Delegatury Rządu do Spraw Wybrzeża i przewodniczącego Komisji Planu Rozbudowy Trójmiasta. Eugeniusz Kwiatkowski zapalił się do tej pracy, mógł powrócić nad ukochane morze. Szybko się jednak okazało, że nie może realizować swoich planów gospodarczych, nie zgadzały się bowiem z linią polityczną nowego rządu. Kategoryczna odmowa Kwiatkowskiego na wstąpienie do PPR-u stała się bezpośrednią przyczyną usunięcia go w kwietniu 1948 r. z Delegatury i pozbawienia jakichkolwiek działań, w tym również naukowych (był autorem wielu rozpraw naukowych) i dydaktycznych (wykładał historię gospodarczą świata na Uniwersytecie Jagiellońskim i Wyższej Szkole Handlu Morskiego w Gdyni). Władze PRL-u usunęły go także z rodzinnej willi w Gdyni i zabroniły pobytu na wybrzeżu. Wyjechał wtedy do córki Ewy mieszkającej w Krakowie. Po wygaśnięciu mandatu poselskiego w 1952 r. przyznano mu skromną emeryturę i zezwolono na wydawanie książek o tematyce technicznej z zakresu chemii. Był członkiem licznych towarzystw naukowych, współpracował z czasopismami fachowymi i „Tygodnikiem Powszechnym”. W 1973 roku jeszcze raz sięgnięto do jego olbrzymiej wiedzy dotyczącej gospodarki morskiej i poproszono go o konsultację planu budowy Portu Północnego.

Pod koniec lat pięćdziesiątych (1957 i 1959) Eugeniusz Kwiatkowski przybył do Tarnowa na zaproszenie ówczesnych dyrektorów Zakładów Azotowych w Mościcach. Zwiedził wtedy fabrykę, osiedle fabryczne i osiedle „Za torem”, a także nowo wybudowany mościcki kościół parafialny pod wezwaniem N.M.P. Królowej Polski oraz willę, w której mieszkał, zaadaptowaną później na Dom Chemika. Tarnowianie hojnie uczcili tego wybitnego męża stanu – na jego cześć odsłonięto tablicę pamiątkową w holu budynku dyrekcji Zakładów Azotowych w Mościcach, jego imieniem nazwano pobliski park, jedną z głównych mościckich ulic, a na początku lat dziewięćdziesiątych Zakłady Azotowe otrzymały jego imię, natomiast w 110 rocznicę urodzin (czerwiec 1998) E. Kwiatkowski wybrany został na patrona Szkoły Podstawowej Nr 17 mieszczącej się przy ul. Norwida w dzielnicy Dąbrówka Infulacka.

Na kilka tygodni przed śmiercią w lipcu 1974 roku E. Kwiatkowski otrzymał tytuł doktora honoris causa nauk ekonomicznych Uniwersytetu Gdańskiego. Zmarł 22 sierpnia 1974 r. w wieku 86 lat. Pochowany został w rodzinnym grobowcu na Cmentarzu Rakowickim a mszę św. za zmarłego odprawił Karol Kardynał Wojtyła, który powiedział m. in.: *“Logika tego życia wymaga, aby modlitwa za jego duszę popłynęła z wawelskiej katedry”*. Z woli Kardynała

trumna E. Kwiatkowskiego okryta narodową flagą przez pięć dni wystawiona była w Katedrze Wawelskiej.

E. Kwiatkowski był członkiem wielu towarzystw naukowych; odznaczono go m. in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski z Gwiazdą, Złotą Odznaką „Zasłużony Pracownik Morza”, Medalem 50-lecia Portu Gdyni. „W uznaniu znamienitych zasług dla Rzeczypospolitej Polskiej” prezydent Aleksander Kwaśniewski odznaczył pośmiertnie E. Kwiatkowskiego Orderem Orła Białego (13 czerwca 1997). Uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 stycznia 2002 r. ustanowiono rok 2002 Rokiem Eugeniusza Kwiatkowskiego.

B. S.

Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą Nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. zmieniła nazwę al. Lipowej w Tarnowie - Mościcach nadając jej imię Eugeniusza Kwiatkowskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – kolebka polskiej chemii – ostoja patriotyzmu*. T. 1: Lata 1926-1945. Tarnów 2000
2. Drozdowski M. M.: *Eugeniusz Kwiatkowski*. Wrocław 2001
3. Drozdowski M. M.: *Eugeniusz Kwiatkowski w polskiej historiografii i publicystyce historyczno-ekonomicznej*. Warszawa 1992
4. Drozdowski M. M.: *Eugeniusz Kwiatkowski. Człowiek i dzieło*. Kraków 1989
5. Drozdowski M. M.: *Przedmowa*. W: *“Rzecz najważniejsza Polska”*. Wybór myśli politycznych i społecznych. Kraków 1988 s. 5-17
6. Hofman L.: *Eugeniusz Kwiatkowski – jego życie i praca w setną rocznicę urodzin*. “Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego Ekonomia Transportu Lądowego” 1992 nr 20 s. 7-18
7. Janiec A.: *Gdziekolwiek jesteś panie inżynierze*. “Tarnowskie “Echo” Magazyn Informacyjny” 1994 nr 34 s. 6
8. Komarewicz J.: *Kwiatkowski przepędza z Mościc “czerwonego kata”*. “Tarnowski Magazyn Informacyjny TEMI” 1998 nr 25 s. 14
9. *Koncepcje gospodarcze Eugeniusza Kwiatkowskiego 1888-1974*. Konferencja naukowa. Koszalin 12 grudnia 2000. T. 1. Koszalin 2000
10. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*. Red. nauk. prof. Jacek M. Majchrowski. Warszawa 1994 s. 49 [biogram 89]
11. Kwiatkowska – Puget A.: *Oczy mojego ojca*. Rozmowa z ... starszą córką Eugeniusza Kwiatkowskiego – przedwojennego wicepremiera i ministra skarbu, współautora pomysłu utworzenia Centralnego Okręgu Przemysłowego, którego budowa ruszyła przed 60 laty. “Wieści” 1996 nr 45 s. 13
12. Kwiatkowski E.: *Diariusz. 1945 – 1947*. Gdańsk 1988
13. Nowak – Jeziorański J.: *Człowiek ze złota. Wspomnienie o Eugeniuszu Kwiatkowskim*. “Tygodnik Powszechny” 1996 nr 38 s. 6
14. Sypek A.: *2002 – Rok Eugeniusza Kwiatkowskiego*. „TEMI” 2002 nr 11 s. 10
15. Warżel A.: *Piłsudczycy w Mościcach. Z dziejów piłsudczykowskich ugrupowań politycznych w Państwowej Fabryce Związków Azotowych w Mościcach w latach 1927-1939*. Tarnów 1999
16. Zaręba J.: *Eugeniusz Kwiatkowski – romantyczny pragmatyk*. Warszawa 1998

**WŁADYSŁAW ALEKSANDER
LANGNER
(1896 – 1972)**



**WSPÓŁZAŁOŻYCIEL
POLSKIEJ DRUŻYNY
STRZELECKIEJ
W TARNOWIE
DOWÓDCA
OBRONY LWOWA
GENERAŁ DYWIZJI**

Władysław Langner urodził się 18 czerwca 1896 r. w Jaworowie koło Lwowa, jednak całe dzieciństwo i młodość spędził w Tarnowie, gdzie uczęszczał do gimnazjum. Maturę uzyskał w gimnazjum

w Nowym Targu. W Tarnowie związał się z Organizacją Młodzieży Niepodległej “Zarzewie”, a w 1913 r. był reprezentantem tej organizacji na Zjeździe Akademickim w Krakowie. W tym samym roku Władysław Langner wraz z bratem Mieczysławem oraz innymi gimnazjalistami założył w Tarnowie Polską Drużynę Strzelecką, paramilitarną organizację, która jawnie prowadziła regularne ćwiczenia wojskowe, kursy podoficerskie i instruktorskie, a wspólnie z innymi drużynami zorganizowane na większą skalę ćwiczenia taktyczne. Właśnie na jednym z takich kursów ukończył szkołę podoficerską. W późniejszym, choć już niedługim czasie z PDS rekrutowały się kadry polskiego narodowego wojska.

Od sierpnia 1914 r. do lipca 1917 r. Władysław Langner służył już w 1 Brygadzie Legionów, gdzie był dowódcą plutonu, a następnie kompanii otrzymując pierwszy awans oficerski do stopnia podporucznika (październik 1914). Po kryzysie przysięgowym wcielony został do armii austriackiej i wysłany na front włoski. Do polskiego wojska trafił ponownie w listopadzie 1918 r. i przez 10 lat pełnił funkcję dowódcy, kolejno: 5 Pułku Piechoty Legionów, 1PP Leg., 167

Bytomskiego Pułku Strzelców (późniejszy 75 PP) z awansem do stopnia podpułkownika, 40 PP we Lwowie – awans do st. pułkownika, 12 Dywizji Piechoty w Tarnopolu. W listopadzie 1928 r. płk Władysław Langner odwołany został do Warszawy, gdzie otrzymał stanowisko szefa Biura Ogólno-Administracyjnego przy Ministerstwie Spraw Wojskowych. Po trzech latach został zastępcą drugiego wiceministra spraw wojskowych i szefa administracji Armii. 1 stycznia 1934 r. awansowany do stopnia generała brygady, od sierpnia został dowódcą Okręgu Korpusu nr IV w Łodzi. Od 1938 r. aż do wybuchu drugiej wojny światowej był dowódcą O.K. nr VI we Lwowie, gdzie oprócz pełnienia swoich zawodowych obowiązków, związał się mocno z ruchem harcerskim. Był przewodniczącym Okręgu Lwowskiego ZHP obejmującego wtedy aż trzy województwa południowo-wschodnie, otaczał młodzież opieką wojskową i zawsze w okresie wakacyjnym służył pomocą w organizowaniu obozów harcerskich.

Podczas drugiej wojny generał Władysław Langner szczególnie zasłużył się w obronie Lwowa. Zaraz po otrzymaniu wiadomości o przekroczeniu przez Niemców linii Sanu przystąpił do organizowania obrony. Atak niemieckich dywizji nastąpił 12 września 1939 r. Przez dziesięć dni i nocy trwała bohaterska obrona miasta, którego początkowo broniły niewielkie liczebnie oddziały. W czasie walk szybko zaczęły przedzierać się do Lwowa różne oddziały polskie wzmacniające bardzo siły obrońców. Nie zawiodło także lwowskie harcerstwo, które podjęło służbę pomocniczą oraz ochotnicy, dla których już wkrótce zabrakło broni. Gen. Langner nie tylko bronił miasta, ale również atakował Niemców, nie dając im odpocząć. Te brawurowe ataki polskich oddziałów powodowały chaotyczne ucieczki nieprzyjaciela. Jednak niemiecki ostrzał artyleryjski, wprowadzenie oddziałów pancernych i rozbicie dywizji gen. Sosnkowskiego próbującego przedrzeć się przez blokadę spowodowały, że sytuacja obrońców stała się beznadziejna. Gen. Władysław Langner nie chcąc dopuścić do całkowitego zniszczenia miasta i zagłady mieszkańców podjął decyzję przekazania Lwowa nadciągającym wojskom radzieckim. 22 września wydał rozkaz złożenia broni i opuszczenia miasta. 18 listopada gen. Władysław Langner przedostał się za granicę i przez Rumunię dotarł do Francji, gdzie pozostawał do dyspozycji Naczelnego Wodza. Po upadku Francji udał się do Wielkiej Brytanii i tu w październiku 1940 r. mianowany został dowódcą 3 Brygady Strzelców w I Korpusie na terenie Szkocji. Był również członkiem Wojskowego Trybunału Orzekającego, pracował w sztabie Inspektora Wyszczolenia Wojska.

Od końca 1945 r. aż do demobilizacji pozostawał w dyspozycji szefa Sztabu Głównego gen. Stanisława Kopańskiego w Londynie. Po zakończeniu wojny władze emigracyjne mianowały Władysława Langnera generałem dywizji. Odznaczony był m. in. Złotym i Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyżem Niepodległości, czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Gen. Władysław Langner nie powrócił do kraju, pozostał w Anglii i gospodarował na farmie w Walii. Zmarł w listopadzie 1972 r. w Newcastle upon Tyne, gdzie został pochowany.

B. S.

Rada Miasta Tarnowa, z inicjatywy Antoniego Sypka, uchwałą Nr L1/447/98 z dnia 23 kwietnia 1998 r. jednej z ulic w dzielnicy Grabówka nadała imię gen. Władysława Langnera.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bartosz W.: Gen. dyw. Władysław Langner (189 –1972). „Zeszyty Wojnickie” 1995 nr 11 s. 8-9
2. Duraczyński E.: Rząd polski na uchodźstwie 1939 – 1945. Organizacja, personalia, polityka. Warszawa 1993
3. Generał Władysław Langner. W: Mierziński Z.: Generałowie II Rzeczypospolitej. Warszawa 1990 s. 159-165
4. Langner Władysław Aleksander. W: Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa 1994 s.131-132
5. Langner W.: Nie publikowany fragment dziennika generała Langnera. Oprac. Wojciech Włodarkiewicz. „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1996 nr 3 s. 178-190

LEDÓCHOWSCY



HERBU SZAŁAWA (SAŁAWA, SŁAWA) RODZINA BŁOGOSŁAWIONYCH

Tradycje rodowe Ledóchowskich sięgają XIV wieku, choć według legendy herbowej wywodzą się od dzielnego rycerza Halki, spokrewnionego z księciem kijowskim Włodzimierzem Wielkim. Władca ten, pod koniec X wieku miał wysłać z poselstwem do Konstantynopola trzech rycerzy, których zadaniem było poznać nową wiarę chrześcijańską. Po powrocie zdali oni relację z podróży swemu panu. Szczególnie jeden z nich – rycerz Halka – z wielką pasją opowiadał o chrześcijaństwie, gdyż już wtedy sam został wyznawcą tej religii. Ośmieszany przez innych dostojników dworskich wyzwiał na pojedynek trzech spośród nich a zatoczywszy mieczem wokół siebie okrąg stanął pośrodku. Trzej bluźniercy nie zdołali jednak pokonać Halki i wszyscy zostali położeni trupem. Książę Włodzimierz, będąc świadkiem tego niezwykłego zdarzenia, nadał Halce herb Saława (rus. sława) – to jest srebrny okrąg z trzema złotymi krzyżami pośrodku, na niebieskim tle. Nad tarczą umieszczono ramię z uniesionym do cięcia mieczem. Później dodano zawołanie: „Avorum respice mores” (łac. bacz na obyczaje przodków). Herb ten zwany jest również Nawrotnikiem (rus. nawrócony).

Ponoć od tego właśnie dzielnego rycerza miał się wywodzić w prostej linii historyczny już rycerz – również Halka żyjący w XIV wieku. Z biegiem czasu ród Halków Saławitów podzielił się na trzy rodziny biorące swe nazwiska od głównej siedziby, z których najświetniejszą gałąź stanowili Ledóchowscy z Ledóchowa na Wołyniu. W XIV w. Nestor Halka Saławita otrzymał od króla Kazi-

mierza Wielkiego w nagrodę zasług dobra w powiecie krzemienieckim. Następne pokolenia Saławitów Ledóchowskich wpisały się męstwem i pobożnością w dzieje narodu polskiego. Piastowali oni najczęściej urzędy kasztelana bractawskiego, wołyńskiego, starosty włodzimierskiego, wojewody czernihowskiego; byli posłami, duchownymi, misjonarzami, wojskowymi.

Bezpośredni związek rodziny Ledóchowskich z regionem Tarnowskim datuje się na rok 1882, kiedy hrabia Antoni Halka-Ledóchowski, syn generała Ignacego Hilarego, zakupił majątek ziemski w Lipnicy Dolnej i Królówce. Gen. Ignacy Ledóchowski (1786-1870) walczył m. In. pod wodzą ks. Józefa Ponia-towskiego, w powstaniu listopadowym dowodził obroną twierdzy Modlin. Mimo kapitulacji, zdobywszy uznanie u wroga, mógł z honorami opuścić twierdzę wraz ze wszystkimi żołnierzami. Jednak, aby uniknąć zesłania na Syberię, musiał emigrować z kraju. Osiedlił się w Dolnej Austrii. Do Polski powrócił dopiero w 1867 r., zamieszkał w klasztorze oo. Dominikanów w rodowym Klimontowie i tam zmarł.

Antoni, syn generała – urodzony w 1823 roku w Warszawie – od ósmego roku życia mieszkał w Austrii. Tam zdobył wykształcenie prawnicze i rozpoczął karierę wojskową. Jednak bardziej Ignął do nauki, dlatego będąc już w randze rotmistrza podał się do dymisji (1856). Zawarł związek małżeński z hrabianką Marią Seilern, z którą miał trzech synów: Tymoteusza, Antoniego, Kazimierza oraz trzy córki: Antoninę, Marię i Ludwikę. Dziewczynki zmarły w niemowlęctwie, synowie zaś zdobywszy wykształcenie i stanowiska, po wyjeździe ojca do Polski, pozostali w Austrii. Po śmierci żony, Antoni powtórnie się ożenił z Józefiną z hrabiów Salis-Zizers (1831-1909), która zajęła się wychowaniem synów z pierwszego małżeństwa męża, a wkrótce również własnymi dziećmi. Ledóchowscy mieszkali w Loosdorf pod Wiedniem, tam też przyszły na świat ich dzieci. Było ich dziewięcioro, kolejno: Maria Teresa, Julia Maria (późniejsze błogosławione), Włodzimierza (generał jezuitów, kandydat na ołtarze), Maria (zmarła w 12 roku życia), Ernestyna (kanoniczka świecka, prowadziła działalność charytatywną), Franciszka (zamężna za Mieczysławem Ledóchowskim, znana z szerokiej działalności charytatywnej i społecznej), Ignacy (generał dywizji Wojska Polskiego), Józefa, Stanisław (zmarli po urodzeniu).

Dom rodziny Ledóchowskich, mimo iż znajdował się w Austrii a matka była Szwajcarką, przesiąknięty był duchem polskim, głębokim patriotyzmem i pobożnością. Te fundamentalne cechy sprawiły, że w 1882 roku Antoni podjął

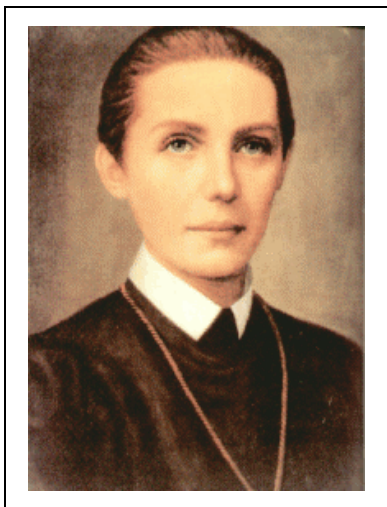
decyzję o powrocie do Polski. Zakupił majątek w Lipnicy i Królowce, aby w następnym roku cała rodzina mogła się przenieść do nowego domu. Nadzieje na spokojne i dostatnie życie w ojczyźnie wkrótce okazały się płonne, gdyż gospodarstwo nie przynosiło spodziewanych zysków, a rozbudowa dworu pochłaniała duże sumy. Wielkim ciosem dla rodziny stała się nagle choroba i rychła śmierć ukochanego ojca, który zmarł w 1885 r. Pochowano go w kościele św. Leonarda w Lipnicy.

Wychowaniem dzieci i prowadzeniem majątku zajęła się Józefina Ledóchowska, ale nie ograniczyła się tylko do tych obowiązków. Prowadziła aktywną działalność charytatywną, do której włączyła swoje dzieci. Zawsze obdarzała jałmużną, niosła pomoc biednym, zajmowała się leczeniem chorych, otaczała opieką dzieci z miasta i pobliskich wiosek. Wprowadziła np. zwyczaj, który przetrwał aż do drugiej wojny światowej, że wszystkie dzieci przyjmujące pierwszą komunię św. podejmowane były we dworze uroczystym śniadaniem. Szczególną troską Józefiny były zawsze najbiedniejsze kościoły diecezji, które ofiarne obdarzała. Najmłodszy syn, Ignacy, napisał po latach o swojej matce: *„Jej budująca pobożność, była dla nas zawsze wzorem. Nigdy nie okazywała nam zniecierpliwienia lub zbytniej surowości, postępowanie jej cechowała zawsze słodycz i dobroć /.../. W ogóle w naszym domu rodzicielskim panowała swoboda i wesółta atmosfera, przepojona na wskroś duchem chrześcijańskim”*. A córka Franciszka dodaje: *„dom nasz miał ducha prawdziwie katolickiego. Życie w domu było święte i piękne. Pragnieniem naszej matki było widzieć nas wszystkich niebie, co nam często powtarzała /.../. Oddziaływał na nas wzorowy przykład rodziców, ich prostota, niewymuszona pobożność cały tryb życia tchnący modlitwą, pracą i systematycznością”*. Józefina Ledóchowska zmarła w 1909 roku mając 78 lat. Pochowano ją obok męża, w krypcie kościoła św. Leonarda w Lipnicy.

Gruntowne zasady religijne i patriotyczne jakie Antoni i Józefina Ledóchowscy wpoili swoim dzieciom, wpłynęły na wybór ich życiowych dróg, a osiągnięte cele sprawiły, że stali się chlubą kościoła i ojczyzny.

B. S.

BŁ. MARIA TERESA LEDÓCHOWSKA **(1863-1922)**



**PS. „HALKA ALEKS(ander)”
„AFRYKANIN”
„AFRICANUS”
ZAŁOŻYCIELKA
I PRZEŁOŻONA GENERALNA
INSTYTUTU
ŚW. PIOTRA KLAWERA
ZWANA „MATKĄ AFRYKI”
PISARKA
BŁOGOSŁAWIONA**

*„Było to serce pełne miłości
Boga, aż do całopalnej ofiary z*

*siebie, ze swego szczęścia osobistego oraz pełne heroicznej miłości bliź-
niego”.*

/o. Haduch, SJ/

Maria Teresa była pierwszym dzieckiem Antoniego i Józefiny Ledóchowskich. Urodziła się 29 kwietnia 1863 roku w Loosdorf pod Wiedniem. Od najmłodszych lat wykazywała duże zdolności literackie (z zamiłowaniem uprawiała dramat), muzyczne i malarskie. Już w wieku 12 lat w Instytucie Panien Angielskich w St. Pölten, gdzie odbierała wychowanie elementarne, założyła i redagowała czasopismo szkolne. Silnym przeżyciem kształtującym jej osobowość i wrażliwość było spotkanie z kuzynem ojca kardynałem Mieczysławem Ledóchowskim (1822-1902; prześladowany i więziony w Poznaniu za walkę przeciwko polityce pruskiego „kulturkampfu”, o zachowanie wiary, polskości i autonomii kościoła katolickiego), który po zwolnieniu z więzienia jechał do Rzymu zatrzymując się w Wiedniu (1875), oraz podróż z ojcem do Polski (1879). W kraju przodków Maria Teresa zwiedziła Kraków, Warszawę i Wilno a swoje przeżycia zawarła w książce pt. „Mein Polen” (Graz 1881).

W 1883 roku wraz z rodzicami i rodzeństwem zamieszkała w Lipnicy, gdzie w dwa lata później boleśnie przeżyła śmierć ukochanego ojca. Przez cały czas pobytu w Lipnicy zajmowała się administrowaniem majątkiem a po śmierci ojca, chcąc pomóc matce, objęła stanowisko damy dworu u byłych książąt toskańskich – Alicji i Ferdynanda – w Salzburgu (1885). Nadal pisała dramaty, które odczytywano podczas obiadów dworskich. Po polsku wydała powieść „Tatarka” (Kraków 1884) i dramat „Wigilia Bożego Narodzenia” (Kraków 1911).

W Salzburgu dwukrotnie spotkała się z działalnością sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi i odbyła osobiste spotkanie z kardynałem Ch. Lavigerie, prymasem Afryki, zapoznając się z problemami Czarnego Łądu, szczególnie z niewolnictwem. Pod wpływem tych przeżyć powstał pierwszy jej dramat antyniewolniczy pt. „Zaida”, wystawiany najpierw w teatrze miejskim w Salzburgu, następnie w Brukseli, Wiedniu i teatrze królewskim w Monachium. Pragnąc poruszyć opinię publiczną i czynnie zainteresować ją problemem niewolnictwa organizowała też komitety do walki z niewolnictwem, pisała liczne artykuły, założyła czasopismo „Echo aus Afrika” (1889), ukazujące się później w kilkunastu językach („Echo z Afryki” po polsku od 1893).

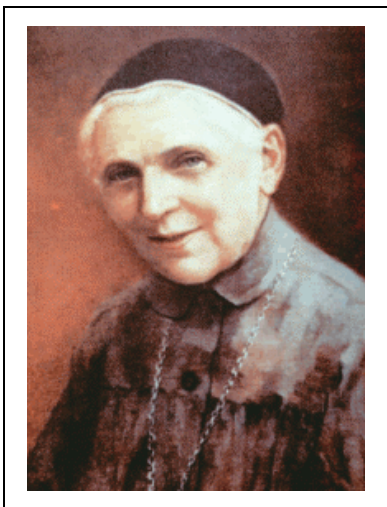
Zachęcona przez stryja kard. Ledóchowskiego, w 1891 r. ostatecznie porzuciła dwór książęcy, aby bez reszty poświęcić się misjom afrykańskim. Założyła stowarzyszenie osób świeckich do pracy dla tych misji. Trzy lata później, po opracowaniu statutu stowarzyszenia o charakterze zgromadzenia zakonnego i zatwierdzeniu go przez ojca św. Leona XIII, stowarzyszenie otrzymało nazwę Sodalicji św. Piotra Klawera. Maria Teresa została pierwszą przełożoną tego Instytutu zakonnego. Pisała dużo – broszury, artykuły, książki, była redaktorem założonych przez siebie czasopism („Echo z Afryki”, „Murzynek” – pismo dla dzieci, po polsku od 1912, „Kalendarz św. Piotra Klawera” – po polsku od 1914). Organizowała kongresy i zebrania misyjne w wielu krajach Europy; otwierała nowe domy zakonne; zakładała związki i stowarzyszenia świeckie dla dorosłych, młodzieży i dzieci („Liga dzieci dla Afryki”, „Grosz św. Piotra Klawera dla Afryki”, „Chleb św. Antoniego dla Afryki”). Marię Teresę zaczęto nazywać „Matką Afryki”, „Matką Czarnego Łądu”. Instytut św. Piotra Klawera ostatecznie został zatwierdzony przez papieża Piusa X w 1910 r. Zgromadzenie to rozkrzewiło się po całym świecie. Obecnie siostry klawerianki działają w 25 krajach Europy, w obu Amerykach, w Afryce, Azji, Australii i Nowej Zelandii.

Matka Maria Teresa Ledóchowska zmarła 6 lipca 1922 r. w domu generalnym w Rzymie. Pochowana została na cmentarzu Campo Santo. Wkrótce po jej śmierci zaczęły napływać do domu generalnego wiadomości o łaskach przypisywanych wstawiennictwu „Matki Afryki”. W 1929 r. rozpoczęto wstępny proces informacyjny. Po jego zakończeniu przeniesiono zwłoki Marii Teresy z cmentarza do kaplicy domu generalnego. Ostatecznie proces beatyfikacyjny zakończył się w 1975 roku i 19 października papież Paweł VI wyniósł do chwały ołtarzy bł. Marię Teresę Ledóchowską.

W 1976 r. zorganizowano ogólnopolskie uroczystości pobeatyfikacyjne ku czci Błogosławionej, a centralne obchody odbyły się w Tarnowie – 15 maja i w rodzinnej Lipnicy – 16 maja 1976 r. Podczas uroczystości w ołtarzu głównym umieszczono obraz przedstawiający bł. Marię Teresę tulącą do siebie afrykańskie dzieci – było to dzieło znakomitego artysty malarza Stanisława Westwalewicza. Do dzisiaj obraz jest ozdobą lipnickiego kościoła parafialnego. Uroczystościom przewodniczył prymas Polski Stefan Kard. Wyszyński i metropolita krakowski Karol Kard. Wojtyła, który w słowie powitalnym powiedział m. in.: *„Świętość Boga jest źródłem wszelkiej świętości, źródłem uświęcenia człowieka. Człowiek jest święty – błogosławiony i święty – dlatego i o tyle, o ile staje się świętym, uczestnicząc w świętości Boga przez miłość”*.

B. S.

BŁ. URSZULA LEDÓCHOWSKA (1865-1939)



**ZAŁOŻYCIELKA
I PRZEŁOŻONA GENERALNA
ZGROMADZENIA
SIÓSTR URSZULANEK
SERCA JEZUSA
KONAJĄCEGO
BŁOGOSŁAWIONA**

„Nie straciliśmy nadziei, Bóg nas uczynił narodem i narodem zostaniemy. Poślijcie nas do miast amerykańskich lub na pustynię Sahary, a przekonacie się, że zawsze będziemy kochać Polskę, pełni otuchy, że idziemy na spotkanie wolności...”

/bł. Urszula Ledóchowska/

Julia Maria Ledóchowska urodziła się 17 kwietnia 1865 roku w Loosdorf w Dolnej Austrii jako drugie dziecko Antoniego i Józefiny. Od najmłodszych lat wykazywała wybitne uzdolnienia językowe, malarskie i muzyczne. Staranne wykształcenie odebrała, wraz z siostrą Maria Teresą, w szkole zakonnej Instytutu Panien Angielskich w St. Pölten k/Wiednia. W chwili ukończenia szkoły władała językiem niemieckim, francuskim i angielskim oraz częściowo polskim i włoskim.

W wieku 18 lat wraz z całą rodziną przybyła do Polski i zamieszkała w majątku Lipnica (1883). Ojczyzna, którą ujrzała wtedy po raz pierwszy, wywarła na niej silne wrażenie. Będąc pogodnego, łagodnego i dobrego usposobienia nosła miejscowej ludności pomoc nie tylko materialną, ale też oświatową i pielęgniarską; chętnie odwiedzała chorych, pomagała matce w ich leczeniu; organizowała dla dzieci choinki i przyjęcia pierwszokomunijne. Nazywana była „Promyczkiem”.

Po śmierci ojca (1885) pomagała matce w prowadzeniu gospodarstwa i całego majątku. Mając 21 lat wstąpiła do klasztoru sióstr urszulanek w Krakowie (1886), realizując w ten sposób swoje postanowienie bycia zakonnicą, pielęgnowane od 10 roku życia. Przybrała imię zakonne Urszula. W Krakowie uzyskała dyplom nauczycielski a w Orleanie we Francji dyplom uprawniający do nauki języka francuskiego. Przez 20 lat pobytu w Krakowie pracowała jako wychowawczyni internatu i nauczycielka gimnazjum urszulanek; była też przełożoną klasztoru w latach 1904-1907. W 1906 roku zorganizowała pierwszy w Polsce internat dla studentek, a przy nim kursy religijne i Sodalicję Mariańską dla akademik. Wystarała się także u ojca św. Piusa X o dostosowanie konstytucji zakonnych do nowoczesnego wychowania młodzieży.

W 1907 roku, wraz z kilkoma siostrami, Urszula Ledóchowska została wysłana do Petersburga, by objąć kierownictwo internatu dla dziewcząt przy polskim gimnazjum św. Katarzyny. Oprócz tego zadania, matka Urszula prowadziła szeroką działalność religijną wśród Polaków a także opiekowała się katolikami rosyjskim. Pracując w Rosji jednocześnie zorganizowała prywatne gimnazjum i internat w Finlandii. Po wybuchu pierwszej wojny światowej Urszula Ledóchowska jako obywatelka austriacka, została zmuszona do opuszczenia cesarstwa. Wyjechała do Szwecji, gdzie założyła Sodalicję Mariańską, zaczęła wydawać pierwsze katolickie czasopismo szwedzkie (istnieje do dziś), zorganizowała szkołę języków obcych dla dziewcząt.

W latach 1915-1918 rozwinęła szeroką współpracę z Generalnym Komitetem Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce założonym przez Henryka Sienkiewicza w Vevey w Szwajcarii. Matka Urszula zabiegała nie tylko o pomoc finansową dla poszkodowanej ludności polskiej, ale także starała się pozyskać moralne wsparcie dla sprawy odzyskania niepodległości Polski. W tym celu wygłosiła ok. 90 odczytów z zakresu historii i kultury polskiej, podkreślając zawsze prawo jej ojczyzny do wolności. W trzech językach skandynawskich wydała książkę pt. „Polonica” (Sztokholm 1917), będącą zbiorem artykułów znanych autorów skandynawskich nt. Polski, ze swoim własnym artykułem zatytułowanym „Kult Madonny w Polsce”. W Danii zorganizowała dom dla sierot polskich emigrantów oraz szkołę języków i szkołę gospodarczą dla młodzieży skandynawskiej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, matka Urszula wraz z kilkoma siostrami i sierotami, którymi się opiekowały, powróciła do kraju (1920). Zamieszkała w zakupionym z fundacji norweskiego konsula majątku Pniewy

pod Poznaniem. Tu założyła dom autonomiczny i tego samego roku otrzymała pozwolenie papieża Benedykta XV na przekształcenie domu w kongregację zakonną, przeznaczoną do pracy wychowawczo-społecznej, zwłaszcza wśród młodzieży robotniczej i wiejskiej. Trzy lata później Stolica Apostolska zatwierdziła na okres próbny siedmiu lat konstytucję Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (zw. potocznie urszulankami szarymi, od koloru noszonego habitu). Definitywną aprobatę Stolicy Piotrowej uzyskano w 1930 roku, m. in. dzięki kompetencji generała jezuitów, o. Włodzimierza Ledóchowskiego, rodzonego brata matki Urszuli. Pierwszą przełożoną generalną nowego zgromadzenia została oczywiście matka Urszula, przewodnicząc zakonowi 16 lat, aż do swojej śmierci (1923-1939). Matka generalna otworzyła w tym czasie 35 placówek w Polsce, we Włoszech i Francji, gdzie organizowała przedszkola, szkoły, zakłady wychowawcze, internaty dla młodzieży szkół średnich i wyższych, świetlice, biblioteki, drukarnie, kursy zawodowe, stołówki i inne dzieła. Sama też pisała i wydawała artykuły i książki dla dzieci i młodzieży, np.: „W cieniu palm” (Poznań 1929), „Wśród bandytów dzikich gór” (Poznań 1932), „Wspomnienia dzikusa” (Warszawa 1937).

W 1935 roku matka Urszula Ledóchowska przyjechała do Lipnicy, odwiedzając swoją siostrę Franciszkę. Pragnęła, aby w jej rodzinnym gnieździe, za które uważała właśnie Lipnicę, pracowały jej siostry zakonne. Stało się to możliwe w 1939 r., gdy wybudowano w mieście ochronkę dla dzieci. Dzisiaj w tym domu mieszka i pracuje 11 sióstr.

Ostatnie lata życia matka Urszula spędziła w domu generalnym w Rzymie. Pierwszy atak choroby dotknął ją w Pniewach w marcu 1939 r. Na początku maja zdołała wrócić do Rzymu, gdzie nastąpił drugi, śmiertelny atak choroby nowotworowej. Nie pomogła już operacja i kilka dni później – 29 maja 1939 roku – matka Urszula Ledóchowska zmarła w opinii świętości. Przy śmierci był jej brat, o. Włodzimierz, przyjaciel, powiernik i doradca od najwcześniejszych lat. Zmarłą pochowano na rzymskim cmentarzu Campo Verano.

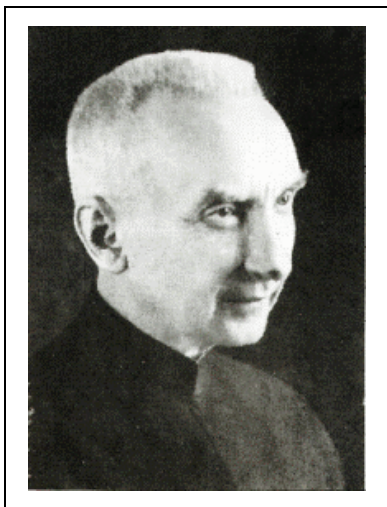
W 1949 roku został otwarty proces informacyjny w sprawie beatyfikacji Urszuli Ledóchowskiej, zakończony wyniesieniem jej na ołtarze przez papieża Jana Pawła II 20 czerwca 1983 roku w Poznaniu. Na prośbę czcicieli bł. Urszuli, której kult rozwija się nieprzerwanie, w 1989 r. ciało Błogosławionej zostało przewiezione do Polski i złożone w kaplicy domu macierzystego w Pniewach.

Po ekshumacji okazało się, że ciało zmarłej przed pięćdziesięcioma laty matki Urszuli zostało nienaruszone.

Matka Urszula Ledóchowska za swoją działalność odznaczona została medalem Pro Ecclesia in Russia meritum (1931) a także odznaczona była państwowymi odznaczeniami: Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta (1927), Krzyżem Niepodległości (1930), Złotym Krzyżem Zasługi (1937).

B. S.

**O. WŁODZIMIERZ DIONIZY
LEDÓCHOWSKI
(1866-1942)**



**GENERAŁ JEZUITÓW
ZW. „CZARNYM PAPIEŻEM”
KANDYDAT
NA BŁOGOSŁAWIONEGO**

Włodzimierz był trzecim dzieckiem Antoniego i Józefiny Ledóchowskich. Przyszedł na świat 7 października 1866 roku w Loosdorf k/Wiednia. Wykształcenie elementarne odebrał w St. Pölten a następnie uczył się w C. K. Akademii Terezańskiej w Wiedniu (słynne Theresianum). Po zdaniu matury przyjechał do Lipnicy, gdzie już od roku mieszkała jego rodzina. Zgodnie z życzeniem rodziców, którzy przeznaczili go do służby dyplomatycznej, Włodzimierz rozpoczął studia na wydziale prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (1884). Jednak po śmierci ojca powziął ostateczną decyzję wyboru stanu duchownego i w 1885 roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Tarnowie. Po dwóch latach studiów, za zgodą bpa tarnowskiego Ignacego Łobosa, wyjechał na dalsze studia do Rzymu, gdzie podjął naukę na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Gregoriańskiego. Po uzyskaniu doktoratu powrócił do Polski (1889) i wstąpił do nowicjatu jezuitów w Starej Wsi (Rzeszowskie). Studia teologiczne odbył u jezuitów w Krakowie (1892-1895). W tym czasie został wyświęcony na kapłana (1894). Po ukończeniu studiów wszedł do składu redakcyjnego „Przeglądu Powszechnego” (1896) pisząc artykuły z zakresu aktualnych problemów teologicznych i społecznych.

Będąc dobrym administratorem szybko zdobywał kolejne urzędy zakonne, był: przełożonym domu pisarzy w Krakowie (1898), rektorem kolegium krakowskiego (1900), wiceprowincjałem (1901), prowincjałem galicyjskim

(1902), asystentem Niemiec czyli jednym z pięciu bezpośrednich współpracowników generała zakonu Fr. Ksawerego Wernza (1906). W skład tej asystencji wchodziły domy jezuitów na terenie Niemiec, Austro-Węgier, Holandii i Belgii. Po śmierci o. Wernza, w 1915 roku o. Włodzimierz Ledóchowski został wybrany generałem zakonu jezuitów. Urząd ten piastował przez 28 lat, aż do śmierci.

Dzięki swoim cechom charakteru, osobistej ascezie, wybitnym zdolnościom organizatorskim oraz niezmordowanej pracy o. Włodzimierz stał się jednym z najwybitniejszych generałów zakonu w dziejach. M. in. za jego sprawą przy Uniwersytecie Gregoriańskim powstał Instytut Wyższej Kultury Religijnej a sama uczelnia otrzymała nowy gmach; dbał również o wysoki poziom nauczania pragnąc, aby ten uniwersytet zaznaczył swą obecność w świecie nauki; szczególną troską otoczył misje zamorskie, zwłaszcza w Chinach, Indiach i krajach muzułmańskich; domagał się od misjonarzy, aby zapoznawali się z rodzimą kulturą i literaturą krajów misyjnych; popierał kształcenie kleru tubylczego, w tym celu zakładał nowicjaty i domu studiów. Pod rządami o. Ledóchowskiego zakon jezuitów znacznie się rozrósł. Gdy o. Włodzimierz obejmował urząd generała, zakon liczył 5 asystencji, 27 prowincji i ok. 17 tys. członków, gdy umierał było już 8 asystencji, 50 prowincji i ponad 26 tys. członków.

Był o. Włodzimierz również świetnym dyplomata i znawcą stosunków politycznych. Często też sama Stolica Apostolska korzystała z jego opinii i rad. Zawsze interesował się sprawą polską i choć, jak wielu konserwatystów, rozwiązanie kwestii polskiej widział w ramach federacji środkowoeuropejskiej z Austrią na czele, to pod koniec pierwszej wojny, był gorącym propagatorem idei niepodległej i wolnej Polski. Dla samych też Polaków był w Rzymie kimś niezwykle ważnym, dlatego określano go mianem „czarnego papieża”.

O. Włodzimierz Ledóchowski zmarł w Rzymie 13 grudnia 1942 roku w wieku 73 lat. Pochowany został na cmentarzu Campo Verano. Proces informacyjny dotyczący jego beatyfikacji jest w toku.

B. S.

Ulica Ledóchowskich istnieje w Tarnowie od 1991 roku, kiedy uchwałą Rady Miasta Nr XI/81/91 z dnia 21.02.1991 r. zmieniono dawną nazwę ulicy Fornalskiej nadając jej imię Ledóchowskich. Ulica znajduje się w dzielnicy Dąbrówka Infułacka.

BIBLIOGRAFIA:

1. Wiśniowski S.: *Rodzina Bogiem silna. Antoni i Józefa Ledóchowscy. Rodzice błogosławionych*. Tarnów 1994
2. Marzani M. H.: *Matka świętych. Józefina z Salis-Zizers Ledóchowska 1831-1909*. Warszawa 1989
3. Ledóchowski Wł.: *Pamiętnik pozostawiony w Antarze*. Warszawa 1990
4. Schematyzm diecezji tarnowskiej. Tarnów 1977 s. 38; 40-42
5. Przybyszewska M.: *Tarnowski słownik biograficzny*. [Tarnów 1991] s. 41-44
6. Podjelski Z.: *Święci i błogosławieni wyniesieni na ołtarze przez Jana Pawła II*. T. 1: (1979-1984). Kraków 1998 s. 160-164
7. Górka U.: *Urszula Julia Ledóchowska*. W: *Nasi święci. Polski słownik hagiograficzny*. Praca zbior. pod red. Aleksandry Witkowskiej. Poznań 1995 s. 546-563
8. Nowak A., Werner B.: *Maria Teresa Ledóchowska*. W: *Nasi święci. Polski słownik hagiograficzny*. Praca zbior. pod red. Aleksandry Witkowskiej. Poznań 1995 s. 410-420
9. Zaleski W.: *Święci na każdy dzień*. Warszawa 1997 s. 271-273 (Bł. Urszula); s. 374-378 (bł. Teresa)
10. *Ledóchowska...; Ledóchowski...* W: *PSB*. T. XVI, Wrocław 1971
11. Niesiecki K.: *Herbarz polski*. T. 6. Lipsk 1841 s. 32-38; T. 8. Lipsk 1841 s. 593-594
12. Kossakowski S. K.: *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*. T. 2. Warszawa 1860 s. 1-17

LELIWICI



RÓD MAGNACKI Z XIII W. HERBU LELIWA

Genealogię rodu Leliwitów powszechnie wywodzi się od najstarszego znanego, a co najważniejsze, niewątpliwego przedstawiciela rodu – comesa Spicimira (Spytka). Był to pan piszący się z Dębian, Piasku, Tarnowa i Melsztyna. Żył za czasów ostatnich dwóch Piastów królów Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego

(przełom XIII i XIV w.). Spicimir odegrał znaczącą rolę polityczną w państwie, doszedł do wielkich godności osiągając najprzedniejszy urząd w kraju – kasztelanie krakowską. Dał początek trzem rodom magnackim Tarnowskim, Melsztyńskim i Jarosławskim.

Ustalenie genealogii Leliwitów jest bardzo trudne ze względu na niewielką ilość wiarygodnych dokumentów czy źródeł. Od czasów Jana Długosza (XV w.) aż do początku XX stulecia istniały dwa, zgoła odmienne, stanowiska. Zwolennicy pierwszego (za J. Długoszem) twierdzili, że Spicimir pochodził z Niemiec, drudzy (za S. Orzechowskim) niepodważalnie widzieli w nim Polaka. Były także teorie mniej lub bardziej znaczące, skłaniające się ku jednemu, bądź drugiemu pogładowi, bądź były kompilacją obu zdań. Współczesnym najbardziej wiarygodnym opracowaniem dotyczącym pochodzenia i dziejów rodu Leliwitów oraz jego najwybitniejszych przedstawicieli jest kilkutomowa praca Włodzimierza Dworaczka (1906–1988), który wyjaśniając wielowiekowe zaszłości, stwierdza: *“/.../ pogranicze województw krakowskiego i sandomierskiego, mówiąc ściślej powiaty ksiąski i wiślicki to najstarsze znane nam gniazdo Leliwitów i tu należy dopatrywać się ich prakolebki /.../. Z tych gniazd [Książ i Wiślica]*

rozszerzały się stopniowo nie tylko na dalsze powiaty obu województw małopolskich, ale i na Ruś Halicką". Drugim skupiskiem Leliwitów była Wielkopolska z najstarszymi siedzibami rodu – Granowem k/Grodziska i Bukowcem (powiat Kościański).

Do autentycznego szczepu małopolskiego należało ok. 50 rodzin, do wielkopolskiego ok. 30. Mimo to wymienia się ok. 350 rodzin legitymujących się herbem rodu Leliwitów – Leliwą. Różne były przyczyny i sposoby przejmowania godeł, np. na terenie Prus Królewskich czy Rusi Halickiej powszechną była praktyka przyjmowania Leliwy przez rody (rodziny), w których herbach występował motyw księżycy i gwiazdy.

Herb Leliwa – złoty półksiężyc pod złotą gwiazdą na niebieskim polu – pojawiła się w Polsce w końcu XIII w. wraz z innymi pierwszymi zachodnioeuropejskimi znakami herbowymi. Najstarsza średniowieczną informację o herbie Leliwa znajdujemy w dokumencie z 1399 r. Najstarsze wyobrażenie Leliwy pochodzi także z XIV w. z tłoków pieczętnych. Najstarsza pieczęć miasta Tarnowa wyobraża św. Krzysztofa z tarczą, na której widnieje księżyc z gwiazdą. Powyżej tarczy znajduje się hełm z powtórzoną Leliwą, a w otoku odczytujemy napis: SIGILIIUM TARNOVIE CIVIUM. SPICIMERI. Pieczęć pochodzi z 1328 r.

Największe znaczenie i świetność rodu Leliwitów przypada na wiek XIV, XV i XVI. Były to czasy, kiedy Tarnowscy, Melsztyńscy i Jarosławscy wierne służąc sprawom ojczyzny doszli do zaszczytnych godności w państwie, osiągnęli ogromne znaczenie polityczne i stali się pierwszymi i najzamożniejszymi domami pośród rodów magnackich w Polsce. O potęgę rodu świadczy choćby fakt, że wznosili zamki, zakładali miasta (Tarnów - 1330, Tarnopol - 1540, Tarnobrzeg - 1593). Od samego początku stawali przy tronie piastując 10 razy godność wojewody krakowskiego, 6 razy najwyższy urząd w państwie dostępny dla świeckich – kasztelanie krakowską, aż 33 razy przedstawiciele rodu byli senatorami. Ród Leliwitów to także wybitni przedstawiciele sztuki wojennej: hetman wielki koronny Jan Amor Tarnowski (1488-1561) - zwycięski wódz spod Obertyna, Marcin Tarnowski – pułkownik wojsk napoleońskich, Juliusz Tarnowski – powstaniec styczniowy; ludzie kultury i mecenas sztuki: Jan Feliks Tarnowski (1777-1842) – poeta, tłumacz, historyk, bibliofil, kolekcjoner dzieł sztuki, Władysław Tarnowski (1836 lub 1844-1878) – poeta, pianista i kompozytor; nauki Stanisław Tarnowski (1837-1917) – historyk literatury, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezes Akademii Umiejętności.

Tarnów zawdzięcza Leliwitom przede wszystkim samo powstanie. To Spycymir w 1330 r. otrzymał od Władysława Łokietka akt lokacji miasta. Odkąd wybudowano tu zamek, główną siedzibę rodową Leliwitów Tarnowskich, rozpoczął się dla Tarnowa powolny, acz systematyczny okres rozwoju. Najświetniejszy w dziejach miasta okres, to lata rządów i mecenatu hetmana Jana Tarnowskiego, dzięki któremu nastąpiło największe ożywienie kulturalne i intelektualne, określane mianem złotego wieku. Do Tarnowa zjeżdżali wtedy najwybitniejsi humaniści, naukowcy, artyści doby renesansu, np. włoski rzeźbiarz Jan Maria Padovano (twórca m. in. pomników nagrobnych w katedrze wawelskiej) ozdobił tarnowską kolegiatę wspaniałym nagrobkiem Tarnowskich i prowadził przebudowę ratusza. Miasto otrzymało też nowy pierścień murów obronnych wzmocnionych półbasztami, powstawały liczne pobożne fundacje, a XV-wieczna szkoła parafialna została podniesiona do godności filii Wszechnicy Jagiellońskiej.

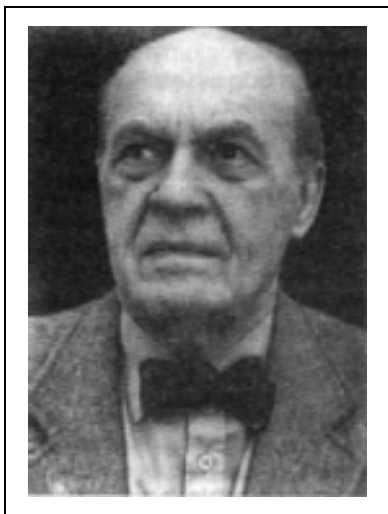
B. S.

Nazwa ulicy Leliwitów nadana została 30 stycznia 1931 r.

BIBLIOGRAFIA:

1. Dworzaczek W.: *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa Małopolskiego. Wiek XIV – XV.* Warszawa 1971
2. Dworzaczek W.: *Leliwici Tarnowscy. Od schyłku XVI wieku do czasów współczesnych. [Tarnobrzeg]* 1996
3. *Klejnoty Długoszowe. T. 10.* Kraków 1930
4. *“Klub Leliwa”. Tarnów – Przeworsk – Tarnobrzeg. Oprac. Barbara Sawczyk. Tarnów 1996*
5. *Niesiecki K.: Herbarz polski. T. 6. Lipsk 1841*
6. *Orzechowski St.: Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego kasztelana krakowskiego i hetmana wielkiego koronnego. Sanok 1855*
7. *Paprocki B.: Herby rycerstwa polskiego. Kraków 1858*
8. *Żychliński T.: Złota księga szlachty polskiej. Poznań 1884*

NORBERT LIPPÓCZY (1902 – 1996)



**KOLEKCJONER
ZNAWCA SZTUKI LUDOWEJ
BIBLIOFIL
WSPÓŁZAŁOŻYCIEL
TARNOWSKIEGO
TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ WĘGIER**

“Wszystko co uda mi się zgromadzić, przekazuję różnym muzeom. Przekazywanie zbiorów do muzeów jest wyrazem mojej wdzięczności za piękne lata jakie w Tarnowie prze-

żyłem”.

/Norbert Lippóczy/

Norbert Lippóczy był Węgrem, potomkiem starego ziemiańskiego rodu, który od XVII w. zajmował się uprawą winnej latorośli i produkcją wina tokajskiego. Urodził się 11 marca 1902 r. w Tallya koło Tokaju na Węgrzech. Ukończył Akademię Rolniczą w Debreczynie uzyskując tytuł inżyniera rolnictwa. Mając 27 lat przyjechał wraz z ojcem, Norbertem seniorem, do Polski, aby odnowić dawne kontakty handlowe z odbiorcami win, przerwane na skutek działań wojennych. Na miejsce ekspozytury wybrano Tarnów i 3 lipca 1929 r. nastąpiło oficjalne otwarcie Głównego Składu Win Mszalnych Norberta Lippóczego, którego zarządcą został Norbert junior. Ekspozytura mieściła się w kamienicy narożnej u zbiegu ul. Katedralnej i pl. Kazimierza Wielkiego. Od tego momentu młody Węgier wpisał się na trwale w pejzaż naszego miasta. Tutaj bowiem przez 67 lat mieszkał, pracował, rozwijał swoje pasje kolekcjonerskie i działalność społeczną.

Podczas pierwszej wizyty w Polsce Norbert Lippóczy odwiedził także

Podhale, gdzie w Zakopanem w Muzeum Tatrzańskim zachwyił się obrazami malowanymi na szkle. W Lipnicy Wielkiej na Orawie otrzymał w darze od ks. Karola Machaya taki właśnie obraz przedstawiający św. Annę nauczającą Matkę Bożą, który stał się załącznikiem wielkiej kolekcji ludowego malarstwa na szkle. Kolekcjonerska pasja Lippóczego rozwijała się bardzo szybko i już w 1939 r. jego zbiór liczył 138 obrazów.

Wybuch drugiej wojny światowej przerwał działalność Norberta Lippóczego na blisko 13 lat. Kiedy udawał się na Węgry, podczas próby przekroczenia granicy, został wraz z żoną Kornelią i synkiem Piotrem aresztowany przez NKWD i skazany na 5 lat ciężkiego więzienia. Po kilku dniach żonę i syna zwolniono z aresztu, dzięki czemu pani Kornelia mogła powrócić do Tarnowa. Tu zabezpieczyła bezcenną kolekcję męża, która ocalała z wojennej pożogi. Norbert Lippóczy po odbyciu kary więzienia przez 8 lat czynił starania o powrót do Polski. Udało się to dopiero w 1953 r.

W Tarnowie jego winnica była już upaństwowiona, wobec czego Norbert Lippóczy podjął pracę na stanowisku kierownika w zakładzie produkującym ocet. Pracował tu aż do przejścia na emeryturę w 1968 roku.

Ocalała przedwojenna kolekcja dała Lippóczemu nowy impuls do pracy. Z energią przystąpił do działania zarówno w dziedzinie kultury jak i na polu społecznym. W 1956 r. w podzięcie za pomoc tarnowian dla Węgrów walczących w powstaniu przeciw komunistom Norbert Lippóczy przekazał Muzeum Diecezjalnemu w Tarnowie obrazy malowane na szkle i ceramiczne kafle huculskie, których zbiór liczy obecnie blisko 300 sztuk i stanowi unikatową kolekcję europejskiej sztuki ludowej. Pracując jako kustosz w muzeum opracował również naukowo ten zbiór. Pod koniec lat 50-tych zrodziła się nowa pasja kolekcjonerska Lippóczego – ex librisy. Znakomity tarnowski malarz Józef Szuszkiewicz wykonał dla niego pierwszy ex libris, tematycznie związany z winiarstwem i winną latoroślą. Stał się on początkiem jednej z największych w świecie kolekcji ex librisów, z których ponad 5 tys. Norbert Lippóczy przekazał do Muzeum Rolniczego w Budapeszcie. Największy jednak zbiór historycznych ex librisów polskich i węgierskich otrzymało Muzeum Okręgowe w Tarnowie. Do tego muzeum trafił także obszerny księgozbiór z unikalnymi egzemplarzami oraz duża kolekcja „bemianów”, książek dotyczących bohatera obu narodów – polskiego i węgierskiego – gen. Józefa Bema. „Bemiana” są depozytem Tarnowskiego Towarzystwa Przyjaciół Węgier, którego współzałożycielem w 1956 r. był Norbert

Lippóczy. On też przez wiele lat był prezesem Towarzystwa. Także tarnowska biblioteka szczyci się darem przekazanym przez Lippóczego – jest to zbiór unikatowych wydań fińskiego eposu narodowego „Kalevala” oraz jego opracowania. Kolekcja liczy 55 egzemplarzy.

N. Lippóczy był wielkim ambasadorem kultury węgierskiej w Polsce. Nigdy nie zapomniał o swojej pierwszej ojczyźnie. Z ogromnym zapałem poświęcał się, aby przybliżyć Polakom historię i kulturę węgierską. „Czynił to zawsze z godnością, wzbudzając powszechny szacunek i uznanie, zarówno dla własnej osoby, jak i dla swojego ojczystego kraju”.

Ciekawą pamiątką pozostawioną miastu przez Lippóczego są wspnięcia dziś winorośle oplatające cały fronton dawnego budynku III Gimnazjum przy ul. Nowy Świat. W latach trzydziestych przekazał on szkole sadzonki tych winorośli pochodzące z jego własnych winnic na Węgrzech.

Ostatnie lata życia N. Lippóczy mieszkał w kamienicy przy ul. Mickiewicza 1, gdzie 1 lipca 1999 r., w 70 rocznicę jego przybycia do Tarnowa, odsłonięto pamiątkową tablicę. W 90 rocznicę urodzin otrzymał w tarnowskim ratuszu godność Honorowego Obywatela Miasta Tarnowa.

Norbert Lippóczy zmarł 24 czerwca 1996 r. mając 94 lata. Pochowany został na Starym Cmentarzu w Tarnowie. Tu w setną rocznicę urodzin - 11 marca 2002 r. - na jego grobie odsłonięto tablicę pamiątkową z napisem w języku węgierskim i polskim, streszczającym istotę całego jego życia – „Tobie dwie Ojczyzny dał los”.

B. S.

Rada Miasta Tarnowa, na wniosek Towarzystwa Przyjaciół Węgier, uchwałą Nr L1/447/98 z dnia 23 kwietnia 1998 r. jednej z ulic w dzielnicy Piaskówka nadała imię Norberta Lippóczego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bukowski T.: Norbert Lippóczy – kolekcjoner i wielki darczyńca. W: Wybitni Tarnowianie. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji Dnia Fundacji 19 maja 2000 r. Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego. Tarnów 2001 s. 19-27
2. Ekslibrisy polskie i węgierskie od XVIII do początków XX wieku ze zbiorów Norberta Lippóczego. [Katalog]. Tarnów 1991

3. *Grafika i ekslibrisy XII polskich artystów z lat 1925 – 1976 z kolekcji Norberta Lippóczego. Tarnów 1984*
4. *Jamrozik M.M.: Dział ekslibrisów. W: Siedemdziesiąt lat Muzeum w Tarnowie. Tarnów 1997 s. 64-69*
5. *Kolekcja Norberta Lippóczego. W: Tarnów. Wielki Przewodnik. T. 2: Stare Miasto. Tarnów 1995 s. 102-104*
6. *Lippóczy N.: Zapiski z gułagu. Wrocław 1992*
7. *Lis R.: Król kolekcjonerów 92-letni Norbert Lippóczy. "Tarniny" 1994 nr 4 s. 7-8*
8. *Lis R.: Wspomnienie Norberta Lippóczego. Węgier – Polak. "Tarniny" 1996 nr 7/8 s. 10*
9. *Norbert Lippóczy – Główne Składy Win. W: Tarnów. Wielki Przewodnik. T. 2: Stare Miasto. Tarnów 1995 s. 312-314*
10. *Szczebak Wł.: Polak i tarnowianin z wyboru. "Gość Niedzielny" 1996 nr 29 s. 18*

IGNACY MOŚCICKI **(1867 – 1946)**



**PROFESOR CHEMII
WYNAŁAZCA
BUDOWNICZY PRZEMYSŁU
CHEMICZNEGO
OSTATNI PRZEDWOJENNY
PREZYDENT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ**

Ignacy Mościcki urodził się 1 grudnia 1867 r. w Mierzanowie w powiecie ciechanowskim. Pochodził ze średniozamożnej rodziny ziemiańskiej, był synem Faustyna, powstańca styczniowego walczącego pod pseudonimem „Markiewicz” i Stefanii z Bojanowskich. Naukę w szkole średniej rozpoczął w Zamościu, kończył w prywatnej szkole polskiej w Warszawie. W 1891 r. ukończył chemię na Wydziale Chemicznym Politechniki w Rydze. Podczas trwania studiów zorganizował wśród studentów i polskich żołnierzy ryskiego garnizonu „kółka oświatowe”, które w rzeczywistości podejmowały działalność niepodległościową i spiskową. Związał się również z II Proletariatem, a po powrocie do kraju kontynuował swoją pracę w ruchu socjalistycznym. Stało się to przyczyną zmuszenia Mościckiego do wyjazdu z ziem polskich (lipiec 1892).

Mościcki udał się do Londynu, gdzie przebywał przez pięć lat, m. in. studiując w Technical College w Finsbury i w Patent Library. W Londynie zetknął się po raz pierwszy z Józefem Piłsudskim. Na emigracji porzucił zupełnie działalność polityczną a całą energię skupił na pracy naukowej, na badaniach i doświadczeniach. Od 1897 roku był asystentem u prof. Józefa Wierusza – Kowalskiego w katedrze fizyki na Uniwersytecie we Fryburgu szwajcarskim. Mościcki był kierownikiem prac badawczych w utworzonym tu według jego projektu

laboratorium. W ciągu 15 lat dokonał wielu odkryć naukowych w dziedzinie elektrochemii i elektrofizyki. W 1912 r. powołany został jako wykładowca na katedrę elektrochemii Politechniki Lwowskiej, następnie wybrany dziekanem Wydziału Chemii i wreszcie rektorem uczelni, z której to funkcji zrezygnował przenosząc się na Politechnikę Warszawską.

Ignacy Mościcki położył podwaliny pod powstanie polskiego przemysłu chemicznego. Powołał do życia Instytut Badań Naukowych i Technicznych "Mentan" (badania naukowe prowadził nawet wtedy, gdy zajął się działalnością polityczną), założył fabrykę chemiczną w Jaworznie, uruchomił zdeorganizowaną przez Niemców Fabrykę Związków Azotowych w Chorzowie, której dyrektorem technicznym został inż. Eugeniusz Kwiatkowski, zainicjował budowę najnowocześniejszej w owych czasach Państwowej Fabryki Związków Azotowych pod Tarnowem (1927 r.). Na cześć swojego założyciela nowa przemysłowa dzielnica Tarnowa nazwana została Mościcami i pod tą nazwą znana jest do dzisiaj. W maju 1938 r. Ignacy Mościcki wizytując nowopowstałe zakłady wybudowane w ramach COP-u odwiedził również Mościce.

1 czerwca 1926 r. Ignacy Mościcki wybrany został przez Zgromadzenie Narodowe prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej. Odtąd przez 13 lat pełnił tę funkcję, aż do wybuchu II wojny światowej (wybór na urząd prezydenta powtórzono 8 maja 1933 roku).

1 września 1939 r. prezydent wydał orędzie do społeczeństwa, wyrażając przekonanie, iż *"cały naród stanie obok Wodza Naczelnego i Sił Zbrojnych celem walki o Wolność, Niepodległość i Honor"*. 17 września, na wieść o wkroczeniu do Polski wojsk radzieckich, prezydent Mościcki wraz z rządem przekroczył granicę polsko-rumuńską. W Rumunii wszyscy zostali internowani w Craiowej. Ignacy Mościcki mianował swoim zastępcą marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, który wkrótce został również internowany, następnie gen. Bolesława Wieniawę-Długoszewskiego, ten zrezygnował z urzędu, aż wreszcie przebywającego we Francji Władysława Raczkiewicza, wojewodę pomorskiego i prezesa Światowego Związku Polaków. W. Raczkiewicz objął urząd prezydenta RP 30 września 1939 r. W grudniu 1939 r. Mościcki, powołując się na szwajcarskie obywatelstwo, wraz z rodziną przeniósł się do Szwajcarii, gdzie spisał swoje wspomnienia.

Był dwukrotnie żonaty: z Michaliną Czyżewską, z którą miał dwóch synów – Józefa i Michała (obaj byli dyplomatami), następnie z Marią Dobrzańską.

Ignacy Mościcki zmarł 2 października 1946 r. w Versoix pod Genewą, mając 79 lat. Na własne życzenie pochowano go w zwyczajnym grobie bez pomnika. Dopiero decyzją władz rządowych, 10 września 1993 r. uroczystie sprowadzono ze Szwajcarii do Polski prochy ostatniego przedwojennego prezydenta RP. Trumna została wystawiona w Zamku Królewskim w Warszawie a następnie pochowana w krypcie Katedry Warszawskiej.

Ignacy Mościcki, choć niezbyt pozytywnie oceniany jako polityk, był wybitnym naukowcem, członkiem licznych instytucji i towarzystw naukowych, doktorem honoris causa polskich i europejskich uniwersytetów, w działalności wynalazczej uzyskał 26 patentów krajowych i 29 zagranicznych, opublikował ponad 60 prac naukowych, odznaczony był ponad 25 wysokimi krajowymi i zagranicznymi medalami. Region tarnowski zawdzięcza mu swój rozwój gospodarczy i społeczny.

B. S.

Rada Miasta Tarnowa uchwałą Nr X/52/89 z dnia 29 września 1989 r. przywróciła przedwojenną nazwę ulicy Ignacego Mościckiego. Nazwa ta istniała od roku 1927, w okresie okupacji hitlerowskiej zmieniona została na ul. Chyszowską, w 1950 r. na ul. W. Witosa, a od 1960 do 1989 r. funkcjonowała jako ul. F. Dzierżyńskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – kolebka polskiej chemii – ostoja patriotyzmu. T. 1: Lata 1926-1945.* Tarnów 2000
2. Chojnowski A.: *Ignacy Mościcki, prezydent Rzeczypospolitej 1.VI.1926 – 30.IX.1939. W: Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej. Pod red. Andrzeja Chojnowskiego i Piotra Wróbla. Wrocław i in. 1992 s. 213-229*
3. *Czy wiesz kto to jest? Pod ogólną red. Stanisława Łozy. [T. 1]. Warszawa 1938 s. 507*
4. Dobrowolska Z.: *Ignacy Mościcki. Ostatni prezydent Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej. Bibliografia.* Ciechanów 1991
5. *Ignacy Mościcki. Ostatni prezydent Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej. Bibliografia. Oprac. Zofia Dobrowolska. Ciechanów 1991*
6. *Ignacy Mościcki. W: Kwiatkowski E.: "Rzecz najważniejsza Polska". Wybór myśli politycznych i społecznych. Kraków 1988 s. 187-205*
7. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej. Red. naukowa prof. Jacek M. Majchrowski. Warszawa 1994 s. 15-16*

8. *Lewandowski E.: Prezydent rodem z Mazowsza. Ciechanów 1992*
9. *Łysoń Z.: Mościcki – szkic do życiorysu godnego patrona. "Tarnowskie Azoty" 1993 nr 39 s. 9*
10. *Mościcki I.: Autobiografia. Warszawa 1993*
11. *Nowinowski S. M.: Prezydent Ignacy Mościcki. Warszawa 1994*
12. *Świętosławski W.: Notatki, wspomnienia, komentarze. Warszawa 2000*

WINCENTY MUCHA (1910 – 1978)



**HARCMISTRZ
KOMENDANT HUFCA
ZAŁOŻYCIEL
SZARYCH SZEREGÓW
W MOŚCICACH
ZAŁOŻYCIEL I CZŁONEK
WOLNOŚCI
I NIEZAWISŁOŚCI
W BRZEGU
PS. "ŻMUDZIŃSKI"
"PONURY"
"KOMAR"**

Wincenty Mucha pochodził z górniczej rodziny zamieszkałej w Jaworznie. Urodził się 11 lutego 1910 r. Jako najzdolniejsze dziecko spośród trzynastoorga rodzeństwa posyłany był do szkół. Zdobył wykształcenie średnie ogólne i techniczne a następnie ukończył Wyższą Szkołę Przemysłową w Krakowie. Pracę zawodową rozpoczął w fabryce chemicznej "Azot" w Jaworznie, wkrótce wraz z grupą innych fachowców przeniesiony został do nowo wybudowanej Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Mościcach pod Tarnowem, w której pracował jako chemik-technolog w charakterze asystenta w laboratorium. Oba te zakłady zawdzięczały swoje powstanie prof. Ignacemu Mościckiemu, ówczesnemu prezydentowi RP, i kierowane były przez innego wybitnego chemika inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego.

Od roku 1932 Wincenty Mucha związany był z ruchem harcerskim w Jaworznie. W Mościcach jako podharcistrz objął w 1937 r. I "Błękitną" Drużynę Harcerską im. Plk. Lisa-Kuli i bardzo szybko osiągnął wspaniałe wyniki w pracy z młodzieżą. W maju 1939 r. mianowany został pierwszym w miejscowym środowisku harcerskim harcmistrzem.

Wkrótce po wybuchu drugiej wojny światowej hm. Wincenty Mucha na-

wiązał kontakt z krakowską Organizacją Orła Białego a w grudniu został już oficjalnie zaprzysiężony, co dało początek jego działalności konspiracyjnej. Działał pod pseudonimami: „Żmudziński”, „Ponury” oraz „Komar”. Jako zastępca szefa Biura Informacji i Propagandy zajmował się głównie kolportażem i propagandą w tarnowskim Inspektoracie Armii Krajowej. Utrzymywał rozległe kontakty konspiracyjne z Warszawą, Krakowem, Brzeskiem, Dąbrową, Jasłem i Krosnem. Przez cały czas pracy w podziemiu hm. Wincenty Mucha organizował konspirację młodzieży harcerskiej. Już wiosną 1940 r. założył dwa pierwsze zastępy Szarych Szeregów, a w cztery lata później zastępy liczyły już 110 harcerzy. Z inicjatywy „Komara” i przy stałej jego współpracy mościckie Szare Szeregi wydawał trzy pisma: „Przegląd Polski”, „Biel i Czerwień” i „Walkę Zbrojną”. Organizował i kierował działalnością „Bojowych Szkół” i „Zawiszaków” oraz utrzymywał kontakt z „Grupą Szturmową” podchorążego Stefana Kasprzyka ps. „Dzik”. Po aresztowaniu i rozstrzelaniu hm. Edwarda Helia – komendanta Chorażywi Krakowskiej, objął jego funkcję. Na terenie zakładów azotowych współdziałał przy produkcji a następnie transporcie materiałów wybuchowych. Za swoją działalność, w 1943 r., hm. Mucha został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

Po zakończeniu wojny członkowie tajnego harcerstwa przekształceni zostali z jawnie działający Związek Harcerstwa Polskiego. Reaktywowano mościcki hufiec, którego komendantem został nadal hm. Wincenty Mucha. 15 lipca 1945 r. odbyła się w Mościcach uroczystość przekazania, odnalezionego na terenach niemieckich, przedwojennego sztandaru hufca mościckiego oraz jego powtórne poświęcenie, którego dokonał ks. kapelan Stanisław Indyk, proboszcz parafii. Ta uroczystość była zarazem pożegnaniem harcmistrza Wincentego Muchy, który wraz z rodziną wyjeżdżał na Ziemie Odzyskane.

Wincenty Mucha osiedlił się w Brzegu, gdzie nadal prowadził aktywną działalność społeczną, organizując szkolnictwo średnie, hufce harcerskie, jak również przyczyniając się do ożywienia gospodarczego miasta. W niedługim jednak czasie, pełniąc funkcję hufcowego, w styczniu 1948 r. został aresztowany. Wyrokiem wojskowym Sądu Rejonowego we Wrocławiu skazano go na 8 lat więzienia z utratą praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres 5 lat, z oskarżenia o to, iż zwerbowany przez Karola Hałskiego i na jego polecenie, zorganizował w Brzegu rejon WiN-u (Wolność i Niezawisłość) i siatkę wywiadowczą. Karę tę odbył przebywając w dziewięciu najcięższych więzie-

niach PRL-u. Zwolniono go pod koniec 1955 r. Przeniósł się wtedy do Jaworzna – Szczakowej, gdzie pracował jako kierownik laboratorium aż do przejścia na emeryturę w 1975 r.

Hm. Wincenty Mucha zmarł 25 września 1978 r. w Jaworznie i tam został pochowany na miejscowym cmentarzu.

B. S.

Przychylając się do wniosku dr Marii Żychowskiej Miejska Rada Narodowa w Tarnowie uchwałą Nr XXIV/74/83 z dnia 29 czerwca 1983 r. jednej z ulic w Zbylitowskiej Górze nadała imię Wincentego Muchy.

BIBLIOGRAFIA:

1. Białas T., Szymanowski Z.: *Mościce – kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu. T.1: Lata 1926-1945. Tarnów 2000, s. 203-205*
2. Grygiel W.: *Szlakiem harcerskim i szaro-szeregowym. Lata 1934–1949. Tarnów–Mościce 1995*
3. Pietrzykowa A.: *Region Tarnowski w okresie okupacji hitlerowskiej. Polityka okupanta i ruch oporu. Warszawa, Kraków 1984*
4. Tarnów. *Dzieje miasta i regionu. Oprac. zbior. pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Ruty. T. 2. Tarnów 1983*
5. Tarnów. *Dzieje miasta i regionu. Oprac. zbior. pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Ruty. T. 3. Tarnów 1987*
6. Zagórski A.: *Przywódcy WiN-u – Mucha Wincenty ps. „Komar”. „Orzeł Biały” 1993 nr 2 s. 13*
7. Żychowska M.: *Harcerstwo mościckie 1934 – 1939. Tarnów 1990*
8. Żychowska M.: *Harcerstwo Ziemi Tarnowskiej 1910 – 1939. Tarnów 1992*
9. Żychowska M.: *Konspiracyjna prasa placówki AK „Monika” w Mościcach. „Rocznik Tarnowski” 1999/2000 s.59-92*
10. Żychowska M.: *Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Tarnowskim w latach 1945-1956. Tarnów 2001*
11. Żychowska M.: *Wincenty Mucha. Patroni nowych ulic. “Tarnowskie Azoty” 1995 nr 18 s. 5*

S P I S T R E Ś C I

ANTALL József	7
BANDROWSKI Wojciech	10
BEM Józef Zachariasz	12
BIELATOWICZ Jan	16
BRANDSTAETTER Roman	19
BRAUN Jerzy	24
BRODZIŃSKI Kazimierz	28
CHRZAŚCZ Józef Ks.	31
CIOŁKOSZOWIE	34
Kasper	34
Adam	36
Lidia	38
CZERNECKIE Siostry	40
Franciszka	40
Stanisława	42
DRUŻBACKA Elżbieta	45
DUTKIEWICZ Józef Edward	48
GODOWSKI Maurycy Jan Kamil	51
GOLDHAMMER Eliasza	54
GOMOŁA Jan	57
GOSLAR Julian Maciej	60
GROTTGER Artur	62
HALSKI Karol	66
HANAUSEK Stefania Melania	71
INDYK Stanisław Ks.	74
JAN PAWEŁ II	78
JANTON Edward	84
JARACZ Stefan Kazimierz	87
JASTRUN Mieczysław	90
KACZKOWSKI Karol	94
KASPRZYKOWIE	97

Stanisław	97
Stefania	99
Stefan	101
KRUSZYNA Franciszek	104
KWIATKOWSKI Eugeniusz Felicjan	107
LANGNER Władysław Aleksander	112
LEDÓCHOWSCY	115
bł. Maria Teresa	118
bł. Urszula	121
o. Włodzimierz	125
LELIWICI	128
LIPPÓCZY Norbert	131
MOŚCICKI Ignacy	135
MUCHA Wincenty	139